

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

**TILINTARKASTAJAN
TALOUDELLINEN VAHINGONKORVAUSVASTUU -
SUOMEN SJOITTUMINEN POHJOISMAISEEN KENTTÄÄN**

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2012
Ohjaaja: Lili Kihn

Laura Aittola

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	AITTOLA, LAURA
Tutkielman nimi:	Tilintarkastajan taloudellinen vahingonkorvausvastuu - Suomen sijoittuminen pohjoismaiseen kenttään
Pro gradu -tutkielma:	111 sivua
Aika:	Toukokuu 2012
Avainsanat:	Tilintarkastajat, vastuu, vahingonkorvausvastuu, Pohjois- maat

Tilintarkastajan vastuu toimessa aiheutetuista vahingoista on yksi seikoista, joille tilintarkastajan asiakkaan ja muiden henkilöiden luottamus tilintarkastajaan rakentuu. Lainsäädännössä on säädetty, millä perusteilla ja minkälaisissa tilanteissa tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon sekä kuka on oikeutettu vahingonkorvaukseen. Tilintarkastusala ja sen säätely on Pohjoismaissa suhteellisen yhtenäistä. Tilintarkastajan vastuusta julkisuudessa käyty keskustelu ja siinä esiin nousseet ongelmat ovat myös hyvin samantapaisia Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa.

Tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa kuva siitä, miten laki säätelee tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun muodostumista tilintarkastajan osakeyhtiössä toteutettavissa lakisääteisissä tehtävissä Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, ja vertailemalla asiaa koskevia säädöksiä, tuoda esiin maiden välillä säädöksissä esiintyviä yhtäläisyyksiä ja eroja. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta suhteessa osakeyhtiön johdon vastuuseen. Tutkimuksessa yhdistettiin oikeustieteiden ja kauppätieteiden menetelmiä. Keskeisimpinä käytetyistä menetelmistä olivat lainoppi sekä oikeusvertailu.

Tarkastelumaittain tilintarkastajan lakisääteisiä tehtäviä koskevan vahingonkorvaussäädöksen sovellettavuus vaihtelee: Ruotsissa sitä sovelletaan vain lakisääteiseen tilintarkastukseen, Suomessa ja Tanskassa lisäksi laissa määritettyihin muihin tehtäviin. Suomalainen ja ruotsalainen vahingonkorvaussäädös muistuttavat toisiaan, vahingonkorvausvastuu muodostuu niissä eri perusteella kohdeyhtiölle ja toisaalta osakkaille ja muille henkilöille. Tanskassa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu muodostuu samalla tavalla eri ryhmiä kohtaan. Yhtiön johdon vastuu on muotoiltu tarkastelumaiden lainsäädännöissä tilintarkastajan vastuun kaltaisesti. Tarkastelumaissa vastuun jakautumisesta vahingonaiheuttajien kesken ja korvauksen sovittelusta säädetään lailla, mutta säädökset eivät anna yksiselitteisiä vastauksia vastuunjakautumiskysymykseen.

Merkittäväksi eroksi tarkastelussa olleiden Pohjoismaiden välillä havaittiin se, että Ruotsissa ja Tanskassa tilintarkastajan tulee lakisääteisesti suojautua vahingonkorvaukselta vastuuvakuutuksella, kun taas Suomessa tilintarkastajalla ei ole tämänkaltaista velvollisuutta. EU-komission suosituksen mukaista lakiin kirjattavaa rajoitusta vastuuseen ei ole vielä implementoitu tarkastelumaissa. Vastuun rajoittamiseen on olemassa useita keinoja, ja tulevaisuudessa on odotettavissa, että Pohjoismaat implementoivat niitä lainsäädäntöihinsä.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen taustaa	1
1.2 Tutkimuksen tavoite	4
1.3 Tutkimuksen rajaukset ja keskeiset käsitteet	5
1.4 Tutkimusmenetelmät	8
1.5 Tutkielman rakenne	12
2 VASTUU.....	14
2.1 Korvausvastuun syntyminen.....	14
2.2 Vastuumuodot.....	16
2.3 Vastuuperusteet	18
2.4 Tilintarkastajan vastuut.....	23
2.4.1 Vahingonkorvausvastuu	24
2.4.2 Rikosoikeudellinen vastuu.....	25
2.4.3 Kurinpidollinen vastuu	27
2.4.4 Parlamentaarinen vastuu.....	28
2.4.5 Isännänvastuu	28
2.5 Vastuuvakuutus	29
3 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU SUOMESSA, RUOTSISSA JA TANSKASSA.....	30
3.1 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomessa	30
3.1.1 Yleistä Suomen tilintarkastusalan lainsäädännöstä	30
3.1.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomen lainsäädännössä	31
3.1.2.1 Tilintarkastajalle laissa säädetyt tehtävät	31
3.1.2.2 Korvausvelvollisuuden syntyminen	35
3.1.2.3 Vastuu yhtiölle.....	36
3.1.2.4 Vastuu osakkaille ja muille henkilöille	38
3.1.2.5 Vastuun jakautuminen tilintarkastajien kesken	40
3.1.2.6 Poikkeukset tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen.....	42
3.1.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen	43
3.1.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja vastuusta sopiminen.....	48
3.1.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu	50
3.1.6 Kauppa- ja teollisuusministeriön selvitys tilintarkastajan korvausvastuusta.....	52
3.1.7 Keskustelua tilintarkastajan vastuusta ja sen rajoittamisesta	54
3.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Ruotsissa.....	58
3.2.1 Yleistä Ruotsin tilintarkastusalan lainsäädännöstä.....	58
3.2.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Ruotsin lainsäädännössä.....	60
3.2.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen	63

3.2.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja vakuus	65
3.2.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu	66
3.2.6 Ehdotus vastuun rajoittamisesta	67
3.2.7 Keskustelua vastuuseen liittyvästä lainsäädännöstä.....	69
3.3 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Tanskassa.....	71
3.3.1 Yleistä Tanskan tilintarkastusalan lainsäädännöstä.....	71
3.3.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Tanskan lainsäädännössä.....	74
3.3.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen	78
3.3.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja takuuvaraus	80
3.3.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu	82
3.3.6. Keskustelua tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta	84
3.4 EU-komission suositus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi.....	87
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	89
4.1 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu	90
4.2 Vahingonkorvausvastuun jakautuminen tilintarkastajan ja yhtiön johdon kesken	94
4.3 Tilintarkastajan vastuuvakuutus, tilintarkastajan vastuuta koskevat julkisen tahon teettämät selvitykset ja EU-komission suositus.....	99
4.4 Johtopäätökset	101
LÄHTEET.....	104

LYHENTEET

ABL	Aktiebolagslag (SFS 2005:551)
FivaL	Laki Finanssivalvonnasta (878/2008)
Gar.bek.	Bekendgørelse om godkendte revisorerers garantistillelse og ansvarsforsikring (BEK nr. 661 af 26/06/2008)
HTM	Kauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja, hyväksytty tilimies
ISA	International Standards on Auditing, kansainväliset tilintarkastusstandardit
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
KKO	Korkein oikeus
KPL	Kirjanpitolaki (1336/1997)
OYL	Osaakeyhtiölaki (624/2006)
RahanpesuL	Laki rahanpesun estämisestä ja terrorismin estämisestä ja selvittämisestä (503/2008), nk. rahanpesulaki
RevL	Revisionslag (SFS 1999:1079)
RL	Rikoslaki (39/1889)
SOU	Statens offentliga utredningar, Ruotsin komiteanmietintösarja
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
TilintL	Tilintarkastuslaki (459/2007)
TIVA	Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta
VahL	Vahingonkorvauslaki (412/1974)
VALA	Valtion tilintarkastuslautakunta
ÅregL	Årsregnskabsloven (LOV nr. 395 af 25/05/2009)
ÅRL	Årsredovisningslag (SFS 1995:1554)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tilintarkastajan ammattiin kohdistuu yhteiskunnassa yleensä luottamus. Lakisääteisen tilintarkastuksen ja muiden laissa määrättyjen tarkastustehtävien ohella tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt tarjoavat myös muita asiantuntijapalveluita. Olennainen seikka, jolle yhtiön sidosryhmien luottamus tilintarkastajia kohtaan rakentuu, on tieto siitä, että tilintarkastajat ovat vastuuvollisia, mikäli he eivät työssään noudata lainsäädäntöä ja muita tilintarkastajia velvoittavia sääntöjä ja ohjeistuksia (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 68). Jos tilintarkastaja antaa raporteissaan väärää tietoa tai jättää jotain olennaista tietoa, jonka antamiseen hän on velvoitettu, antamatta, voi tästä aiheutua taloudellisia vahinkoja niin kohteena olevalle yhteisölle kuin ulkopuolisillekin. Lainsäädännössä onkin säädetty siitä, minkälaisissa tilanteissa tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon, kuka on vahingonkorvaukseen oikeutettu ja kuka – tilintarkastaja, tilintarkastusyhteisö vai asiakasyhtiön johtoon kuuluva – on vahingonkorvausvastuussa. Tilintarkastajille, tilintarkastusyhteisöille kuin yhteisöissä valtaa käyttävillekin on tärkeää tietää, miten vahingonkorvausvelvollisuus määräytyy ja jakaantuu eri toimijoiden kesken.

Oikeuskäytäntöä aiheesta on kertynyt Suomessa vasta noin kahdeltakymmeneltä vuodelta, joiden aikana tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta säätelevä lainsäädäntö on kokenut muutoksia. Muutokset säännöksissä eivät tosin ole olleet suuria. Vaikka asiaa koskevaa lainsäädäntöä pidetään pääosin toimivana, on lehdissä kuitenkin käyty keskustelua siitä, pitäisikö Suomessa rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta, kuten useassa muussa Euroopan maassa on tehty. Ongelmia on nähty myös yhteisön toimielinten vastuussa suhteessa tilintarkastajan vastuuseen. On olemassa muutamia tilanteita, joissa tilintarkastajan vastuun voidaan katsoa muodostuvan yhteisöjen toimielinten korvausvastuuta ankarammaksi. Korvausvastuun rajoittamattomuuden on pelätty myös uhkaavan tilintarkastajien intoa ryhtyä pörssiyhtiöiden tarkastajiksi.

Eri maiden lehdistössä on viime vuosina noussut esille useita tapauksia, joissa puheenaiheena on ollut tilintarkastajan vastuu. Useissa tapauksissa syytökset tilintarkastajaa kohtaan ovat olleet aiheellisia. Kuten Uppsalan yliopiston lehtori Thomas Carrington (2011, 42–43) ruotsalaisessa tilintarkastusalan lehdessä toteaa, nähdään tilintarkastaja monesti kohdeyhteisön ulkopuolelta tulevana helppona syntipukkina, etenkin jos tilintarkastajalla on vahingon kattava vakuutus. Kun yksittäiset tapaukset saavat riittävästi huomiota, voi muutama väärin menetellyt tilintarkastaja aiheuttaa hallaa koko alan maineelle. Aalborgin yliopiston oikeustieteen laitoksen professori Lars Bo Langstedin (2010, 15) mukaan tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun yhteydessä voi nykyisellään puhua floodgate-argumentista, eli riskistä sille, että tietty taho tulee vahingonkorvausvelvolliseksi ennalta tuntemattomalle joukolle vahingonkorvausvaatimuksen ollessa ennalta arvaamaton ja ilman ylärajaa. Yleensä vakuutettuna oleminen voi ajaa tietyn tahon tähän tilanteeseen. Moni tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö onkin suojannut itsensä vastuuvakuutuksella. Niiden saamisen kuitenkin pelätään vaikeutuvan, sitä mukaa kuin esiin nousee hyvin suuria korvausvaatimuksia. Toisaalta vakuutuksien kattavuudelle on asetettu rajoituksia, monesti vakuutuksella on esimerkiksi korvauskatto. Myös vahingonkorvausvaatimusten rahamääräisesti kasvaneet koot ovat herättäneet huolta. Esimerkiksi Ruotsissa vuonna 1998 konkurssiin menneen IT-konserni Prosolvian konkurssipesä vaati konsernin tilintarkastajana toimineelta Öhrlings Pw:c:ltä 1,4 miljardin kruunun (noin 163 miljoonaa euroa) vahingonkorvausta. Konkurssipesän mukaan konkurssin syy oli ollut siinä, etteivät tilintarkastajat olleet huomioineet 15 suurta kauppaa kahdessa konsernin tytäryhtiössä. Käräjäoikeus kuitenkin vapautti tilintarkastajat vuonna 2010 todeten, että vaikka tilintarkastajat olivat toimineet huolimattomasti, eivätkä olleet noudattaneet kauppojen tarkistamisessa hyvää tilintarkastustapaa, ei kuitenkaan ollut havaittavissa riittävän suurta syy yhteyttä tilintarkastajien toiminnan ja konkurssin välillä. (Dagens Juridik 2010.)

Tilintarkastusskandaalit ovat vaikuttaneet omalta osaltaan alan sääntelyyn. Ruotsin tilintarkastajajärjestön FAR:in eläkkeelle jäänyt pitkäaikainen pääjuristi Urban Engerstedt (2011a, 23) toteaa, että skandaalit, kuten Enron ja WorldCom USA:ssa sekä Parmalat Euroopassa, ovat johtaneet lisääntyneeseen sääntelyyn niin Euroopassa kuin USA:ssakin. Toisaalta vuosituhannen alun tapahtumat ovat myös lisänneet epäluuloa alan itsesääntelyä kohtaan. Euroopan komissio on antanut vuonna 2008 suosituksen tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden rajoittamisesta. Suosituksella on tarkoitus rajoittaa julkisesti noteerattujen yhtiöiden lakisääteisiä tilintarkastuksia tekevien tilintarkastajien ja ti-

lintarkastusyhteisöjen vastuuta. Suositus ei kuitenkaan ole saanut kaikkia EU:n jäsenmaita muuttamaan lainsäädäntöään. Euroopan Tilintarkastajaliiton FEE:n (Federation des Experts comptables Européens) puheenjohtaja Hans van Damme totesi pitävänsä aitona ongelmana riittävien resurssien saamista suurten kansainvälisten yhtiöiden tilintarkastuksiin; EU:n pyrkimyksenä onkin suosituksella lisätä kilpailua ja valinnanvaraa tällä hetkellä neljän suuren tilintarkastusketjun dominoimille markkinoille. Ilman suosituksen implementointia rajoittamaton vastuu sekä vastuuvakuutusten saatavuuden rajoitukset estävät kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla. Lisäksi yhden tilintarkastusketjun kaatuminen vaikuttaisi voimakkaasti pörssiyhtiöiden tilintarkastajien saatavuuteen. (Sviili 2010b, 19.) Esimerkiksi Itävallassa, Belgiassa ja Saksassa on rajoitettu tilintarkastajan vastuuta (Langsted 2011). Onkin odotettavissa, että Suomen lainsäädäntöön on tulossa asiaa koskeva muutos, vaikka osa asiantuntijoista Suomessa vastustaa vastuun rajoittamista. Samanlaista keskustelua aiheesta on käyty myös Ruotsissa ja Tanskassa. Minkälaisena muutos käytännössä tulee näkymään, ei ole vielä selvää. Viime vuonna tilintarkastusalalla paljon keskustelua herätti EU:n tilintarkastuksen vihreä kirja, joka ei kuitenkaan odotuksista huolimatta sisältänyt kannanottoa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen.

Tilintarkastuksen kehitys on ollut Suomessa aina riippuvaista muiden Pohjoismaiden, erityisesti Ruotsin lainsäädännön kehityksestä. Pohjoismaiden yhteistyö myös tilintarkastuksen alalla on ollut hyvää. (Paul 2010, 62.) Pohjoismaiden liiketoimintaympäristöt lainsäädäntöineen muistuttavat paljon toisiaan. Verrattuna esimerkiksi Keski-Euroopan maihin on Pohjoismailla paljon yhteistä. Suomen kuuluminen euroalueeseen ei ole vaikuttanut tähän merkittävästi. Pohjoismaiden lainsäädäntöjen keskinäinen vertailu ja aiheesta käydyn asiantuntijakeskustelun yhteen tuominen on täten mahdollista ja järkevää. Ottamalla tarkasteluun Suomen rinnalle kaksi vertailukelpoista maata on mahdollista saada esiin uusia näkökulmia tai lisävahvistusta suomalaisessa asiantuntijakeskustelussa esitetyille argumenteille tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevasta lainsäädännöstä.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kuva siitä, miten laki säätelee tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun muodostumista tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, ja vertailemalla asiaa koskevia säädöksiä, tuoda esiin maiden välillä säädöksissä esiintyviä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Vahingonkorvausvastuun muodostumisesta on säädöksiä useassa laissa, tämä tekee vastuun jakautumisen ja muodostumisen vaikeaselkoiseksi. Tutkielmassa kootaan eri laeista ja niiden tulkinnoista olennaisin loogiseksi kokonaisuudeksi. Tutkielman alussa perehdytään tilintarkastajan vastuuseen, siihen liittyviin käsitteisiin ja vastuun erilaisiin jaotteluihin. Tässä teoreettisessa osuudessa näkökulma on peräisin suomalaisesta oikeuskirjallisuudesta, mutta tutkielmassa tarkastelun kohteena olevien kolmen Pohjoismaan oikeustieteellisten ja erityisesti yhtiöoikeudellisten käsitteiden ollessa pitkälti yhtäläisiä, soveltuu tämä osuus rakentamaan ymmärrystä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuulle myös ruotsalaisessa ja tanskalaisessa oikeusjärjestyksessä. Kolmesta tarkastelumaasta ensimmäisenä perehdytään aihealueeseen Suomen oikeusjärjestyksessä, tarkoituksena muodostaa monipuolinen kuva aiheesta, huomioiden erityisesti tilintarkastajaan kohdistuvaan vastuuseen liittyvät erilaiset viiteryhmät ja tilanteet. Kun aihealueeseen on perehdytty suomalaisen viitekehyksen avulla, perehdytään asiaa koskevaan lainsäädäntöön ja keskusteluun kahdessa muussa Pohjoismaassa: Ruotsissa ja Tanskassa. Tällä tavoin on tarkoitus sijoittaa suomalainen aiheita koskeva lainsäädäntö Suomen kannalta merkitykselliseen kansainväliseen vertailuun. Tarkastelun laajentamisella Suomen ulkopuolelle on tavoitteena lisäksi tuoda esiin se, ettei keskustelu vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta ole rajoittunut Suomeen. Samalla saadaan mukaan myös lisää asiasta esitettyjä argumentteja.

Tilintarkastusalalla voidaan katsoa olevan paljon yhteisiä piirteitä Pohjoismaiden kesken, myös yhteisölainsäädäntö on samantyyppistä (ks. esim. Sviili 2008b). Tilintarkastusalan pohjoismaisesta yhteistyöstä kertoo muiden muassa Pohjoismaisen Tilintarkastajaliiton (Nordiska Revisorsförbundet, NRF) toiminta (ks. esim. Sviili 2011a, 2011b). Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on ollut suosittu tutkielmien aihe Suomen lisäksi myös Ruotsissa ja Tanskassa. Tutkimusta, jossa keskityttäisiin näiden kolmen Pohjoismaan ti-

tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan lainsäädännön vertailuun, ei kuitenkaan ole tekemäni kirjallisuuskatsauksen perusteella tehty. Ingalill Aspholmin väitöskirjassa, ”Rättsekonomisk analys av revisors skadeståndsansvar i Norden” vuodelta 2002 rakennetaan vahingonkorvausvastuuseen liittyvä taloudellinen malli, mutta väitöksessä ei keskitytä yksityiskohtaisesti aiheen lainsäädäntöön eri Pohjoismaissa.

Tässä tutkimuksessa perehdytään siihen, mitä tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden synty lain mukaan edellyttää. Koska tilanteessa, jossa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus tulee arvioitavaksi, on monesti samasta vahingosta syytettynä myös yhtiön johtoon kuuluvia henkilöitä, on olennaista perehtyä myös siihen, millä perusteella yhtiön johto joutuu vahingonkorvausvastuuseen. Tutkielmassa analysoidaan näin ollen myös sitä, miten tilintarkastajan vastuu eroaa yhtiön johdon vastuusta. Tilintarkastajan vastuun muodostumisessa on eroja riippuen siitä, kenelle tilintarkastaja on vastuussa. Näihin eroihin perehdytään tutkielmassa kunkin maan osalta. Viime vuosina tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevassa ammattilehtikirjoittelussa on noussut esiin mahdollinen vastuun rajoittaminen, eli sen sisällyttäminen lainsäädäntöön. Tutkielmassa perehdytään teemaan liittyvään keskusteluun kunkin tarkastelumaan kohdalla lyhyesti, tarkoituksena tuoda esiin ajankohtaisia näkemyksiä aiheesta ja näin ollen linkittää tutkielman pääosassa oleva oikeusdogmaattinen tarkastelu nykyhetken todellisuuteen Pohjoismaissa. Kaikissa kolmessa tarkastelumaassa tilanne on samankaltainen, lainsäädännön muuttumista sellaiseksi, että siinä tilintarkastajan vastuuta olisi jollain keinolla rajoitettu, on ennakoitu jo vuosia, mutta muutosta ei ole tapahtunut. Tilanteen voi kuitenkin edelleen odottaa muuttuvan, sillä EU:n suunnasta on paineita asiaa koskevan lainsäädännön yhtenäistämiseksi Euroopassa.

1.3 Tutkimuksen rajaukset ja keskeiset käsitteet

Rajaukset

Tutkimukseni koskee ennen muuta tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta hänen suorittamissaan laissa säädetyissä tehtävissä. Suomessa nämä ovat tehtäviä, joita koskevaa vahingonkorvausvelvollisuutta tilintarkastuslaki säätelee. Tutkimuksessa tarkastelen tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta tilanteissa, joissa tilintarkastajan toimessiannon kohdeyhteisönä on osakeyhtiö. Rajaan muut kohdeyhteisöjen yritysmuodot tar-

kastelun ulkopuolelle, sillä suurin osa taloudellisesta toiminnasta Suomessa sekä myös muissa Pohjoismaissa tapahtuu osakeyhtiöissä. Osakeyhtiömuotoinen yritystoiminta on kansainvälisiä vertailuja tehtäessä toimiva, sillä osakeyhtiön toimintaperiaate on pitkälti samanlaista rajojen yli mentäessä, etenkin Euroopan sisällä. Myös kirjallisuudessa on näkökulma useimmiten sellainen, että kohdeyhteisönä on osakeyhtiö. Suomessa olleet aiheeseen liittyvät oikeustapaukset ovat myös koskeneet pääasiassa osakeyhtiöitä.

Tutkimus kohdistuu tilintarkastajan taloudelliseen vahingonkorvausvastuuseen. Tutkimuksessa kuitenkin sivutaan tilintarkastajan rikosoikeudellista ja kurinpidollista vastuuta, ne esitellään tutkimuksessa lyhyesti maittain. Joissakin tilanteissa rikosoikeudellisen tai kurinpidollisen asian selvittely liittyy taloudellisen vahingonkorvausvastuun selvittämiseen. Lisäksi käsityksen saaminen ruotsalaisesta ja tanskalaisesta säätelystä myös muiden tilintarkastajan vastuiden osalta on mielenkiintoista, sillä suomalaisessa kirjallisuudessa niitä ei ole juurikaan käsitelty. Tutkimuksessa esitellään lyhyesti tilintarkastajan parlamentaarinen vastuu, joka liittyy tilintarkastajan erottamiseen ja eroamiseen. Tutkimus keskittyy kuitenkin vahingonkorvausvastuuseen, muiden vastuiden lyhyt käsittely auttaa ymmärtämään tilintarkastajan vastuiden kokonaisuutta, sitä ettei tilintarkastajan vastuu rajoitu vahinkojen korvaamiseen.

Tutkimuksessa tarkastelen tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa. Islannin jätän tutkielman ulkopuolelle, koska valtio eroaa muista Pohjoismaista jo pelkästään selkeästi pienemmällä väkiluvullaan, myös Islannin talouselämä on viime vuosina ollut talouskriisin jäljiltä poikkeuksellisessa tilassa. Lisäksi Islannin kieli selvästi muista pohjoismaisista kielistä poikkeavana asettaisi liian suuren haasteen. Norjan aihepiiriä koskeva lainsäädäntö muistuttaa ruotsalaista, Norjan käsittely ei olisi välttämättä tuonut tutkielmaan juuri lisäkontribuutiota. Tutkielman laajuus asettaa myös rajoituksia vertailumaiden lukumäärälle. Suomi, Ruotsi ja Tanska ovat kaikki EU:n jäsenvaltioita, joita EU-komission suositus tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta velvoittaa, kuitenkin mikään valtio näistä kolmesta ei ole vielä implementoinut suositusta lainsäädäntöönsä. Tilintarkastusala on muiden elinkeinoelämän alojen mukana kansainvälistymässä. Kansainväliset normit ohjaavat tilintarkastajien toimintaa kansainvälisten tilintarkastusstandardien ja suositusten kautta, sillä suuri osa niistä määrittää Suomessa ja muissa maissa osaltaan hyvää tilintarkastustapaa, vaikkei kansainvälisillä ISA- eli tilintarkastusstandardeilla olekaan vielä laintasoista velvoittavuutta. EU:n jäsenmaiden on

seurattava kuitenkin myös unionin suunnasta tulevaa sääntelyä. Pohjoismaat ovat olleet Suomessa perinteisesti tärkeä viiteryhmä, myös tilintarkastusalalla on ylläpidetty pohjoismaista yhteistyötä sekä seurattu mitä muissa Pohjoismaissa tapahtuu.

Keskeiset käsitteet

Tilintarkastaja Tilintarkastajalla tarkoitetaan tässä kunkin tutkimuksessa käsitellyn maan lainsäädännön mukaisesti hyväksyttyä tilintarkastajaa. Suomessa sillä tarkoitetaan tilintarkastuslain (459/2007, TilintL) 30 tai 31 §:n mukaisesti hyväksyttyä luonnollista henkilöä (KHT- tai HTM-tilintarkastaja) tai 33 tai 34 §:n mukaisesti hyväksyttyä yhteisöä (KHT- tai HTM-yhteisö). Kysymys on siis luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä, jotka täyttävät tilintarkastuslain hyväksymiselle asetetut vaatimukset ja jotka ovat lisäksi saman lain mukaisesti hyväksytty ja rekisteröity. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 38.) Määritelmän täyttävät Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa myös muissa ETA-valtioissa hyväksytyt tilintarkastajat, jos heidät hyväksytään ja rekisteröidään työkentelyvaltion lainsäädännön mukaisesti. Ruotsin ja Tanskan lainsäädännössä on vastaavat määritelmät hyväksytyille tilintarkastajille.

Tilintarkastajan lakisääteiset tehtävät Tilintarkastajan lakisääteiset tehtävät ovat nimensä mukaisesti lainsäädännössä nimenomaisesti tilintarkastajan suoritettavaksi tarkoitettuja tehtäviä (Horsmanheimo & Steiner 2002, 21). Yleensä lakiin tai asetukseen perustuvat tilintarkastajan tehtävät eivät ole vapaaehtoisia tilintarkastajan asiakkaalle. Kuitenkin on huomattava, että kaikissa kolmessa tarkastelumaassa pienimmät yhtiöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Lakisääteisistä tehtävistä tärkein on lakisääteinen tilintarkastus. Suomessa ja Ruotsissa tilintarkastus sisältää yhtiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen (TilintL 11 §; Aktiebolagslag (2005:551, ABL) 9:3). Tanskassa tilintarkastus sisältää kirjanpidon ja tilinpäätöksen lisäksi johdon laatiman toimintakertomuksen (ledelsesberetningen) tarkastuksen (Årsregnskabsloven (LOV nr. 395 af 25/05/2009, ÅregL) 135 §, Revisorloven (LOV nr. 468 af 17/06/2008) 1.2 §).

Suomen, Ruotsin ja Tanskan lainsäädännössä tilintarkastajalle on säädetty tehtäväksi paljon muutakin kuin tavallisesti tilikausittain toistuva tilintarkastus, yleensä näissä on kyse eri tilanteisiin liittyvästä todistusten ja lausuntojen antamisesta. Tilintarkastaja suorittaa muut lakisääteiset tehtävät näitä koskevien säännösten mukaisesti, yleensä tilintarkastajat

voivat käyttää muiden tehtävien hoitamisessa lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä saamiaan tietoja. Usein lakisääteiset tehtävät hoitaa sama tilintarkastaja kuin lakisääteisen tilintarkastuksen, mutta aina laki ei edellytä sitä. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 22.)

Vahingonkorvausvelvollisuus Tässä tutkimuksessa vahingonkorvausvelvollisuudella tarkoitetaan taloudellista vahingonkorvausvelvollisuutta. Synonyymina vahingonkorvausvelvollisuudelle käytetään (vahingon)korvausvastuuta tai korvausvelvollisuutta. Myös pelkällä vastuulla tarkoitetaan taloudellista vahingonkorvausvelvollisuutta, jollei erikseen asiayhteydestä muuta käy ilmi. Vahingonkorvausvelvollisuuden lähtökohtana on ajatus, että vahingonkorvauksen avulla vahinkoa kärsinyt saatetaan siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi, ellei vahinkoa olisi tapahtunut. Tilintarkastajan korvausvastuun lähtökohtana on se, että tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan tuottamuksellisesti aiheuttamansa taloudellisen vahingon sen täyteen määrään. Tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä, jotka katsotaan sopimuksen ulkoisiksi toimiksi, täyden korvauksen periaatetta lieventävät kuitenkin lainsäädännössä olevat korvauksen sovittelua ja kohtuullistamista koskevat säännökset. (ks. esim. Horsmanheimo & Steiner 2002, 374.)

1.4 Tutkimusmenetelmät

Tätä tutkielmaa voidaan pitää laadullisena tutkimuksena, jossa yhdistetään oikeustieteiden tapaa tehdä tutkimusta sekä laadullisia kauppatieteiden menetelmiä. Alasuutari jakoi laadullisen tutkimuksen vuonna 1999 kahteen näkökulmaan, fakta- ja näytenäkökulmaan. Tutkimukseni sijoittuu tämän jaottelun mukaisesti faktanäkökulmasta tehtyyn tutkimukseen. Faktanäkökulmassa ollaan kiinnostuneita niistä tiedoista, joita käytettävät lähteet välittävät asiasta, josta niissä kerrotaan. Lähteenä käytettävää tekstiä tai puhetta tarkastellaan siis faktojen näkökulmasta. Faktanäkökulmaa käytettäessä olennaista onkin lähdekritiikki, sillä mikäli tekstin tai puheen tuottaja valehtelisi, veisi se tuolta lähteeltä kaiken arvon. Näytenäkökulmassa puolestaan tutkija ei ole kiinnostunut lähteen luotettavuudesta kerrottujen asioiden suhteen, vaan itse näytteestä, aineiston todellisuudesta. (Koskinen, Alasuutari, Peltonen 2005, 62–66.)

Oikeudenalojen jaottelussa tutkimuksen aihe sijoittuu vahingonkorvausoikeuteen, joka kuuluu velvoiteoikeuden alaan. Velvoiteoikeus puolestaan sijoittuu oikeuden alojen laa-

jemmassa kategorisoinnissa siviilioikeuteen, tarkemmin sanottuna varallisuusosoikeuden alle. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 25.) Oikeustieteistä on tutkimuksessa käytetty lainoppia sekä oikeusvertailua. Lainoppi, eli oikeusdogmatiikka, rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan, ja sen keskeisenä tutkimusongelmana on selvittää kiinnostuksen kohteena olevan oikeuden sisältö. Suurin osa oikeustieteellisestä tutkimuksesta on juuri lainoppia. Lainoppi systematisoi voimassa olevaa oikeutta ja auttaa oikeusjärjestelyiden kokonaiskuvan ja keskinäisten suhteiden rakentamisessa. (Husa ym. 2008, 20.) Vertaileva oikeustiede puolestaan tarkastelee kahden tai useamman maan oikeusjärjestyksien oikeussääntöjä suhteessa toisiinsa. Oikeusvertailu voi auttaa syventämään oikeusjärjestyksen tuntemusta, ja se toimii usein lainopillisen tutkimuksen avustavana osana. Tarkastelutapoina lainoppi ja oikeusvertailu ovat osittain päällekkäisiä, eikä niiden välinen raja ole yksiselitteinen. (Husa ym. 2008, 19–20, 23, 24, 26.) Husan ym. (2008, 24) mukaan vertailevaa oikeustiedettä voidaan tehdä lainopillisin painotuksin, jolloin tutkimuksen kohteena on jokin oikeussääntö ja tarkoituksena on selvittää kuinka sama asia on säännelty muissa maissa. Tutkimuksessani kiinnostuksen kohteena ovat tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen liittyvät oikeussäännöt. Euroopan integraatio on aiheuttanut oikeuden harmonisoitumista, ja vaatimukset EU-normiston yhdenmukaisesta tulkinnasta ovat lisänneet oikeusvertailua oikeustieteen eri osa-alueilla. Tutkimuksen kirjallisessa aiheistossa eurooppalaisten oikeustilojen yhtenäistymisen vaatimus nousi selkeästi esiin. Oikeusvertailu auttaa monesti myös kehittämään oikeusjärjestystä ja sitä käytetään usein lainvalmistelussa. (Husa ym. 2008, 23).

Tutkimuksessani lähteenä ovat kirjalliset aineistot, kuten lehtiartikkelit ja lainsäädäntö. Dokumenttiaineistot ovat yksi empiiristen aineistojen pääluokista Koskisen ym. (2005, 28, 45) mukaan, mutta samalla heidän mukaansa myös yksi laadullisen tutkimuksen menetelmistä. Koskinen ym. (2005, 133) nostaa esiin Dahlin (1971, 34) tekemän kirjallisten lähteiden jaottelun nelikenttään. Kirjalliset lähteet sijoittuvat tähän nelikenttään sen perusteella, onko kyse henkilökohtaisista vai institutionaalisista lähteistä ja toisaalta salaisista vai julkisista lähteistä. Tutkielmassa käyttämäni lähteet sijoittuvat nelikentässä julkisiin lähteisiin: toisaalta institutionaaliin lähteisiin (lait, asetukset, oikeustapaukset) ja toisaalta henkilökohtaisiin lähteisiin (lehtikirjoitukset). Uusitalo (1991, 94) on puolestaan jakanut valmiit aineistot viiteen eri luokkaan, joihin sijoitetuista aineistotyypeistä osa on luonteeltaan julkisia, osa salaisia tai henkilökohtaisia. Lähteet, joita tutkielmassani esiintyy, kuuluvat Uusitalon luokittelussa kolmeen eri luokkaan; mukana on organisaati-

oiden asiakirjoja (kuten erilaisia lausuntoja ja oikeusasteiden päätöksiä), joukkotiedotuksen tuotteita (lehtiartikkeleita sekä kirjoja) sekä aikaisempien tutkimusten aineistoja. Lähdeaineiston jaotteluita on olemassa muitakin. Esimerkiksi Husan ym. (2008, 31–32) luoman oikeustieteellisen tutkimuksen lähdeaineiston tyypittelyssä lähteet on jaettu kuuteen luokkaan, joista tämän tutkimuksen aineistot sijoittuvat kolmeen; mukana on kirjoja (kuten kommentaareja), artikkeleita ja oikeustapauskommentteja sekä säädöksiä ja muita virallislähteitä. Uusitalo (1991, 96) muistuttaa lähdekritiikistä myös julkisiin dokumentteihin liittyen; julkisten dokumenttien, jotka kuuluvat organisaatioiden asiakirjojen luokkaan, rajoituksena on se, että ne jättävät myös paljon kertomatta. Sen vuoksi Uusitalon mukaan on syytä käyttää rinnalla myös muita tietolähteitä. Myös Husa ym. (2008, 28, 32–33, 86) painottavat, että lain tulkintakäytännöistä on miltei mahdoton saada tietoa ainoastaan säädöstekstejä tai lainvalmisteluaineistoa lukemalla, vaan on hyvä käyttää rinnalla myös muuta kirjallisuutta ja oikeustapauksia. Näistä syistä johtuen en ole rajoittanut aineistoa ainoastaan lainsäädäntöön, virallisiin lausuntoihin ja oikeuden päätöksiin, vaan lähteinä on myös asiantuntijoiden kirjoittamia artikkeleita ja kirjoja, jotka antavat erilaisia näkökulmia ja taustaa virallisille dokumenteille.

Alasuutarin (Koskinen ym. 2007, 73–74) mukaan fakthanäkökulmalle rakentavassa tutkimuksessa aineiston keruu on raskas, aikaa vievä vaihe ja aineistosta etsitään ennen kaikkea tyypillisiä piirteitä. Sen sijaan tulkinta on näytenäkökulmaa nopeampaa, osin mekaanistakin. Kirjallisten lähteiden käytössä ongelmana tutkijalla on usein se, etteivät kirjalliset lähteet tavallisesti vastaa suoraan siihen ongelmaan, jota tutkija on tutkimassa. Lisäksi kirjalliset aineistot ovat monesti vinoutuneita, kaikkea valmisteluaineistoa ei monestikaan säilytetä, vaan jäljelle jää useimmiten vain (tutkijan näkökulmasta) kaikista tärkein. (Koskinen ym. 2007, 142.)

Koskisen ym. (2005, 231–232) mukaan tutkija aloittaa aineiston analyysin aina lukemalla tai silmäilemällä aineiston läpi, yleensä useaan kertaan. Samalla hän miettii aineiston piirteitä ja tekee siitä muistiinpanoja. Toiset teemoista toistuvat usein ja toiset taas harvemmin, ja jotkut teemoista liittyvät samoihin asioihin. Alkuvaiheen analyysissä aineistolle muodostuu fyysinen rakenne, joka tukee myöhempää analyysia; yksityiskohtainen analyysi seuraa alun tutustumisvaihetta. Tutkimusongelma hahmottuu pikkuhiljaa analyysiin edetessä, se ei siis yleensä ole selvillä heti aineistoon tutustuttaessa. Hammersleyn ja Atkinsonin (1995) mukaan (ks. Koskinen ym. 2005, 39) tutkimusprosessissa ai-

neiston keruun jälkeen aineiston analyysi muodostuu paljolti yhteyksien ja erojen etsimisestä aineistoa lajittelemalla ja luokittelemalla; jonkin kriteerin mukaan havaitusta ilmiöstä luodaan ”kokoelma”, eli etsitään ne tapaukset, jossa tämä ilmiö esiintyy. Edellä kuvatut keinot aineiston useista lukukerroista ja aineiston lajittelusta teemoittain sekä erojen ja yhteyksien etsimisestä kuvaavat omaa tutkimusprosessiani kirjallisen aineiston parissa. Eskolan ja Suorannan (1998, 15–16) mukaan laadullisessa tutkimuksessa alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa ei aina noudateta tarkasti, vaan monesti se elää tutkimushankkeen edetessä. Aineistonkeruun edetessä tutkimussuunnitelmaa ja jopa tutkimusongelman asettelua voi joutua tarkistamaan. Avoin tutkimussuunnitelma korostaakin tutkimuksen vaiheiden kietoutumista yhteen, mikä on ollut ominaista tutkimukselleni – aineiston keruuta, analysointia ja raportointia ei ole voinut tiukasti erottaa vaiheina toisistaan. Kyseessä ei ole sisällönanalyysi. Sisällönanalyysia kuvataan tutkimustekniikaksi, jolla kuvataan kvantitatiivisesti, systemaattisesti ja objektiivisesti kommunikaation ilmissisältöä (alkuperäinen määritelmä Bernard Berelson 1952, ks. esim. Eskola 1975, 107; Uusitalo 1991, 97; Tuomi & Sarajärvi 2009, 105). Tutkimuksessa en ole lähestynyt aineistoa tällä tavoin kvantitatiivisesti. Tällaista lähestymistapaa osittain samaan aineistoon on käyttänyt esimerkiksi Kihn ja Nurmela (2009, 2010) tutkimuksessaan.

Koskisen ym. mukaan (2005, 273) laadullinen tutkimus perustuu yleensä aina tarkoituksenmukaisesti poimittuihin näytteisiin, tutkimusaineisto valitaan siten, että se on mahdollisimman informatiivinen tutkimusongelman kannalta. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 85–86) toteavatkin, että laadullisessa tutkimuksessa henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon, tai että heillä on kokemusta asiasta. Suuri osa tutkielmani aineistosta on alan asiantuntijoiden laatimia kirjoituksia sekä alan lehtiin että kirjoihin. Niiden kirjoittajiin kuuluu niin tilintarkastajia, juristeja kuin yliopistoissa aiheeseen perehtyneitä professoreja ja lehtoreita. Heillä voi katsoa olevan asiantuntemusta tilintarkastajiin ja yhtiön johtoon liittyvästä vahingonkorvausoikeudesta. Toki huomioitava on, että monesti kunkin kirjoittajan tausta heijastuu kirjoituksissa. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole sen määrä vaan laatu – kuinka tutkija onnistuu sijoittamaan tutkimuskohteensa yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja rakentamaan siitä yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan (Eskola ja Suoranta 1998, 18). Koskinen ym. (2005, 245) huomauttavat myös, että julkinen keskustelu tuottaa monesti hyödyllisiä näkemyksiä ja joskus julkinen keskustelu onkin paras uusien ajatusten lähde. Aineistooni kuuluu asiantuntijakirjoituksia, joista useissa kirjoittajat tuovat esiin omia näkemyksiään

vahingonkorvaussäätelyn tilasta ja esittävät kehitysehdotuksia. Huomioitavaa on myös, ettei todellisuuden ilmiöitä koskevassa laadullisessa tutkimuksessa tutkimustuloksia voida pitää ajattomina tai paikattomina, vaan ilmiöt ovat historiallisesti muuttuvia ja paikallisia (ks. Eskola ja Suoranta 1998, 16). Tutkimuksessani tutkittavat ilmiöt sijoittuvat pääosin 1990-luvulta tähän päivään ja kolmeen Pohjoismaahan, joita voi niiden lainsäädännöllisen ympäristön yhtäläisyyksien puolesta tarkastella osittain yhtenäisenä alueena, mutta toisaalta kuitenkin suorittaa valtioiden välistä vertailua, sillä kullakin maalla on oma lainsäädäntönsä sekä toimijansa. Husa ym. (2008, 81) muistuttavat pohjoismaisten virallislähteiden merkityksestä oikeustieteen alaan liittyvien kirjallisten töiden tekemisessä; kun huomioidaan Pohjoismaiden yhteiskuntien yhtäläisyydet sekä lainsäädännön sisällön yhteydet, on Suomea koskettavien oikeustieteen tutkimusten teossa monesti syytä tutustua muiden Pohjoismaiden säädösaineistoon.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman johdantolukua, jossa tutkimusongelman lisäksi esitellään aihepiiriä ja sen tämänhetkistä tilaa yleisellä tasolla, seuraa teoriaosuus. Tässä ensimmäisessä pääluvussa perehdytään vahingonkorvausoikeuden käsitteisiin ja niiden suhteisiin tilintarkastajan ja yhtiön johdon vastuuta koskevin osin.

Tutkimuksen toisessa pääluvussa perehdytään siihen, miten Suomen, Ruotsin ja Tanskan lainsäädännössä säädelään tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta. Lähtökohtana tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun tutkimiselle käytetään Suomen oikeustilaa. Myös teoriaosuudessa käsitteet on koottu suomalaisen oikeuskirjallisuuden perusteella, vaikkakin ne ovat pääosin sovellettavissa myös muihin tarkastelumaihin. Suomen oikeusjärjestelmä on itselleni ja lukijoille lähtökohtaisesti jo ennalta tuttu ja käsitellyistä maista toimintaympäristönä relevantein. Siksi Suomen oikeustilaan perehdytään tarkastelumaisista ensimmäisenä ja myös hieman muita kattavammin. Suomen käsittelyä seuraa Ruotsin ja Tanskan aihepiirin tarkastelu. Kunkin tarkastelumaan käsittely alkaa tilintarkastusta koskevan lainsäädännön yleisesittelyllä. Tätä seuraa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevan lainsäädännön tarkastelu. Erikseen tarkastellaan tilintarkastajan ja yhtiön johdon vastuuta suhteessa toisiinsa, vastuun sovittelua koskevaa säätelyä sekä lakisääteisen vastuuvakuutuksen ja muiden mahdollisten instrumenttien roolia vahingonkorvausriskeiltä suojautumisessa. Maittain oman alalukunsa muodostaa myös tilintarkastajan ri-

kosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu sekä katsaus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaan asiantuntijakirjoitteluun. Suomen ja Ruotsin kohdalla omassa alaluvussa tarkastellaan julkisen tahon teettämiä, tilintarkastajan vastuuta koskevia selvityksiä sekä niiden roolia. Euroopan komission suositus rajoittaa tilintarkastajan vastuuta on olennainen tekijä tarkasteltaessa aihepiiriä EU:n jäsenmaissa, sitä tarkastellaan omassa luvussaan.

Tutkielman lopussa esitetään tutkielman tulokset ja johtopäätökset. Siinä esitetään tutkimuksen kolmen tarkastelumaan asiaa koskevan lainsäädännön olennaisimmat seikat kootusti ja asetetaan ne keskinäiseen vertailuun. Lisäksi muodostetaan johtopäätelmät asiantuntijakirjoittelussa esiin nousseista käsityksistä ja mielipiteistä koskien lainsäädännön kehittämistä. Lopuksi esitetään muutamia ehdotuksia koskien aiheen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 VASTUU

2.1 Korvausvastuun syntyminen

Tilintarkastajan korvausvastuun syntyminen edellyttää tekoa, joka voi olla joko aktiivinen, eli positiivinen tekeminen, tai negatiivinen käyttäytyminen, eli passiivisuus, tilintarkastaja jättää siis jotain velvollisuuksiinsa kuuluvaa tekemättä. Lisäksi aktiivisen tai passiivisen käyttäytymisen seurauksena tulee aiheutua vahinkoa. (Prepula & Toiviainen 1995, 202.) Tätä tekoa tai laiminlyöntiä on lisäksi yleisen elämäkokemuksen mukaan ollut pidettävä moitittavana, tarkoittaen teon tai laiminlyönnin tahallisuutta tai huolimattomuutta (Toiviainen 1994, 1026).

Mikä hyvänsä rikkomus tai huolimattomuus tilintarkastajan toiminnassa ei synnytä korvausvelvollisuutta. Yleisesti ottaen vahingonkorvausvelvollisuuden synnylle on edellytyksenä se, että on syntynyt korvauskelpoinen vahinko, jonka tulee olla lisäksi ennalta arvattavassa syy-yhteydessä vahingon aiheuttajan toimintaan. Lisäksi tulee olla olemassa oikeusperuste sille, että vahinko tulee jonkin muun kuin vahingonkärsijän vastattavaksi. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 329.) Suomessa tärkein tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta säätelevä laki on tilintarkastuslaki, tietyissä tilanteissa sovellettavaksi tulevat yhteisöainsäädäntö, arvopaperimarkkinalaki sekä vahingonkorvauslaki (Riistama 2007, 36).

Syy-yhteys ja korvattava vahinko

Korvausvastuu edellyttää toiminnan ja vahingon välistä syy-yhteyttä. Jos vahinko olisi aiheutunut syytetyn menettelystä riippumatta, ei syytetty voi olla korvausvastuussa vahingosta. Aina syy-yhteyskään ei itsessään riitä vahingonkorvausvastuun syntymiselle, vaan kausaliteetille asetetaan tiettyjä lisävaatimuksia, kuten kysymys siitä, onko vahinko ollut ennakoitava tai onko vahingonkärsijän oma menettely vaikuttanut vahingon syntyyn. (Hemmo 2005, 109, 315; Holm & Warming-Rasmussen 2008, 69.) Syy-yhteyden osoittaminen voi olla hankalaa joissain tapauksissa. Jos syy-yhteyttä vahinkoon ei ole, ei tilintarkastaja voi olla vahingonkorvausvastuussa.

Vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä on todellisen vahingon syntyminen. Vahingonkorvausoikeudessa tunnetaan kolme vahinkotyyppiä: henkilö-, esine- ja (puhdas) varallisuusvahinko (Toiviainen 1994, 1027–1028). Tilintarkastaja voi käytännössä joutua kohtaamaan vain taloudellisia vahinkoja koskevia korvausvaatimuksia. Suomalaisessa tilintarkastuslaissa (459/2007, TilintL) ei kuitenkaan ole rajattu yksittäisiä vahinkotyyppiä korvausvastuun ulkopuolelle. Tilintarkastajan toimet eivät kuitenkaan juuri koskaan ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoihin, joten käytännössä tilintarkastajan korvausvastuu rajoittuu taloudellisiin vahinkoihin. (Prepula & Toiviainen 1995, 202.) Mikäli korvattavuus määräytyy vahingonkorvausta koskevan yleislain mukaan, tällöin korvattavuuteen vaikuttaa myös se, minkä tyyppisestä vahingosta on kyse. Suomessa varallisuusvahinko jää yleensä korvaamatta, jos korvaus määräytyy vahingonkorvauslain (412/1974, VahL) mukaisesti. VahL 5:1 :n mukaan taloudellinen vahinko, joka on erillään henkilö- ja esinevahingoista, tulee korvattavaksi ainoastaan, mikäli vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin on olemassa erittäin painavia syitä.

Suomela (1994b, 180) toteaa tyypillisen vahingon olevan joko lainanantajan tai muun velkojan kärsimä luottotappio, joka johtuu väärän tilinpäätösinformaation perusteella tehdystä luottopäätöksestä, tai osakkeenomistajan kärsimä sijoituksen arvon lasku. Velkojat voivat Suomelan mukaan kärsiä myös laittomasta varojen jaosta ennen konkurssia. Osakkeenomistajat taas saattavat tehdä väärän tilinpäätösinformaation perusteella huonoja sijoituspäätöksiä tai kärsiä osakeyhtiölain vähemmistösuojasäännösten vastaisesta toiminnasta. Toisaalta Riistaman (2007, 33) mukaan, jos vahingon suuruus ei ole erityisen suuri, luovutaan helposti vahingonkorvausvaateista tilintarkastajaa kohtaan.

Toivaiasen (1994, 1031) mukaan yhtiöoikeudessa ei ole välttämättä itsestään selvää se, minkälainen menetys on sellaista vahinkoa, josta tulisi suorittaa vahingonkorvausta. Tämän aiheuttaa se, että yritystoiminnan luonteeseen kuuluu taloudellisen riskin olemassaolo. Sen vuoksi ei tietty yllättävä taloudellinen menetys, kuten saamatta jäänyt tulo tai lisääntyneet kustannukset taikka syntynyt luotto- tai muunlainen tappio, itsestään selvästi ole sellainen korvaukseen oikeuttava vahinko, josta jokin muu kuin vahingonkärsijä itse olisi vastuussa. Hankaluuksia voi tuottaa syy-yhteyden löytäminen moitittavan teon tai laiminlyönnin sekä todetun vahingon välillä; tappio tai menetys olisi mahdollisesti voinut syntyä myös teosta tai laiminlyönnistä huolimatta.

2.2 Vastuumuodot

On olemassa erilaisia vastuumuotoja, joista tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskien olennaisin on jako sopimusvastuuseen ja sopimuksen ulkoiseen, eli deliktivastuuseen. Deliktivastuuta sovelletaan tilanteissa, joissa osapuolten välillä ei ole sopimusuhdetta. Sopimusperusteisen korvausvastuun edellytyksenä puolestaan on, kuten nimestä voi päätellä, osapuolten välinen sopimus.

Deliktivastuulla pyritään suojelemaan yksilön sekä omaisuuden koskemattomuutta. Deliktivastuu kohdistuu tekoihin, jotka vaarantavat vahingonaiheuttajasta riippumattomia realisoituneita etuuksia. Tähän perustuva korvausvastuu syntyy tilanteessa, jossa vahinkoa aiheutetaan tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Deliktivastuuseen perustuvan vahingonkorvauksen toteutumiselle on siis ehtona tuottamus, joka vahingonkärsijän tulee näyttää toteen. (Horsmanheimo ym. 2007, 329–333.) Tuottamusta koskeva näyttötaakka on deliktivastuutilanteissa lähtökohtaisesti vahingonkärsineellä. Sopimuksen ulkopuolisissa tehtävissä, joissa deliktivastuuta sovelletaan, on vastuunvelvoite lakimääräinen ja vaadittu käyttäytyminen on yleensä passiivista. Tilintarkastajan tulee siis pidättäytyä teoista, joilla olisi kielteisiä seurauksia. (Horsmanheimo ym. 2007, 329.)

Vahingonkorvauslaki on Suomessa yleislaki, jota sovelletaan useimmissa deliktivastuutilanteissa. Kuitenkin, jos erityislailla säädetään vahingonkorvaustilanteesta, sovelletaan tällöin kyseistä lakia. Tilintarkastus on tilanne, jossa sovellettavaksi tulee yleislain sijasta erityislaki, tilintarkastuslaki. (Horsmanheimo ym. 2007, 329–330.) Tilintarkastuslain 51 §:ssä säädetään vahingonkorvausvelvollisuudesta tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä. Näissä tehtävissä, jotka eivät perustu varsinaiseen yhteisön ja tilintarkastajan väliseen sopimukseen, on vastuu deliktivastuuta. (Horsmanheimo ym. 2007, 329.) Sopimuksen ulkoisissa vastuutilanteissa on varallisuusvahinkojen korvaaminen yleisesti rajoitettua. Vahingonkorvaus käsittää deliktivastuutilanteissa hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta sekä tietyin edellytyksin kärsimyksestä. Suomen vahingonkorvauslain 5:1:n mukaan, mikäli taloudellinen vahinko ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, voi taloudellisesta vahingosta saada vahingonkorvauksen, mikäli vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla taikka muissa tilanteissa erityisen painavista syistä. Taloudellisen vahingon korvaaminen ei siis ole itsestään selvää vahingonkorvauslain perusteella. (Hemmo 2005, 5.) Kuitenkin, koska vahingonkorvauslain säädöksiä ei sovelleta suoraan tilin-

tarkastajan aiheuttamiin vahinkoihin deliktivastuutilanteissa, ei rajoitus koske tätä erityislailla säädettyä osa-aluetta, sillä suomalaisessa tilintarkastuslaissa tällaista rajoitusta ei ole (Horsmanheimo ym. 2007, 331–334). Myös Suomen osakeyhtiölain (624/2006, OYL) mukaisessa vahingonkorvauksessa korvausperuste kattaa myös puhtaat taloudelliset vahingot (Airaksinen 2008, 36).

Sopimusvastuuta sovelletaan tilanteissa, joissa osapuolten välillä on sopimus, jolla on tarkoitus aikaansaada toista osapuolta hyödyttäviä etuuksia, toisen osapuolen saadessa korvauksen suorittamastaan tehtävästä toisen hyväksi. Horsmanheimon ym. (2007, 330) mukaan sopimusvastuulla on tarkoitus suojella sopimuksen tuottamaa taloudellista arvoa. Sillä on siis tarkoitus suojella vielä realisoitumattomia intressejä, joihin toisella osapuolella on sopimukseen perustuva oikeus. Suomessa sopimusvastuuta sovelletaan TilintL 1.2 §:ssä mainittuihin tilintarkastajan neuvonta- ja konsultointitehtäviin. TilintL 51 § koskee vain tilintarkastajan lakisääteisiä tehtäviä, jolloin tilintarkastajan neuvonta- ja konsultointitehtävissä sovellettavaksi tulevat sopimustyyppistä riippuva erityislaki, kauppalaki tai, jollei näitä voida soveltaa johtuen siitä, että kyseistä sopimustyyppiä tai erityiskysymystä ei säätele mikään laki, tulee kyseeseen sopimus- ja korvausoikeuden yleisten periaatteiden noudattaminen. (Hemmo 2005, 4; Horsmanheimo ym. 2007, 330.) Suomessa sopimukseen perustuva vastuu on jätetty vahingonkorvauslain soveltamisalan ulkopuolelle (VahL 1:1).

Hemmon (2005, 3) mukaan useimmiten sopimusvastuussa puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaaminen vahinkolajina ei vaadi erityisedellytyksiä. Sopimusperusteisessa vastuussa kuitenkin harvoin edellytetään tuottamusta (Horsmanheimo ym. 2007, 329–333). Sopimusvastuutilanteissa on suoritusvelvollisuutensa laiminlyöneellä yleensä velvollisuus näyttää, ettei vahinko ole seurausta hänen tuottamuksestaan, eli vahinkotilanteissa sovelletaan ns. ekskulpaatiosääntöä (Hemmo 2005, 2–4).

Mähönen, Säiläkivi & Villa (2006, 589–590) toteavat, että osakeyhtiön toiminnassa aiheutuvat vahingot ovat tyypiltään sellaisia, että vahingonkorvaus- ja sopimusoikeutta on modifioitu nimenomaisin säännöksin. Osakeyhtiölaki onkin luonut oman, erityisen, sekä sopimusperusteisesta - että sopimuksenulkoisesta vastuusta (deliktivastuu) poikkeavan vastuutyypin, osakeyhtiöoikeudellisen vahingonkorvausvastuun. Tällä tarkoitetaan vastuunormeja, joiden perusteella niin yhtiön johtoon kuuluvat, kuin myös tilintarkastajat

(OYL:ssa viittaus TilintL:n vahingonkorvaussäädökseen, tekijän huomautus) ja osakkeenomistajat ovat vastuussa yhtiölle, osakkeenomistajille sekä kolmansille. Osakeyhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu on Mähösen ym. (2006, 589–590) mukaan lähempänä sopimusperusteista kuin deliktivastuuta; yhtiön johtoon kuuluvien, tilintarkastajien sekä osakkeenomistajien voidaan ajatella olevan keskenään sopimussuhteessa. Osakeyhtiölaissa säädetään tämän ”sopimuksen” rikkomisen seurauksista. Toisaalta laista löytyy nimenomaisia normeja, joilla vastuu on ulotettu koskemaan myös sellaisia tahoja, joihin yhtiö ei ole sopimussuhteessa; suhteessa näihin tahoihin osakeyhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu on enemmän deliktityypistä vastuuta. Huomionarvoista on tällöin se, että osakeyhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu koskee myös puhtaita varallisuusvahinkoja, poiketen deliktivastuun pääsäännöstä, jonka mukaan varallisuusvahingot on vain poikkeuksellisesti korvattavissa (VahL 5:1). Kuviossa 1 on esitetty yhteenveto eri vastuumuodoista.

Vastuumuodot			
	Deliktivastuu	Osakeyhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu (Mähönen ym. 2006)	Sopimusvastuu
Tarkoitus:	Suojella vahingonaiheuttajasta riippumattomia realisoituneita etuuksia	Suojella realisoituneita etuuksia tai realisoitumatonta arvoa	Suojella sopimuksen tuottamaa realisoitumatonta taloudellista arvoa
Ehto:	Vahingonaiheuttajan tuottamus	Tuottamus tilanteessa, jossa erityisiä vastuunormeja rikottu	Yleensä sopimuksen laiminlyönti
Sovelletaan, kun:	Osapuolten välillä ei sopimussuhdetta	Osapuolten välillä voi olla sopimussuhde	Osapuolten välillä on sopimussuhde
Taloudellisen vahingon korvaus:	Rajattua	Korvataan	Korvataan

Kuvio 1: Tilintarkastajan vastuumuodot (Hemmo 2005, 3–4; Mähönen ym. 2006, 589–590 ja Horsmanheimo ym. 2007, 329–333)

2.3 Vastuuperusteet

Yleinen vahinkojen korvaamista koskeva periaate on se, että jokainen kärsii itse hänelle aiheutuneet taloudelliset menetykset sekä muut tappiot. Mikäli vahingon kärsinyt haluaa vaatia toista henkilöä korvaamaan hänelle aiheutuneen menetyksen, pitää vahingon kär-

sineen pystyä osoittamaan erityisen seikaston – vastuuperusteen – olemassa olo. Vain tämä mahdollistaa sen, että vahingon kärsinyt voi vaatia vastuun säilyttämistä vahingon aiheuttajalle. (Toiviainen 1994, 1021.)

Erilaisissa tilanteissa vastuu muodostuu eri tavoin. Oikeustieteissä on eroteltu toisistaan useita vastuuperusteita, jotka eroavat toisistaan esimerkiksi tuottamuksen määrittelyssä sekä siinä suhteessa, millä tavoin tuottamus osoitetaan. Perinteinen tapa on ryhmitellä vastuuperusteet sen mukaisesti, edellyttääkö vastuun syntyminen vahingonaiheuttajan tuottamusta, jolloin vastuuperusteet voidaan karkeasti jaotella tuottamuvastuuseen sekä ankaraan vastuuseen. Tämä kahtiajako on hyvin suurpiirteinen, eikä sen perusteella ole mahdollista eritellä vastuuperusteiden erityispiirteitä.

Tuottamuvastuu

Perinteisesti tuottamuvastuuta on kuvattu vastuuna, joka perustuu moitittavaan käyttäytymiseen ja jonka syntyessä osapuoli on toiminut vastoin toisen suojaksi asetettua normia; arvioitaessa tuottamusta liittyen varallisuusvahingon korvaamiseen korostuu usein oikeudenvastaisuusarviointi. Tuottamus sisältää yläkäsitteenään tahallisuuden sekä huolimattomuuden. (Hemmo 2005, 23–25.) Tuottamuksen ja huolimattomuuden asteilla on merkitystä tietyissä tilanteissa, joissa lainsäädännössä tai vakuutusehdoissa on katsottu tällä olevan merkitystä. Yleensä näillä ei kuitenkaan ole merkitystä vahingonkorvausvastuun kannalta, sillä periaatteessa lievinkin huolimattomuuden aste täyttää tuottamuvastuun. (Hemmo 2005, 24, 47–49.) Tuottamukseen kuuluu siis tahallisuus sekä huolimattomuus. Näiden rajanveto ei ole yksiselitteistä Prepulan ja Toivianen (1995, 202) mukaan. *Tahallisuus* on heidän mukaansa kysymyksessä silloin, kun tekijä on toiminnallaan tai laiminlyönnillään tarkoittanut tietyn seurauksen aikaansaamista tai kun hän on mieltänyt sen syntymisen tekonsa tai laiminlyöntinsä seuraukseksi tai kun hän suhtautuu siihen joko hyväksyvästi tai välinpitämättömästi. *Huolimattomuudesta* on puolestaan heidän mukaansa kyse, kun henkilö on menetellyt toisella tavalla kuin hänen asemassaan oleva huolellinen henkilö olisi toiminut. Huolimattomuudesta on kyse esimerkiksi silloin, kun tekijä on ollut tai hänen olisi pitänyt olla selvillä siitä, että hänen tekonsa voi aiheuttaa vahinkoa. Jos tällaisessa huolimattomassa teossa on kyse lisäksi siitä, että tekijä on suhtautunut hyväksyvästi tai välinpitämättömästi vahingon syntymismahdollisuuteen, voi menettely täyttää myös tahallisuuden tunnusmerkit. (Prepula & Toiviainen 1995, 202.)

Suomessa tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä, eli TilintL 1.1 §:ssä määritellyissä tehtävissä, sovelletaan lain 51 §:ssä säädettyä vahingonkorvausvelvollisuutta. Näissä sopimuksen ulkoisissa tehtävissä toteutuva vahingonkorvausvelvollisuus perustuu tuottamusvastuuseen. Sen sijaan sopimusvastuutilanteissa tuottamusta ei yleensä edellytetä. (Horsmanheimo ym. 2007, 333.) Tuottamusvastuu on pääsääntönä muutenkin deliktivastuutilanteissa, eli tilanteissa, joissa pääsääntöisesti noudatetaan vahingonkorvauslakia, mikäli erityislakia ei ole (Hemmo 2005, 23).

Ankara vastuu

Ankara vastuu ei edellytä vahingonaiheuttajan tuottamusta. Itse vahinkoon johtanut teko ei ole merkityksellinen vastuun arvioimisessa, mikäli teko on ollut osana toimintaa, jota koskevat tuottamuksesta riippumattomat vastuunormit (Horsmanheimo ym. 2007, 332). Mikäli ankara vastuu on toteutettu lainsäädäntöteitse, vastuuperusteen laatu ei ole epäselvä, mutta mikäli asiasta ei ole lainsäädäntöä, joudutaan turvautumaan oikeuskäytäntöön määriteltäessä sitä, kuuluuko teko ankaran vastuun piiriin. Kehitys on ollut sellainen, että joukko uusia toimintamuotoja on tullut ankaran vastuun korvauspiiriin. (Hemmo 2005, 91.)

Sopimuksen ulkoisissa suhteissa on ankaran vastuun soveltaminen mahdollista, vaikka tuottamusvastuun soveltaminen on pääsääntö. Esimerkiksi TilintL 51.2 §:n mukaan yhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja vastaavat saman lain 1.1 §:ssä tarkoitetusta tehtävässä tuottamuksellisesti aiheutetusta vahingosta yhteisvastuullisesti, mikäli tilintarkastajana toimii tilintarkastusyhteisö. Tämä asettaa Horsmanheimon ym. (2007, 347) mukaan päävastuullisen tarkastajan ankaraan vastuuseen tarkastusyhteisön aiheuttamasta vahingosta silloinkin, kun hän ei ole voinut edes tietää vahingon aiheutumisesta tilintarkastuksessa eikä estää vahinkoa.

Muut vastuuperusteet

Vaikka tuottamusvastuu ja ankara vastuu ovat keskeisimpiä vastuuperusteita, ne eivät ole ainoita vastuun määräytymisen perusteita. Muita vastuuperusteita ovat muun muassa ekskulpaatiovastuu, kontrollivastuu, sopimusperusteinen vastuu sekä poikkeukseton vastuu.

Ekskulpaatiovastuu on perinteinen vastuuperuste sopimussuhteissa, esimerkiksi TilintL 1.2 §:n tarkoittamissa toimeksiannoissa (Horsmanheimo ym. 2007, 332–333). Ekskulpaatiovastuu perustuu käänteiseen todistustaakkaan. Vahingon kärsineen ei tarvitse ekskulpaatiovastuutilanteissa väittää vahingon aiheutuneen tuottamuksesta eikä esittää selvitystä tuottamuksesta. Suoritusvelvollisella sen sijaan on näyttötaakka siitä, että hän on toiminut huolellisesti vastuovelvoitteitaan täyttäessään. Ekskulpaatiovastuu on tilanteittain kohtuullisen ankara vastuuperuste. Esimerkiksi yhtiön listautumistilanteissa tiedonantovelvollisuudesta ovat vastuussa liikkeeseenlaskija, emissionjärjestäjä sekä joissain tilanteissa myös tilintarkastaja. Emissionjärjestäjällä voidaan katsoa olevan käänteiseen todistustaakkaan perustuva vastuu listautumisesitteiden virheistä. Muutoinkin ekskulpaatiovastuu tulee sovellettavaksi usein aineettomissa asiantuntijapalveluissa. (Hemmo 2005, 304–305; Horsmanheimo ym. 2007, 332–333.) Toinen esimerkki käänteisestä todistustaakasta on OYL 22:1.3 :ssa mainittu tilanne. Tuottamusolettamaa sovelletaan tilanteissa, joissa johto on rikkonut yksityiskohtaista osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen säännöstä tai joissa on kyse lähipiiritransaktioista. Tällöin johtoon kuuluvan tulee osoittaa menetelleensä huolellisesti välttääkseen korvausvastuun. Näissä tilanteissa on kyse kuitenkin vain todistustaakan kääntämisestä, ja vahingonkorvauksen vaatijan on kuitenkin myös tällöin, ennen kuin johdon todistustaakka huolellisuudesta kääntyy, näytettävä toteen, että muut vahingonkorvauksen edellytykset täyttyvät. (Airaksinen 2008, 37–38.)

Kontrollivastuu on ekskulpaatiovastuun kaltainen vastuuperuste. Vastuunsa välttämiseksi suoritusvelvollisen tulee esittää selvitys siitä, että sopimusrikkomus on johtunut esteestä, joka on ollut vastuuelvollisen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Esteen tulee lisäksi olla ollut sellainen, ettei korvausvelvollinen ole voinut kohtuudella välttää tai voittaa esteen seurauksia eikä vastuuelvolliselta ole voitu sopimusta tehtäessä edellyttää esteen huomioimista. Kontrollivastuu sisältyy muun muassa kauppalakiin sekä kuluttajan-suojalain tiettyihin säännöksiin, ja se koskee suomalaisessa lainsäädännössä vain välittömiä vahinkoja. (Hemmo 2005, 301–302.)

Mikäli henkilö on sitoutunut sopimuksella (vahinkovakuutus) kantamaan tietyn riskin toteutumisesta aiheutuvan tappion, on kyseessä vahinkoperuste. Silloin *vahingonkorvausvelvollisuus* syntyy *sopimusperusteisena* (vrt. rikkomusperusteinen korvausvelvollisuuden synty). Vahinkovakuutuksen perustan muodostaakin sitoutuminen sopimuksella kan-

tamaan ennakolta riski tulevaisuudessa mahdollisesti aiheutuvan vahingon korvaamisesta. Vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden oikeusperusteena on vakuutuksenottajan ja vakuutusyhtiön välinen sopimus. Tästä syystä sopimuksen osapuolet voivat periaatteessa vapaasti sopia siitä, millä edellytyksillä, ja mitä vahinkoja yhtiö korvaa. Vakuutus- ja vahingonkorvausoikeus ovat läheisesti sidoksissa toisiinsa, sillä kummassakin on kyse vahinkojen korvaamisesta. (Toiviainen 1994, 1021–1022, 1025.)

	Vastuuperusteet	Vahingonkorvausvelvollisuuden aiheuttaa:	Tarkempi määritelmä
Tärkeimmät vastuuperusteet	Tuottamusvastuu	Teon tahallisuus tai vahingonaiheuttajan huolimattomuus	-
	Ankara vastuu	Vahingon syntyminen	Lainsäädännössä määritetty tilanne tai oikeuskäytäntö
Muut vastuuperusteet:	Ekskulpaatiovastuu	Vahingonaiheuttajan epäonnistuminen toimintansa moitteettomuuden osoittamisessa	Käänteiseen todistustaakkaan perustuva vastuu
	Kontrollivastuu	Sopimusrikkomus	Vastuusta vapautuakseen on osoitettava vahingon aiheuttaneen sopimusrikkomuksen johtuneen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolisesta esteestä
	Sopimusperusteinen vastuu (vakuutus)	Vakuutusehdoissa määritelty vahinko	Sopimukseen perustuen vahingonkorvauksesta vastaa vakuutuksenantaja vahingonaiheuttajan puolesta
	Poikkeukseton vastuu	Ei ole olemassa mitään vastuustavapautumisperusteita	-

Kuvio 2: Vastuuperusteet (Mukaillen: Toiviainen 1994, 1021–1022, 1025; Prepula & Toiviainen 1995, 202; Hemmo 2005, 23–25, 307 ja Horsmanheimo ym. 2007, 301–302, 332–333)

Mikäli vahingonaiheuttajalla ei ole käytettävissään mitään vastuusta vapautumisperusteita, on kyseessä *poikkeukseton vastuu*. Korvausvastuu koskee tällöin välittömiä vahinkoja. Poikkeuksettoman vastuun vallitessa suoritusvelvolliselle syntyy korvausvastuu, kun tehty suoritus ei vastaa virhemääritelmän mukaisia vaatimuksia. Vaikka suoritusvelvollinen esittäisi näyttöä ylivoimaisista syistä, vastuuta ei voi estää. (Hemmo 2005, 307.) Ankara vastuu on nimensä mukaisesti vastuuperusteista ankarin. Hemmon (2005, 307–308) mukaan tämä vastuuperuste ei kuitenkaan poikkea merkittävästi muista, sillä jos ankaraan vastuuseen perustuva vahinko syntyy, olisi vahingonkärsineellä jo muutenkin sopimustilanteissa oikeus hinnanalennukseen. Kuviossa 2 on esitetty eri vastuuperusteet kootusti.

2.4 Tilintarkastajan vastuut

Tilintarkastajan vastuuta voidaan jaotella eri tavoin. Yhtenä jaottelutapana Prepula ja Toiviainen (1995, 199) esittelevät jaon vahingonkorvaus-, rangaistus- ja parlamentaariseen vastuuseen. Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa lainsäädäntö tuntee nämä erilaiset vastuut. Vahingonkorvausvastuulla tarkoitetaan vastuuta, joka perustuu lain säädökseen, jonka perusteella vahingonaiheuttajan tulee korvata vahingonkärsineelle korvauskelpoinen vahinko (Horsmanheimo ym. 2007, 329). Rikosoikeudellisen vastuun (rangaistusvastuun) syntymisen edellytyksenä on sellaisen oikeusnormin rikkominen, josta sanktioksi on säädetty rangaistus. Rangaistusvastuu tulee monesti esille samassa tilanteessa vahingonkorvausvastuun syntymisen kanssa. (Prepula & Toiviainen 1995, 201.) Kurinpidollinen vastuu on tilintarkastajia koskeva erityinen vastuu ammatillisesti virheellisestä menettelystä, jonka toteutuessa tietyt tilintarkastusalan toimielimet voivat määrätä tilintarkastajalle kurinpidollisen sanktion. Parlamentaarinen vastuu liittyy tilintarkastajan erottamiseen tai eroamiseen. Henkilö voi joko itse erota tehtävästään, hänet jätetään valitsematta uudelleen tehtävään tai hänet erotetaan (Prepula & Toiviainen 1995, 200). Tilintarkastajan erottamis- sekä eroamistapauksissa on esitettävä eroon johtanut syy. Viimeisenä tarkastellaan isännänvastuuta, joka liittyy työnantajan vastuuseen. Kaikissa kolmessa tarkastelumaassa säädetään myös kurinpidollisesta ja isännänvastuusta. Tilintarkastajan vastuut on esitetty kuviossa 3.

Tilintarkastajan vastuut	
Vahingonkorvausvastuu	Oikeusperusteeseen pohjautuva velvollisuus korvata vahingonkärsijälle vahingonaiheuttajan toimintaan syytyheydessä ollut vahinko
Rikosoikeudellinen vastuu	Perustuu oikeusnormin rikkomiseen, josta sanktioksi säädetty rangaistus
Kurinpidollinen vastuu	Lakiin perustuva vastuu, jossa tilintarkastusalan toimielin rankaisee tilintarkastajaa väärästä toiminnasta kurinpidollisella sanktiolla
Parlamentaarinen vastuu	Toteutuu, jos tilintarkastaja ei jostain syystä enää jatka tehtävässään
Isännän vastuu	Työnantajan vastuu työntekijän aiheuttamasta vahingosta

Kuvio 3: Yhteenveto tilintarkastajan vastuista (Mukaiillen: Prepula & Toiviainen 1995, 199–201; Hemmo 2005, 53 ja Horsmanheimo ym. 2007, 329–330)

2.4.1 Vahingonkorvausvastuu

Useimmiten puhuttaessa tilintarkastajan tai yhteisön tai säätiön johtoon kuuluvan vastuusta tarkoitetaan nimenomaan vahingonkorvausvastuuta. Vahingonkorvausvastuu perustuu ajatukselle, jonka mukaan vahingonkorvauksen avulla vahingonkärsinyt saatetaan takaisin siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi, mikäli vahinkoa ei olisi tapahtunut. Lähtökohtana on siis täyden korvauksen periaate, joka kuitenkin toteutuu yleensä parhaiten sopimussuhteissa. Sopimusvastuun ulkopuolella periaatetta lieventävät korvauksen kohtuullistamista ja sovittelua koskevat säännökset. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 374.) Vahingonkorvausoikeudellinen normisto voidaan jakaa osiin sopimuksenulkoisen (deliktivastuu) ja sopimusperusteisen vastuun perusteella (Hemmo 2005, 3). Deliktivastuussa erityislakien säätelemät tilanteet muodostavat oman ryhmänsä, tähän ryhmään sijoittuu myös Suomen tilintarkastuslain 51 §:ssä säädetty tilintarkastajan vastuuta koskevat tilanteet (Horsmanheimo & Steiner 2002, 329). Tässä tutkielmassa keskitytään sopimuksen ulkopuoliseen vastuuseen tilintarkastajalle laissa määrätyissä tehtävissä.

Vahingonkorvausnormit sääntelevät riskin ja vastuun jakautumista vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välillä (Horsmanheimo ym. 2007, 329). Yleensä tilintarkastaja on

vahingonkorvausvastuussa vähintään kohdeyhteisölleen, useissa valtioissa vastuu ulottuu myös osakkaisiin tai muihin henkilöihin. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa käsittelee tämän tutkielman luku 3.

2.4.2 Rikosoikeudellinen vastuu

Usein vahingonkorvaustilanteisiin liittyy myös rikosoikeudellinen vastuu eli rangaistusvastuu. Rikosoikeudellinen rangaistusvastuu voi syntyä, kun yhteisön johtoon kuuluva henkilö tai tilintarkastaja rikkoo oikeusnormia, josta sanktioksi on säädetty rangaistus. Vaikka normin rikkomisesta aiheutuisi rangaistus, voi samassa tilanteessa vahingonaiheuttajalle syntyä myös korvausvelvollisuus. Kumpakaan seurausta tarkastellaan kuitenkin erilaisten säännösten valossa. (Prepula & Toiviainen 1995, 201.) Yleensä tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu toteutuu aina tuomioistuimessa: rangaistavaksi säädetyn teon tehtyään tilintarkastaja voidaan asettaa syytteeseen tuomioistuimessa, jossa hänelle voidaan tuomita rangaistus. Vain joistain vähäisistä rikoksista voidaan tuomita sakkoa kevyemmässä menettelyssä; tämä ei kuitenkaan juuri koskaan tule kyseeseen tilintarkastajaa rangaistaessa (Horsmanheimo & Steiner 2002, 395). Rangaistussäännöksiä sisältyy tilintarkastajia sekä yhteisön johtohenkilöitä koskeviin lakeihin, sillä on katsottu, etteivät pelkät siviilioikeudelliset seuraamukset, kuten juuri vahingonkorvausvelvollisuus, ole riittävän tehokkaita suojaamaan yhteisölainsäädäntöön sisältyviä määräyksiä rikkomiselta. Horsmanheimon ym. (2007, 426) mukaan lainsäätäjä on määrittänyt tilanteita, joissa rikosoikeudellisen vastuun kirjaaminen lakiin on tarpeellista erityisesti tilintarkastusinstituution yleisen luotettavuuden turvaamiseksi.

Hentunen ja Sailas (2010, 46–47, 51–52) ovat jakaneet ne tilanteet, joissa tilintarkastaja voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, neljään ryhmään. Vaikka jaottelu koskee nimellisesti suomalaisen lainsäädännön määrittämiä tilanteita, pätee se pääpiirteissään myös Ruotsin ja Tanskan oikeusjärjestykseen. Tilintarkastaja voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen ensinnäkin toisen tekemän rikoksen avunannosta tai yllytyksestä. Tämän lisäksi Suomen tilintarkastuslaissa on säädetty tilintarkastusrikkomuksesta ja rikoslaissa puolestaan tilintarkastusrikkoksesta. Kolmantena ryhmänä Hentunen ja Sailas mainitsevat muut rikoslaissa, tilintarkastuslaissa ja muissa laeissa rangaistavaksi säädetyt teot ja laiminlyönnit, kuten salassapitovelvollisuuden rikkomisen tai rahanpesun ilmoitusrikkomuksen. Viimeisenä ryhmänä ovat oikeushenkilön puolesta toimimista koskevat tilanteet.

Tilintarkastaja voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen rikoksen tekijänä tai avunantajana tai yllyttäjänä rikokseen taikka rikoskumppanina toisen tekemään rikokseen (Horsmanheimo & Steiner 2002, 399). Hentusen ja Sailaksen (2010, 47) mukaan tilintarkastaja voidaan tuomita avunannosta talousrikokseen, jos hän toimillaan tai neuvoillaan taikka muilla tavoilla tahallaan auttaa toista rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen teossa. Tilintarkastajan vastuuta avunantajana rajoittaa Kopsen ja Sahavirran (2003, 59) mukaan se, että menettelyn tulee tapahtua ennen rikosta tai viimeistään rikoksen täytäntöönpanotoimen aikana. Samaan syyhyin viitaten Horsmanheimo ym. (2007, 438) huomauttaa, ettei avunanto kirjanpitorikokseen yleensä voi toteutua tilintarkastajan toimittamassa tilintarkastuksessa. Tilintarkastajan rankaiseminen rikoksen yrityksestä ei Suomen lainsäädännön mukaan ole aina rangaistavaa (Horsmanheimo & Steiner 2002, 399–400). Yllyttäjänä voidaan tuomita tilintarkastaja, joka tilikauden aikana tai tilinpäätöstä laadittaessa taivuttaa toisen joko tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, esimerkiksi konsulttoimalla kirjanpitovelvollista lainvastaisen kirjausmenettelyn suhteen (Hentunen & Sailas 2010, 49; Koponen & Sahavirta 2003, 59). Tilintarkastaja on tarkastelumaissa rikosoikeudellisessa vastuussa myös väärän lausunnon tai tiedon antamisesta. Suomen lainsäädännössä osaa tämänkaltaisista rikoksista kutsutaan tilintarkastusrikkomukseksi tai -rikokseksi riippuen tuottamuksen asteesta. Myös muualla lainsäädännössä on mainittu tilanteita, joissa tilintarkastajalla on rikosoikeudellinen vastuu väärän lausunnon tai todistuksen antamisesta, esimerkiksi rekisterimerkintärikos. (Horsmanheimo ym. 2007, 427–430, 432–435.)

Tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttö on säädetty tarkastelumaissa rangaistavaksi. Sillä pyritään turvaamaan ulkopuolisten luottamus nimikkeiden käyttöön oikeutettuihin ammattilaisiin (ks. Horsmanheimo & Steiner 202, 396). Tilintarkastajalla on työssään salassapitovelvollisuus, joka käy ilmi maakohtaisen lainsäädännön lisäksi esimerkiksi IFAC:in (The International Federation of Accountants) eettisistä ohjeista. Salassapitovelvollisuuden rikkominen onkin säädetty rangaistavaksi. Kyse voi olla salassa pidettävän tiedon paljastamisesta, tai siihen voi liittyä lisäksi tiedon hyödyntämistä joko omaksi tai toisen eduksi. Suomessa tilintarkastaja voidaan tuomita joko salassapitorikkomuksesta tai -rikoksesta. Mahdollista on myös tilintarkastajan tuomitseminen yrityssalaisuuden rikkomisesta. Tilintarkastajan rikosoikeudellisen vastuun toteutuessa rangaist-

tukset ovat yleensä joko sakkoja tai vankeutta, mutta esimerkiksi Tanskassa yhtenä rangaistusmuotona on ammatinharjoittamisoikeuden peruuttaminen.

2.4.3 Kurinpidollinen vastuu

Tilintarkastajan vastuu työssään tapahtuneen virheellisen menettelyn seurauksena voi ilmetä kurinpidollisena vastuuna. Kurinpidollinen vastuu ilmenee tilintarkastajiin keskittyneen virallisen elimen puuttumisena tilintarkastajan velvollisuuksien rikkomiseen erilaisien rangaistusten muodossa. (ks. Ahti & Reijonen 2010, 55.) Suomessa kurinpidollisesta vastuusta säädetään tilintarkastuslaissa. Suomessa kurinpidollista vastuuta toteuttaa valvonnallaan keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA) tai kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta (TIVA). Ruotsissa ja Tanskassa on käytössä samankaltainen organisoitu valvonta- ja sanktiojärjestelmä. Tilintarkastajien toimintaa valvotaan useilla keinoilla. Valvonta-asia saattaa tulla esille esimerkiksi tilintarkastajan toiminnasta tehdyn kantelun tai pistokoetarkastuksen perusteella. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 403–404.)

Kurinpidollinen vastuu voidaan jakaa kahteen kysymykseen. Ensinnäkin, onko tilintarkastaja toiminut säännösten mukaisesti: tässä arvioidaan hyvän tilintarkastustavan, ammattieettisten periaatteiden sekä kansainvälisten ISA-standardien noudattamista. Toisaalta valvova elin voi joutua arvioimaan sitä, onko tilintarkastaja säilyttänyt hyväksymisensä edellytykset. Hyväksymisedellytysten valvonta kohdistuu myös tilintarkastusyhteisöihin. (Horsmanheimo ym. 2007, 442–443, 458.) Yleisiä kurinpidollisia seuraamuksia ovat huomautus, varoitus tai hyväksymisen peruuttaminen. Tanskassa on mahdollinen myös tilintarkastajaan kohdistuva sakko. Tilintarkastajan laiminlyönnin vakavuus luonnollisesti vaikuttaa seuraamuksen ankaruuteen. Hyväksymisen peruuttaminen on sanktioista ankarin (Horsmanheimo & Steiner 2002, 404).

Ahdin ja Reijosen (2010, 55) mukaan kurinpidollisen vastuun toteutuminen voi johtaa puolestaan vahingonkorvausvastuun toteutumiseen, sillä kurinpidollinen vastuu on usein seurauksena hyvän tilintarkastustavan rikkomisesta. Hyvän tilintarkastustavan noudattaminen on puolestaan keskeisenä kriteerinä arvioitaessa huolellisuusvelvoitteen toteuttamista.

2.4.4 Parlamentaarinen vastuu

Prepulan ja Toiviaisen (1995, 200) mukaan parlamentaarinen vastuu voi toteutua kolmella tavalla: henkilö voidaan erottaa tehtävästään, jättää valitsematta siihen uudelleen tai hän voi itse erota tehtävästään. Pääsäännön mukaan tilintarkastajan voi erottaa kesken toimikauden se, joka tilintarkastajan on valinnut tai osoittanut tehtävään; osakeyhtiössä erottamispäätös on yleensä tehtävä yhtiökokouksessa. Tilintarkastajan riippumattomuuden ja tarkastuksen tuoman yleisen edun vuoksi laissa on asetettu tiettyjä ehtoja tilintarkastajan erottamiselle. Tämän taustalla on tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 38 artikla. (Horsmanheimo ym. 2007, 67.) Se velvoittaa jäsenmaat varmistamaan, että tilintarkastaja voidaan erottaa ainoastaan asianmukaisin perustein. Myös tilintarkastajan erotessa tulee tämän esittää perustelut eroamiselleen. Suomessa direktiiviin perustuen tilintarkastajan erottamisesta ja eroamisesta säädetään tilintarkastuslaissa. Ennen uuden tilintarkastuslain voimaan astumista tilintarkastaja voitiin usein erottaa, mikäli hänen toimintatapoihinsa ei oltu tyytyväisiä (Riistama 2007, 33). Tilintarkastaja voitiin erottaa Riistaman mukaan myös jostain muusta syystä, johon ei liittynyt vahingonkorvausvaateita. Edellinen tilintarkastuslaki (936/1994) ei vaatinut erottamiseen erityisiä syitä. Mikäli tilintarkastaja erotetaan toimestaan muulloin kuin toimikauden keskellä, eli hänet jätetään valitsematta uudelleen, ei selvitystä erityisistä syistä tarvita. Tilintarkastajan uudelleen valitsematta jättäminen normaalin tilikausittaisen valintamenettelyn yhteydessä on kuitenkin ehdottomasti tavallisin menettely, jossa tilintarkastaja jättää asiakkaansa (Horsmanheimo ym. 2007, 68).

2.4.5 Isännänvastuu

Kun oikeushenkilölle syntyy vahingonkorvausvelvollisuus, on tämän perusteena useimmiten isännänvastuu; vahinko on silloin työntekijän tai siihen rinnastettavan henkilön tuottamuksellisesti aiheuttama. Korvausvastuu syntyy vastuuvolliselle tämän työnantaja-aseman perusteella, riippumatta siitä onko vastuuvollisella ollut tuottamusta asiassa vai ei. Isännänvastuu on tarpeellinen yhteiskunnassa, jossa elinkeinotoiminta on järjestetty käyttämällä työntekijöitä. (Hemmo 2005, 53.)

Sopimusvastuussa isännänvastuu on laaja, ja oikeusajattelussa on painotettu yleisperiaatteena sitä, ettei työtehtävän delegoinnin toiselle tule kaventaa toimeksiantajan vastuuta. Deliktivastuussa sen sijaan isännänvastuu on kapeampi. (Hemmo 2005, 54.) Isännänvas-

tuu on vahingonkorvausoikeudellisesti hyvin yleinen periaate, joten sitä sovelletaan pääsääntöisesti myös tilintarkastajiin. Jos tehtävään on valittu tilintarkastusyhteisö, on se isännänvastuun perusteella vastuussa työsuhteessa olevien tilintarkastajien tuottamuksellisesti aiheuttamista vahingoista. Jos tehtävään on valittu päävastuullinen tilintarkastaja, tai mikäli tilintarkastaja ei ole työsuhteessa tilintarkastusyhteisöön, vaan hän on esimerkiksi osakasasemassa, ei isännän vastuun soveltaminen ole yksiselitteistä. (Horsmanheimo ym. 2007, 346–354.)

2.5 Vastuuvakuutus

Tilintarkastaja tai yhteisön johto voivat suojautua korvausvelvolliseksi joutumiselta ottamalla vastuuvakuutuksen. Vastuuvakuutuksen tarkoitus on korvata sellainen vahingonkorvaus, jonka vahingosta vastuullinen henkilö olisi ilman vakuutusta itse velvollinen maksamaan vahingonkärsineelle. Vastuuvakuutuksesta korvataan myös vakuutettujen vahingonkorvausasiaan liittyvät oikeudenkäyntikustannukset (Ilveskero & Laaksonen 2009, 30–31). Vastuuvakuutuksen voi ottaa joko päävastuullinen tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Osakeyhtiössä vastuuvakuutuksella vakuutettuina voivat olla hallituksen jäsenet, toimitusjohtaja sekä yleensä myös hallintoneuvoston jäsenet (Ilveskero & Laaksonen 2009, 30–31). Vastuuvakuutuksen turva ei Ilveskeron ja Laaksosen mukaan ole rajoitukseton, vaan sitä rajoittavat valittu vakuutusmäärä (korvausvelvollisuuden yläraja) sekä vakuutuksen rajoitusehdot. Vakuutus ei kata myöskään tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella aiheutettuja vahinkoja. Vastuuvakuutuksien välillä on eroa siinä, kattavatko vakuutukset vain Suomen oikeuteen perustuvia korvausvaatimuksia, vai onko voimassaoloalue tätä laajempi. (Ilveskero & Laaksonen 2009, 30–31.)

Routamo ja Hoppu (1988, 15) mainitsevat, että pohjoismaisessa vahingonkorvausoikeuden uudistustyössä omaksuttiin aluksi kanta, jonka mukaan korvausoikeuden haitat olisi mahdollista torjua vastuuvakuutuksella parhaiten siten, että vaaran aiheuttajat suojaisivat vastuuvakuutuksella sekä itsensä korvausvastuun että vahingonkärsijät vahingon varalta. Tämänlainen ajattelu on heidän mukaansa vaikuttanut vahingonkorvauslain työnantajan vastuuta koskevien säännösten valmisteluvaiheessa. Toisaalta he toteavat myös, että vahingonkorvausoikeuden pohjoismaisen uudistustyön loppuvaiheessa vallalla oli vastakkainen näkemys, jossa tarkoituksena oli edellisestä poiketen se, että vakuuttamisesta huolehtisivat pääasiassa mahdolliset vahingonkärsijät. (Toiviainen 1994, 1050.)

3 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU SUOMESSA, RUOTSISSA JA TANSKASSA

3.1 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomessa

3.1.1 Yleistä Suomen tilintarkastusalan lainsäädännöstä

Suomessa toteutettiin keväällä 2007 tilintarkastuslainsäädännön kokonaisuudistus. Nykyinen tilintarkastuslaki (459/2007, TilintL) astui voimaan 1.7.2007, ja sillä saatettiin voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta (Mähönen 2007, 34). Tilintarkastuslainsäädännön uudistuksen taustalla oli kansainvälinen kehitys, johon ovat vaikuttaneet 2000-luvun alun tilinpäätöskandaalit. Tämä kehitys johdatti tilintarkastusdirektiivin säätämiseen. EU:n jäsenmaat olivat velvoitettuja implementoimaan direktiivin kansallisiin lainsäädäntöihinsä. Nykyistä tilintarkastuslakia edelsi ensimmäinen tilintarkastuslaki (936/1994), joka on ollut tärkein lähde nykyiselle tilintarkastuslaille; monet voimassa olevan lain säädökset vastaavat kumotun lain säädöksiä. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 19–20.) Ennen tilintarkastajia koskevan erityislain voimaantuloa (joka tapahtui muihin Pohjoismaihin verrattuna huomattavan myöhään) sisältyivät tilintarkastajia koskevat säädökset pääosin kumottuun osakeyhtiölakiin (734/1978).

Tilintarkastuslaissa säädetään muun muassa velvollisuudesta tilintarkastuksen toimittamiseen, osasta tilintarkastajan velvollisuuksista, tilintarkastajien hyväksymisestä ja rekisteröinnistä, tilintarkastajien valvonnasta ja vahingonkorvausvelvollisuudesta. Uusi tilintarkastuslaki vapautti pienimmät yhteisöt tilintarkastusvelvollisuudesta (TilintL 4 §).¹ Laki lopetti myös maallikotilintarkastuksen, tilintarkastajiksi yhteisöissä ja säätiöissä kelpuutetaan nykyisin ainoastaan hyväksytyt tilintarkastajat (KHT tai HTM), ainoastaan yhdistyksissä on edelleen mahdollista valita tilintarkastajaksi maallikko. Tilikaudet, jotka päättyivät 31.12.2011, olivat viimeiset, joilla maallikotilintarkastus oli lainmukaista.

¹ Suomessa tilintarkastajan voi jättää valitsematta, mikäli enintään yksi seuraavista rajoista on ylittynyt päättyneellä ja sitä edeltäneellä tilikaudella: palveluksessa keskimäärin 3 henkilöä, taseen loppusumma 100 000 euroa tai liikevaihto 200 000 euroa (TilintL 4 §).

Useimmiten maallikkotilintarkastajia oli ollut käytössä pienimmissä yhtiöissä, joilta uuden lain myötä poistui tilintarkastusvelvollisuus. Suomessa tilintarkastajalla tarkoitetaan joko KHT- tai HTM-tilintarkastajaa (tai KHT- tai HTM-yhteisöä). Niiden määritelmät löytyvät tilintarkastuslain 30, 31, 33 ja 34 §:stä. KHT-tilintarkastajalla tarkoitetaan Keskuskauppakamarin hyväksymää tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä ja HTM-tilintarkastajalla kauppakamarin hyväksymää tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä. KHT-tilintarkastajalle asetetut hyväksymisvaatimukset ovat osin tiukemmat kuin HTM-tarkastajalle asetetut; esimerkiksi molempia tilintarkastajien ammattitutkintoja pidetään vaativina, mutta KHT-tutkintoa pidetään näistä vaativampana. Erona on myös se, että vain KHT-tilintarkastajat voivat toimia ainoina tarkastajina pörssi-yhtiöissä. (ks. esim. Horsmanheimo ym. 2007, 38–41, 56–57; Horsmanheimo & Steiner 2002, 49–57.)

Tilintarkastajan vastuuseen liittyvät oikeustapaukset olivat ennen 1990-luvun alkua harvinaisuuksia. (Riistama 1999, 419.) Oikeustapausten lukumäärä kääntyi kuitenkin kasvuun tilintarkastuslain säätämisen jälkeisenä aikana, jolloin ajankohtaisiksi tulivat myös monet lamasta seuranneiden konkurssien oikeudenkäynnit. Tilintarkastajan vastuusta on käyty julkisuudessa keskustelua säännöllisesti. Etenkin EU-komission suositus rajoittaa tilintarkastajan vastuuta on vilkastuttanut keskustelua tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun laajuudesta ja tarpeesta korvausvastuun rajoittamiselle.

3.1.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomen lainsäädännössä

3.1.2.1 Tilintarkastajalle laissa säädetyt tehtävät

TilintL 51 §:ssä säädetään vahingonkorvausvelvollisuudesta.² Sen soveltamisala on rajoitettu koskemaan TilintL 1.1 §:ssä määriteltyjä tehtäviä, joihin kuuluvat kirjanpitolain (1336/1997) 1:1 §:n ensimmäisen kohdan mukainen tilintarkastus sekä TilintL 1.1 §:n toisen kohdan mukainen muu toimi, joka muualla lainsäädännössä on määrätty tilintarkastajan tehtäväksi tai jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön.³

² Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva sääntely on aiemmin sisältynyt osakeyhtiölakiin (734/1978), sieltä säätely siirtyi suurin piirtein samansisältöisenä ensimmäisen tilintarkastuslain (936/1994) 44 §:ään (Prepula & Toiviainen 1995, 200). Uuteen tilintarkastuslakiin (459/2007) vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat säännökset siirtyivät asiallisesti samansisältöisinä.

³ Kaisanlahden ja Timosen (2006, 128) mukaan tilintarkastuslain mukainen vastuu ei ole yleisestä vahingonkorvauslaista erillistä, sillä vahingonkorvauslaki yleislakina kattaa periaatteessa vahingonkorvausalan kokonaisuudessaan, vaikkakin mahdollinen erityislain säännös syrjäyttää yleislain säännöksen. Tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännöksiä sovellettaessa tulee huomioida vahingonkorvausoikeuden yleiset säännöt ja periaatteet.

Tilintarkastajan velvollisuuksien määrittely antaa luontevan lähtökohdan vahingonkorvausvelvollisuuden pohdinnalle. Kun tiedossa on mitä lainsäädäntö edellyttää tilintarkastajan toimilta, on mahdollista arvioida mahdollisia puutteellisuuksia tai lainvastaisuuksia tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä.

Tilintarkastuslakiin perustuviin tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu muun muassa

- tarkastaa yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja suorittaa hallinnon tarkastus (TilintL 11.1 §)
- antaa kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus (TilintL 15 §)⁴
- emoyhtiön tarkastuksen osana myös konsernitilinpäätöksen tarkastus tai varmistuminen siitä, että konserniyhtiöiden tilintarkastajat ovat suorittaneet tilintarkastuksen asianmukaisesti (TilintL 12 §)
- noudattaa hyvää tilintarkastustapaa ja tilintarkastajan ammattieettisiä periaatteita tilintarkastuslaissa mainittuja tehtäviä suorittaessaan (TilintL 20 §; 22.1 §)
- noudattaa yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia ohjeita, mikäli ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen, yhtiösopimuksen, kansainvälisten tilintarkastusstandardien, hyvän tilintarkastustavan tai ammattieettisten periaatteiden kanssa (TilintL 22.2 §)
- olla yhteisön tai säätiön kokouksessa läsnä, jos käsiteltävät asiat ovat sellaisia, että hänen läsnäolonsa on tarpeen (TilintL 19.2 §) ja antaa tarkempia tietoja seikoista, jotka voivat vaikuttaa kokouksessa käsiteltävän asian arviointiin yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen pyynnöstä, mikäli tästä ei aiheudu yhteisölle olennaista haittaa (TilintL 19.3 §)
- noudattaa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (TilintL 13 §), toistaiseksi EU:ssa ei kuitenkaan ole hyväksytty yhtään tällaista.

⁴ Sviili (2010a, 5) totesi mukautettujen tilintarkastuskertomusten nousseen otsikoihin, joissa korostettiin niiden aiheuttamaa haittaa kohdeyhteisön liiketoiminnalle. Tilintarkastajan tulee osana tilintarkastusta arvioida yhtiön johdon kannanottoa toiminnan jatkuvuutta koskevaan oletamaan. Tämän Sviili toteaa olevan yksi tilintarkastuksen ja tilinpäätösraportoinnin haasteellisimpiä osa-alueita. Erityisesti taloudellisen taantumana aikana asia korostuu. Tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu jatkuvuuteen kantaa ottaessaan luonnollisesti selvittää lausuntonsa oikeellisuus. Tilintarkastaja voi joutua pahimmassa tapauksessa vahingonkorvausvelvolliseksi, jos hän joko lisätietojen antamatta jättämisellä tai toisaalta väärin tai virheellisesti annetuilla lisätiedoilla aiheuttaa vahinkoa yhtiölle tai luotonantajille. (Sviili 2010a, 5.)

Yhteisöainsäädäntöön sisältyviin tilintarkastajan velvollisuuksiin puolestaan kuuluu muun muassa

- osakepääomaa korotettaessa muulla kuin rahastokorotuksella antaa todistus siitä, että osakeyhtiölain säädöksiä osakepääoman maksusta on noudatettu (osakeyhtiölaki (624/2006, OYL) 11:4.2), lisäksi mikäli korotus on maksettu apportilla, kuuluu tilintarkastajan antaa lausunto apportista annetusta selvityksestä sekä siitä, että apportilla oli vähintään maksua vastaava arvo yhtiölle (OYL 11:4.3)
- yhtiön antaessa osakeannin, (mikäli yhtiössä on lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan valittava tilintarkastaja) antaa rekisteri-ilmoitukseen liitettävä todistus siitä, että osakeyhtiölain säännöksiä osakkeiden maksamisesta on noudatettu (OYL 9:14.3). Jos osake on maksettu apporttiomaisuudella, on tilintarkastajan annettava rekisteri-ilmoitukseen liitettäväksi lausunto apporttiomaisuudesta annetusta selvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle (OYL 9:14.4).
- antaa todistus siitä, että osakeyhtiölain säädöksiä osakkeiden maksusta on noudatettu yhtiötä rekisteröitäessä (OYL 2:8.3, 3 kohta), mikäli yhtiössä on lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan velvollisuus valita tilintarkastaja
- antaa lausunto apporttiomaisuudesta annetusta selvityksestä, mikäli yhtiötä rekisteröitäessä osake on maksettu apporttiomaisuudella sekä siitä, että omaisuudella oli vähintään maksua vastaava arvo yhtiölle (OYL 2:8.4)
- sulautumistilanteessa antaa todistus siitä, että vastaanottava yhtiö saa täyden vastikkeen sen pääomaan merkittävästä määrästä, lisäksi samassa tilanteessa antaa lausunto sulautumissuunnitelmaan liittyvästä selvityksestä, joka koskee sulautuvan yhtiön varoja, velkoja, omaa pääomaa ja niiden arvostamiseen vaikuttavia seikkoja ja sulautumisen suunniteltuja vaikutuksia vastaanottavan yhtiön taseeseen ja sovellettuja kirjanpidollisia menetelmiä (OYL 16:14.1,2)
- antaa lausunto sulautumissuunnitelmasta, erityisesti sulautumisvastikkeen määräytymisestä ja sen jakamisesta (OYL 16:4)
- antaa lausunto jakautumissuunnitelmasta, erityisesti jakautumisvastikkeen määräytymisestä ja sen jakautumisesta (OYL 17:4)

- muutettaessa yksityinen osakeyhtiö julkiseksi osakeyhtiöksi antaa todistus siitä, että yhtiön oma pääoma on vähintään osakepääoman suuruinen (OYL 19:1.3).

Tilintarkastajalle on yhteisölainsäädännössä annettu muitakin tehtäviä, mutta tyypillisiä tilintarkastajalle muualla lainsäädännössä kuin tilintarkastuslaissa annettuja toimia ovat juuri erilaisten todistusten ja lausuntojen antaminen rekisteriviranomaisille ja muille viranomaisille. Nämä tehtävät kuuluvat tilintarkastuslain tiukemmin säännellyn 1.1 §:n soveltamisalaan.

Muualla lainsäädännössä tilintarkastajalle kuuluviin velvollisuuksiin kuuluu muun muassa

- velvollisuus ilmoittaa Finanssivalvonnalle valvottavaa koskevasta seikasta tai päätöksestä, jonka tilintarkastaja on saanut tietoonsa tehtävää suorittaessaan. Ilmoitettava seikka on sellainen, jonka voi katsoa joko olennaisesti rikkovan valvottavan toimilupaedellytyksiä taikka toiminnan harjoittamista koskevia säännöksiä tai määräyksiä, vaarantavan valvottavan toiminnan jatkumisen tai johtavan vakio muodosta poikkeavaan tilintarkastuskertomukseen. (Laki Finanssivalvonnasta (878/2008, FivaL) 31.1 §)
- selonottovelvollisuuden täytettyään ilmoittaa epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä rahanpesun selvittelykeskukselle (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (503/2008, RahanpesuL) 2 §, 17 k. ; 9 §; 23 §)

Tilintarkastus tulee lain mukaan suorittaa siinä laajuudessa kuin mitä hyvä tilintarkastustapa edellyttää (Suomela 1994a, 23). Nykyisin hyvää tilintarkastustapaa määrittävät ammatissa toimivat tilintarkastajat, heidän ammatilliset järjestönsä, ammattikirjallisuus sekä ISA-standardeihin pohjautuvat KHT-yhdistyksen julkaisemat tilintarkastusalan standardit ja suositukset, joilla ei kuitenkaan ole laintasoista sitovuutta. TilintL 13 §:ään sisältyy kuitenkin vaatimus siitä, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja tulisi noudattaa siten, kun EU hyväksyy tällaisia, eli standardit saattavat tulevaisuudessa saada myös lainvoiman.

Hyvän tilintarkastustavan noudattaminen yksinään ei kuitenkaan riitä, vaan tarkastushavainnoista on raportoitava asiaankuuluvalla tavalla. Varsinaisessa tilikausittaisessa tilintarkastuksessa tilintarkastajan raporteista tärkein on tilintarkastuksen valmistuttua yhtiökokoukselle annettava tilintarkastuskertomus. Tarkastuksen edetessä tilintarkastaja voi kertoa tarkastushavainnoistaan vastuullisille toimielimille tilintarkastuspöytäkirjan muodossa (TilintL 16 §). Tilintarkastuspöytäkirjalla on tarkoitus huomauttaa tarkastuksen edetessä havaituista epäkohdista, jotka ovat kuitenkin sen verran lieviä, ettei niitä nosteta tilintarkastuskertomukseen asti. Hallituksen on käsiteltävä annettu pöytäkirja viipymättä, ja se tulee myös säilyttää luotettavalla tavalla. Mikäli epäkohtaan ei reagoida, on mahdollista, että tilintarkastajan on nostettava asia tilintarkastuskertomukseen asti. Tarkoitus on kuitenkin, että yhteisön tai säätiön vastuuvolliset reagoivat huomautukseen ja mahdollisuuksien mukaan korjaavat tarkastajan havaitseman virheen, huolimattomuuden tai epäkohdan.⁵ Tilintarkastajan keskeisimmän vastuun osan muodostaa hänen tilintarkastuskertomuksessa lausumansa kannanotot ja muut asiat sekä myös asiat, jotka tilintarkastaja jättää pois tilintarkastuskertomuksesta (Suomela 1994b, 175).

Yhteisölainsäädännössä säädetyissä tehtävissä, eli tehtävissä, joissa tilintarkastajan tulee antaa lausunto tai todistus erilaisiin tarkoituksiin, tulee tilintarkastajan toimia pääosin samanlaisesti kuin suorittaessaan tilintarkastusta. Todistuksia ja lausuntoja antaessaan tulee tilintarkastajan tarkastaa annettavan lausunnon kohteen asiasisältö sekä sen taustalla olevien tietojen oikeellisuus. (Suomela 1994a, 23.) Näihin tehtäviin liittyy sopimuskulkoisen vastuu eli deliktivastuu.

3.1.2.2 Korvausvelvollisuuden syntyminen

Korvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä on, että korvausvelvollinen on tehnyt jotain tai jättänyt jotain tekemättä velvollisuuksiensa vastaisesti. Tilintarkastajan tuottamus ilmenee useimmiten joko laiminlyöntinä tilintarkastustehtävissä tai laiminlyöntinä tilintarkastajan raportoinnissa. Tilintarkastuslain mukainen vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää, että vahinko on aiheutunut tilintarkastajan TilintL 1.1 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä, eli tilintarkastuksessa tai muissa lakisääteisissä tehtävissä tai

⁵ Aivan kaikista havainnoista ei ole syytä raportoida tilintarkastuspöytäkirjassa, vaan tilintarkastusmuistio on arkisempi kommunikointiväline pienemmistä epäkohdista raportointiin. Tilintarkastusmuistio on epävirallinen asiakirja, laissa ei säädetä sen käsittelystä eikä sisällöstä.

tehtävissä, joiden perusteella tilintarkastaja antaa todistuksen tai lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. Muissa tilintarkastajan tehtävissä, kuten neuvontatehtävissä, korvausvastuu määräytyy ensisijaisesti sen mukaan, mitä osapuolten välisessä sopimuksessa on korvausvastuusta sovittu. Lisäksi näissä muissa tehtävissä sovellettavaksi tulevat yleiset vahingonkorvausoikeudelliset normit ja periaatteet. (Prepula & Toiviainen 1995, 202–203.)⁶

3.1.2.3 Vastuu yhtiölle

TilintL 51 §:n mukaan vahingonkorvaukseen ovat oikeutettuja kaksi toisistaan erotettavaa ryhmää, joiden välillä on eroja siinä, mistä rikkomuksista korvausvastuu voi syntyä. 51.1 §:n ensimmäisen lauseen mukaisesti tilintarkastajan toiminnan kohteena oleva yhteisö tai säätiö on oikeutettu korvaukseen 51 §:n soveltamisalaan (laissa määrätty tehtävät ml. tilintarkastus) kuuluvissa tehtävissä, tilintarkastajan tehtävää suorittaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttamista vahingoista. Tilintarkastaja on vastuussa nimenomaan yhteisölle tai säätiölle, joka on tilintarkastajan lakisääteisen toiminnan kohteena. Sillä ei tarkoiteta sitä yhteisöä tai säätiötä, joka tehtävän on tilintarkastajalle antanut, vaikkakin tehtävän antaja useimmiten (ja aina tilikausikohtaisessa tilintarkastuksessa) on myös sen kohde (Horsmanheimo ym. 2007, 334–335).

Tilintarkastuslakiin perustuvan korvausvastuun perusteena on tuottamus eli tahallisuus tai huolimattomuus. Tilintarkastaja vastaa siis vahingosta, jonka hän on tahallisella tai

⁶ Tilintarkastuslain 1.2 § käsittää tilintarkastajan muun toiminnan, eli neuvonta- sekä konsultointitehtävät. Näissä ns. sopimusperusteisissa toimeksiannoissa aiheutuneisiin vahinkoihin sovelletaan deliktivastuun sijaan sopimusvastuuta. Sopimusperusteisissa toimeksiannoissa tilintarkastaja pyrkii yleensä rajoittamaan vastuutaan tilanteen mukaisesti. Tilintarkastajan tulee kuitenkin näissäkin tehtävissä noudattaa hyvää tilintarkastustapaa (TilintL 22 §). Mikäli tästä on poikettu, ei sopimukseen perustuva vastuunrajoitus ole välttämättä tehokas. Useimmiten tilintarkastajan vastuun kattamisessa on käytetty vastuuvakuutusta. (Blummé 2005, 8.) Kuitenkin, mikäli vastuu sopimusperusteisissä tehtävissä aktualisoituu, eikä asiaa saada sopimuksessa olevalla vastuunrajoituksella hoidettua, sopimustyypistä riippuen sovellettavaksi tulee erityislaki tai sopimuksia koskevien vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden noudattaminen. Sopimusvastuuta koskevaa kattavaa lainsäädäntöä ei siis ole, vaan erityislakien ja vahingonkorvauslain ohella sovellettavaksi tulee oikeuskäytäntö sekä oikeustiede. (Horsmanheimo ym. 2007, 384; Alakare ym. 2008, 201.)

Vento (2009, 9) huomauttaa, että vastuu- ja korvauskriteereitä asiantuntijatehtävissä on selkeästi pyritty oikeuskäytännössä laajentamaan, ainakin huomioiden asiantuntijoille asetetut vaatimukset. Vaikka Vento kiinnittää huomiota erityisesti kirjanpitäjiin, pätevät hänen antamansa neuvot myös tilintarkastajien suorittamiin toimeksiantoihin. Vennon mukaan vastuulta vältyäkseen (tilanteissa, joissa varsinaisen virheen tai väärinkäytöksen on aikaansaanut jokin yhteisössä toimiva henkilö), asiantuntijan tulee pitää työpäperinsä kunnossa sekä kiinnittää huomiota arvionvaraisiin tai harkintaa edellyttäviin seikkoihin. Lisäksi hänen mukaansa kynnys toimeksiannon katkaisemiseen tilanteissa, joissa kirjanpidossa on huomattavissa jatkuvia puutteita tai lainvastaisuuksia, tulisi olla olennaisesti matalampi.

huolimattomalla toimenpiteellään aiheuttanut. Lisäksi hän vastaa vahingosta, joka on aiheutunut hänen laiminlyönnistään tai huolimattomuudestaan tehtävien hoidossa. Korvausvelvollisuuden syntyminen ei edellytä siis teon tahallisuutta, vaan vähäinkin huolimattomuus voi olla sen aiheuttajana. Tilintarkastajan huolellisuutta arvioidaan sen perusteella, onko tilintarkastaja noudattanut hyvää tilintarkastustapaa (TilintL 22.1 §). Tilintarkastajan tulee toimia sellaisella tavalla, jota tilintarkastajan asemassa toimiva huolellinen henkilö noudattaisi. Nykyään olennaisena hyvän tilintarkastustavan määrittäjänä ovat kansainväliset ISA-standardit. Vaikkei niillä ole laintasoista sitovuutta, on niiden katsottu selventävän sitä, mitä käsitteellä hyvä tilintarkastustapa tarkoitetaan. (Horsmanheimo ym. 2007, 357–358.) Tämä tarkoittaa Riistaman (2007, 35) mukaan sitä, ettei tilintarkastajan voitaisi katsoa syyllistyneen tuottamukseen tilanteissa, joissa tarkastuksen kohteena olleen tilinpäätöksen todettaisiinkin myöhemmin olevan virheellinen tai puutteellinen, mikäli tilintarkastaja voisi osoittaa noudattaneensa kyseistä asiaa koskevaa tilintarkastustandardia. Tuottamusasteella voi olla vaikutusta korvausmäärän arvioinnissa ja sen jakamisessa vastuuvelvollisten kesken. Tilintarkastajan menettely on vahingonkorvaustilanteissa harvoin käytännössä ollut tahallista. Säännöksessä ei siis ole vaatimusta esimerkiksi lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomisesta. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää todellisen vahingon syntymistä. Horsmanheimon ym. (2007, 337) mukaan vahinkoa aiheuttavan teon tai laiminlyönnin tulee lisäksi olla tyypillinen tilintarkastajan toiminnassa.

Tilintarkastajaa vastaan ajettavan korvauskanteen nostamisesta osakeyhtiöissä päättää OYL 22:6 :n mukaisesti yleensä yhtiön hallitus. Lain mukaan on olemassa kuitenkin mahdollisuus, että asiasta päättää yhtiökokous. OYL 22:7 :n mukaan myös osakkeenomistajalla tai useilla osakkeenomistajilla on tietyin edellytyksin mahdollisuus ajaa kanetta omissa nimissään tilintarkastajaa vastaan vahingonkorvauksen suorittamiseksi yhtiölle.⁷

⁷ Edellytyksenä on ensinnäkin, että on todennäköistä, ettei yhtiö hoida vahingonkorvauksen toteuttamista. Lisäedellytyksenä on joko se, että kantajilla on vähintään kymmenesosa yhtiön osakkeista tai että voidaan osoittaa vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamatta jättämisen olevan yhdenvertaisuusperiaatteen (OYL 1:7) vastaista.

3.1.2.4 Vastuu osakkaille ja muille henkilöille

Mäntysaaren (1996, 175) mukaan yhtiön ulkopuolisilla tahoilla vaikuttaa olevan tilintarkastajan asiakasyhtiötä useammin syy vaatia tilintarkastajalta vahingonkorvauksia. Hän viittaa nyt jo vanhempaan yhdysvaltalaiseen tutkimukseen (Siedel 1991), jonka mukaan toimeksiantaja oli haastanut tilintarkastajan vain 5 prosentissa oikeustapauksista, kun taas yhtiön ulkopuolinen taho oli ollut haastajana 95 prosentissa tapauksista. Ulkopuolisten vaatimat korvaukset saattavat myös olla hyvinkin mittavia esimerkiksi suhteessa tilintarkastuspalkkioihin (Mäntysaari 1996, 175).

TilintL 51.1 §:n toisessa virkkeessä vahingonkorvaukseen oikeutetuiksi määrätään osakkaat, yhtiömiehet, jäsenet sekä muut henkilöt sellaisista teoista, jotka tilintarkastaja on aiheuttanut rikkomalla tilintarkastuslakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta.⁸ Osakeyhtiössä tilintarkastajan vastuu osakkaille ja muille henkilöille (kolmansille) määräytyy siten erilaisella perusteella kuin vastuu yhtiötä kohtaan. Tilintarkastajan vastuu yhtiölle vaikuttaisi sanamuodon perusteella olevan ankarampi kuin vastuu osakkaisiin ja kolmansiin nähden. TilintL 51 §:n mukaan tilintarkastaja on vastuussa asiakkaalleen vahingosta, jonka hän on lain 1.1 §:n mukaista tehtävää suorittaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle aiheuttanut. Siitä, mistä korvausvastuun perusteen ero johtuu, on erilaisia näkemyksiä. Argumentiksi selittämään sitä, miksi vastuulle muita kuin yhtiötä kohtaan on tiukemmat vaatimukset (pelkkä tahallisuus tai huolimattomuus ei riitä) on esitetty muun muassa sitä, että tilintarkastajan (ja muiden, osakeyhtiössä korvausvelvollisiksi asetettujen johtoon kuuluvien henkilöiden) asettaminen henkilökohtaiseen vastuuseen yhtiön sitoumusten täyttämistä on haluttu estää. Yhtiöllä katsotaan olevan omat sitoumuksensa, ja se on velvollinen niiden täyttämiseen. Jos henkilön korvausvastuu muita kohtaan olisi yhtä laaja kuin yhtiötä kohtaan, voisi tämä johtaa kohtuuttomuuteen, mikäli tilintarkastaja joutuisi henkilökohtaiseen vastuuseen yhtiön sitoumusten täyttämistä. (Toiviainen 1994, 1046–1047.)⁹

⁸ Tämä vastuu muille kuin tarkastuksen tai tehtävän kohteelle sisältyi ensi kertaa vuoden 1978 osakeyhtiölakiin (Blummé 2007, 28).

⁹ Toiviainen ei kuitenkaan pidä tätä kohtuusargumenttia kovin onnistuneena. Hänen mukaansa kohtuullisena voisi pikemminkin pitää tilintarkastajan (ja johdon) yhtiöön kohdistuvan korvausvelvollisuuden rajoittamista laissa mainitusta, sillä toiminta tapahtuu yhteisön puolesta (Toiviainen 1994, 1047).

Kaisanlahti ja Timonen (2006, 130) toteavat, että tilintarkastajan vastuun osakkaille, yhtiömiehille, jäsenille ja muille henkilöille tulisi olla toissijaista suhteessa tilintarkastajan vastuuseen yhteisölle ja säätiölle. He katsovat ongelmaksi myös sen, että tilintarkastuslaissa korvausvastuu on yhtäläistä niin osakkeenomistajille, yhtiömiehille ja jäsenille kuin *muille henkilöille*, joita ovat usein velkojat ja sopimuskumppanit. Vastuun muille henkilöille tulisi heidän mukaansa langeta erilaisin ja tiukemmin perustein kuin muille, tiukemmin toimeksiantajaan sidoksissa oleville henkilöille. Kaisanlahti ja Timonen näkivät yhtäläisen vastuun molemmille tahoille ongelmana jo edellisen tilintarkastuslain (926/1994) aikana, muutosta nykyiseen lakiin (459/2007) ei kuitenkaan tullut. Blummén (2007, 27–28) mukaan suurimmat ongelmat koskien tilintarkastajien vahingonkorvausvastuuta liittyvät Suomessa vastuuseen yhtiön ulkopuolisiin henkilöihin, eli kolmansiin, nähden. Kansainvälisesti katsottuna tilintarkastajien vastuu kolmansia kohtaan on Suomessa kattavampi kuin useissa muissa maissa. Perinteisesti tilintarkastajat ovatkin halunneet korostaa suhdettaan yhtiöön ja osakkeenomistajiin.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta arvioitaessa huomioitaviin seikkoihin kuuluvat vahingonkäräjän selonottovelvollisuus ennen vahinkoa asiaan liittyneistä seikoista sekä tämän mahdollinen myötävaikutus vahingon syntyyn. Selonottovelvollisuuden laajuus riippuu tilanteesta. Vahingon kärsineellä osapuolella saattaa olla velvollisuus ottaa selvää esimerkiksi tilinpäätösasiakirjojen, yhtiöjärjestyksen tai sopimuksen sisällöstä. Mikäli selonottovelvollisuus on laiminlyöty, voi se vaikuttaa korvausvelvollisuuden olemassaoloon tai korvauksen määrään.¹⁰ Ensimmäiseen tilintarkastuslakiin otettiin pykälä, joka velvoittaa tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa (nykyinen TilintL 22 §), minkä katsottiin laajentavan vastuuta kolmansiin nähden. Myöhemmin, nykyiseen tilintarkastuslakiin on uutena asiana kirjattu tilintarkastajan ammattieettiset periaatteet, jotka sisältyvät lain 20 §:ään. Blummén (2007, 28) mukaan pykälään kirjattu vaatimus suorittaa tilintarkastus huomioimalla yleinen etu, laajentaa vastuuta kolmansiin nähden entisestään.

¹⁰ Tapauksessa KKO 1991:13 oli kyse tilintarkastajan korvausvastuusta tavarantoimittajaa kohtaan. Vaikka tilintarkastaja oli rikkonut velvollisuuttaan tehdä tilintarkastuskertomukseen muistutus yhtiön hallituksen laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan, hylkäsi KKO tavarantoimittajan korvausvaatimuksen tilintarkastajaa vastaan. Perusteluihin kuului muun muassa se, ettei tavarantoimittaja ollut pyrkinyt tutustumaan tilintarkastuskertomukseen, näin ollen syy-yhteys tilintarkastajan laiminlyönnin ja tavarantoimittajan vahingon välillä puuttui. (Toiviainen 1994, 1034.) Tapaus liittyy erityisesti vastuuseen kolmansiin nähden. He eivät aina välttämättä ole tarkasti perehtyneet yhteisöön liittyviin asiakirjoihin. Yhteisöllä on toki sama velvollisuus, mutta yhtiön johdon velvollisuuteen kuuluu jo lähtökohtaisesti olla hyvin perehtynyt yhtiön asioihin.

Tilanteessa, jossa kolmas vaatii korvausta tilintarkastajalta, on alkuperäinen velallinen monesti maksukyvytön (kuten tapauksessa KKO 1991:13 ks. alaviite 10). Laissa mainittu muu henkilö (kolmas) on myös useimmiten tilintarkastajan asiakkaan sopimuskumppani. (Mäntysaari 1996, 176.) Kolmannen osapuolen esittämää korvausvaatimuksen todennäköisyyttä lisääviä seikkoja ovat Mäntysaaren mukaan (1996, 176) luottotappion suuruus, tilintarkastusyhteisön suuri koko, tilintarkastajan vastuuvakuutus sekä myös kantajan oikeudenkäyntikulut kattava vakuutus.

3.1.2.5 Vastuun jakautuminen tilintarkastajien kesken

TilintL 51.2 §:n mukaan lakimääräisestä tilintarkastuksesta vastuussa ovat sekä tilintarkastusyhteisö että päävastuullinen tilintarkastaja, mikäli tilintarkastusta suorittamaan on valittu tilintarkastusyhteisö. Yhteisvastuullisia nämä ovat niin tilintarkastuksen kohteena olevalle yhteisölle tai säätiölle TilintL 51.1 §:n ensimmäisen virkkeen mukaisesti kuin sivullisille saman momentin toisen virkkeen mukaisesti. Käytännössä mikäli oikeuteen päädytään, sinne haastetaan molemmat. Koska päävastuullinen tilintarkastaja on käytännössä vastuussa tilintarkastuksen toimittamisesta, on tilanne aina sellainen, että tilintarkastusyhteisö voi joutua korvaamaan päävastuullisen tilintarkastajan aiheuttaman vahingon, mutta tilanne ei voi koskaan olla päinvastoin. Vahingonkorvauslain (412/1974, VahL) 3:1 :ssä on mainittu kanavointisäännös, joka tarkoittaa työnantajan isännänvastuuta työntekijöiden puolesta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että työnantajan vastuuta koskevaa periaatetta voitaisiin soveltaa myös tilintarkastajaan. Asia ei kuitenkaan ole täysin selvä, vaan jokainen tapaus onkin tutkittava erikseen. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 389–390.)

Yhteisvastuu rajautuu kuitenkin lakisääteiseen tilintarkastukseen, eikä se täten koske TilintL 1.1 §:n 2 kohdassa mainittua muuta tilintarkastajalle osoitettua tehtävää, sillä näihin tehtäviin ei valita päävastuullista tilintarkastajaa. Näin ollen vahingonkärsijä voi periaatteessa nostaa kanteen joko yhteisöä tai tilintarkastajaa vastaan. Käytännössä tilintarkastusyhteisö vastaa isännänvastuun perusteella kaikkien tilintarkastajien puolesta muissa TilintL 1.1 §:n mukaisissa tehtävissä kuin tilintarkastuksessa työntekijän virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttamista vahingoista. Isännänvastuu sisältyy vahingonkorvauslain kolmanteen lukuun, mutta periaate on niin yleinen, että sitä sovelletaan myös tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen, vaikka tästä onkin omassa erityislaissaan, tilintar-

kastuslaissa, oma säädöksensä. Isännänvastuu koskee tilanteita, joissa vahinko on aiheutettu rikkomalla huolellisuusvelvoitetta; jos työntekijä on aiheuttanut vahingon tahallaan, ovat yhteisö ja tilintarkastaja yhteisvastuussa, eli kärsijä voi hakea korvausta jommaltakummalta. (Horsmanheimo ym. 2007, 346–351.)

Jos tilintarkastaja toimii itsenäisesti, eikä yhteisössä työskennellen, on hän luonnollisesti vastuussa TilintL 51.1 §:n mukaisesti yksin. Monesti, mikäli yhteisölle tai säätiölle on valittu vähintään kaksi tilintarkastajaa, sopivat he keskenään työnjaosta, jolloin toinen tarkastaja vastaa eri osa-alueen tarkastamisesta kuin toinen. Tällöin on myös mahdollista, että kukin tilintarkastajista keskittyy parhaiten hallitsemansa osa-alueen tarkastamiseen. Kuitenkin, työnjaosta huolimatta, on tilintarkastajien keskinäinen korvausvastuu periaatteessa jakamaton. Tästä johtuen, tulee kanssatilintarkastajien riittävästi valvoa, että työnjaolla toisen tehtäväksi jääneen alueen tarkastus suoritetaan lainmukaisesti ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. (Prepula & Toiviainen 1995, 205.)¹¹

TilintL 51.3 §:ssä säädetään, että vastuun jakautumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken on voimassa se, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa asiasta säädetään. Tämä pätee vastuun jakautumiseen sekä tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen kesken että tilintarkastajien ja yhtiön johdon kesken. VahL 6:2 :n mukaisesti, milloin vahinko on kahden tai useamman aiheuttama, taikka he muuten ovat velvolliset korvaamaan vahingon, vastaavat he *yhteisvastuullisesti*. Kuitenkin se, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa vain tuomitusta määrästä, ja joka on saman lain 4:1.1 :n perusteiden mukaan vastuussa työntekijänä tehdystä vahingosta, on vastuussa vain määrästä, jota ei saada lain 3 luvun mukaan vastuussa olevalta työnantajalta. Korvausvelvollisten kesken korvausmäärä jaetaan VahL 6:3.1 :n mukaisesti kuitenkin sen mukaan, mitä harkitaan kohtuulliseksi huomioiden kunkin korvausvelvollisen syyllisyyden määrä, vahingosta saatu etu sekä muut seikat. Syyllisyyden määrällä tarkoitetaan tuottamusastetta, joka voi vaihdella vahingonaiheuttajien kesken.

Tilintarkastaja on vastuussa myös apulaisensa aiheuttamasta vahingosta TilintL 21.1 §:n kolmannen virkkeen mukaisesti. Tilintarkastaja vastaa käyttämänsä apulaisen toiminnasta TilintL 1.1 §:ssä määritellyissä tehtävissä, eli lakisääteisessä tilintarkastuksessa sekä

¹¹ Kuitenkin, mikäli toinen tarkastajista on hyväksytty, joko HTM- tai KHT-tarkastaja, voinee toinen tilintarkastaja luottaa toisen hyväksytyn tarkastajan tekemään työhön.

muissa lainmukaisesti tilintarkastajan tehtäviksi määritellyissä toimissa. Vastuu apulaisen toimien aiheuttamista vahingoista on tilintarkastajalla, vaikkei hänellä olisi ollut tuottamusta, eli vaikkei tilintarkastaja olisikaan laiminlyönyt valvontavelvollisuuttaan. Jotta tilintarkastaja olisi vastuussa apulaisensa toimien aiheuttamista vahingoista, on apulaisella oltava ollut vahingon aiheuttamisessa tuottamusta, eli vahinko on aiheutunut huolimattomuudesta tai tahallisuudesta. Apulaisiksi rinnastuvat tilintarkastuksessa kaikki tilintarkastustyöhön osallistuneet henkilöt, lukuun ottamatta päävastuullista tilintarkastajaa. (Horsmanheimo 2007, 242–246.)¹²

3.1.2.6 Poikkeukset tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen

Laissa on muutamia poikkeuksia, joissa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta rajoitetaan. FivaL:ssa on asetettu tilintarkastajalle velvollisuus ilmoittaa Finanssivalvonnalle säädöksessä mainituista seikoista asiakkaan toiminnassa (31.1 §). Tämä ilmoitus aiheuttaa asiakkaalle todennäköisesti vahinkoa. Tämä ”vahingonteko” on tilintarkastajalta sekä pakollinen että tahallinen. Kuitenkin FivaL 31.3 §:n mukaan vilpittömässä mielessä toiminut tilintarkastaja ei ole tästä ilmoituksesta aiheutuvasta taloudellisesta vahingosta vastuussa. RahanpesuL:ssa tilintarkastajalle on annettu velvollisuus ilmoittaa epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä (23 §) sekä tähän liittyvä selonottovelvollisuus asiakkaan toiminnasta (9 §). Saman lain perusteella havaittuaan epäilyttäviä liiketoimia on tilintarkastajalla velvollisuus keskeyttää liiketoimi tai kieltäytyä siitä (26 §). Näistä toimista voi olettaa tilintarkastajan asiakkaalle syntyvän taloudellista vahinkoa. RahanpesuL 39 §:n mukaan tilintarkastaja on kuitenkin velvollinen korvaamaan asiakkaalle taloudellisen vahingon, joka on aiheutunut liiketoimen selvittämisestä, siitä ilmoittamisesta taikka liiketoimen keskeyttämisestä tai siitä kieltäytymisestä vain, mikäli ilmoitusvelvollinen (tilintarkastaja) ei ole noudattanut sellaista huolellisuutta, jota häneltä olosuhteet huomioon ottaen voidaan kohtuudella vaatia.

Kihnin ja Nurmelan (2010, 62–63; ks. Kihn & Nurmela 2009) tutkimusaineistossa, joka koostui Tilintarkastus-lehdessä julkaistusta tilintarkastajan vastuuta koskevasta kirjoitte-

¹² Tilintarkastajalla on kuitenkin oikeus regressoida apulaista hänen aiheuttamastaan vahingosta VahL 4:3:n mukaisesti. Tosin regressio-oikeutta rajoittaa VahL 4:1.1 :n ensimmäiseen lauseen kohtuullisuusharkinta, jonka mukaan on huomioitava vahinkokohtaiset olosuhteet. Apulaisen lievän tuottamuksen ei katsota antavan tilintarkastajalle regressio-oikeutta. (Horsmanheimo ym. 2007, 242–246.) Suomelan (1994b, 179) mukaan tilintarkastajan tulee huolehtia siitä, että apulaisen koulutus ja tiedon taso ovat riittäviä hänelle annettavien toimenpiteiden suorittamiseen.

lusta, yhtenä keskeisistä teemoista esiintyy tilintarkastajan vastuu talousrikollisuuden torjunnassa ja paljastamisessa. Vuosituhannen vaiheessa aiheesta kiivaana käydyssä keskustelussa ongelmana nähtiin tilintarkastajan kaksoisrooli viranomaisen agenttina ja omistajan luottomiehenä; rahanpesuun liittyvänä uhkana nähtiin tilanne, jossa tilintarkastaja ei havaitse asiakkaansa petosta ja joutuu tästä syystä vahingonkorvausvastuuseen.

3.1.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta tarkasteltaessa huomion arvoista on se, että monesti virhe, puutteellisuus tai väärinkäytös on sisältyneenä kirjanpitoon tai tilinpäätökseen jo ennen kuin tilintarkastaja on päässyt tutustumaan yhteisön toimintaan. Tai sitten vahingon aiheuttanut seikka on muutoin tapahtunut yhteisön sisällä tilintarkastajasta riippumatta. Yleensä siis vahinko johtuu ainoastaan yrityksen puolesta toimineiden omasta menettelystä (Mähönen 2007, 36). Suomessa osakeyhtiön johdon muodostavat hallitus ja toimitusjohtaja sekä mahdollinen hallintoneuvosto, he käyttävät yhtiössä toimeenpanovaltaa (Prepula & Toiviainen 1995, 200). Suomela (1994a, 21) sekä Prepula ja Toiviainen (1995, 203) toteavatkin, että vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoituessa tilintarkastajalle ovat useimmissa tapauksissa osakeyhtiöissä korvausvelvollisia myös toimitusjohtaja sekä hallitus. Toisaalta, jos hallitus ja toimitusjohtaja ovat korvausvelvollisia, ei ole mitenkään selvää, että korvausvelvollisuus kytkeytyisi myös tilintarkastajaan. Syy-yhteys vahinkoon usein puuttuu tilintarkastajan osalta, mikäli vahinko on syntynyt jo ennen tilintarkastuksen aloittamista.¹³

Osakeyhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskevassa OYL 22:1 :ssä säädetään yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuuden muodostuvan hyvin samantapaisesti kuin vastaava tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus muodostuu TilintL 51 § mukaan. Johdon jäsenen on korvattava yhtiölle aiheutunut vahinko, jonka hän on aiheuttanut huolellisuusvelvoitteen vastaisesti toimiessaan joko tahallisesti tai huolimattomuudesta. Johdohenkilön on korvattava myös yhtiölle, osakkaalle tai muulle henkilölle aiheutunut vahinko, jonka hän on aiheuttanut tehtävässään osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestyksestä rikkomalla. (OYL 22:1.)

¹³ Tilintarkastajan lakisääteisen tilintarkastuksen tavoitteena on antaa lausunto tehdyn tarkastuksen perusteella tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Tarkastuksen tulisi alentaa olennaisen virheen ja puutteen riski tarkastuskohteissa mahdollisimman pieneksi. Myös muissa tilintarkastajan tehtävissä kyse on nimenomaan muiden toimien tarkastamisesta, jossa vaaditaan huolellisuutta.

Tilintarkastajan velvoitteet

Tilintarkastajan velvollisuutena tilikausittaiseen tilintarkastukseen liittyen on antaa lausunto siitä, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat oikeat ja riittävät tiedot toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sovelletun tilinpäätösnormiston mukaisesti, esimerkiksi tarkoituksenmukaisuuskysymyksiin ei tilintarkastajalla ole velvollisuutta tilintarkastustyössään puuttua (Prepula & Toiviainen 1995, 204).¹⁴ Tilintarkastajan velvollisuuksia on yksityiskohtaisemmin tarkasteltu kappaleessa 3.1.2.1.

Hallinnon tarkastus on Suomessa osa tilintarkastusta (TilintL 11.1 §). Hallinnon tarkastuksen tavoitteena osakeyhtiössä on tarkastaa, onko yhtiön johto noudattanut toiminnassaan yhteisöä koskevaa lainsäädäntöä sekä yhtiöjärjestystä. Lisäksi tilintarkastajan tulee selvittää riittävästi sitä, ovatko yhtiön toimielimet syyllistyneet tekoihin tai laiminlyönteihin, joista saattaa seurata OYL:n perusteella vahingonkorvaus yhteisöä tai säätiötä kohtaan. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 421.) Tilintarkastajan tulee huomauttaa tilintarkastuskertomuksessa, mikäli tarkastaja havaitsee edellä mainituissa asioissa huomautettavaa. Huomautukseen johtavien puutteiden hallinnossa tulee olla olennaisia ja juridisesti selviä.

Suomelan mukaan (1994b, 175–176) tilintarkastajan vastuuta arvioitaessa tulee huomioida se, että tilintarkastaja on oman alansa ammattilainen, jolla ei voi olla syvällistä tunteesta kaikilta toimialoilta. Hän toteaaakin, että vastuun erityistoimialalla tehdyistä kirjanpidollisista ratkaisuista tulisi olla huomattavasti niiden laatijoiden vastuuta suppeampi, sillä tilintarkastaja joutuu pitkälti luottamaan toimitusjohtajan ja hallituksen käsityksiin erityisesti kysymyksissä, jotka liittyvät tiukasti yhtiön oman erityistoimialan piirteisiin. Tilintarkastajan tulisi siis Suomelan mukaan voida luottaa oman erityistoimialansa ammattilaisten tekemiin ratkaisuihin erilaisissa laajuus-, arvostus- ja jaksotuskysymyksissä, jotka pohjautuvat alan ammattilaisten omiin käsityksiin, erityisesti silloin kun ne eivät

¹⁴ Lausunnon tilintarkastaja antaa niiden tietojen perusteella, jotka hänellä on tilintarkastuksen valmiiksi saatuaan. Tilinpäätöstä tehtäessä valitut ratkaisut yhteisössä puolestaan valitaan tilinpäätöshetken tietojen valossa. Myöhemmin ilmenevät asiat olisivat saattaneet muuttaa yhteisön toimijoiden sekä tilintarkastajan ratkaisuja, jos olisivat olleet aiemmin tiedossa. Jälkikäteisarviointeissa tulee kuitenkin huomioida toimijoiden ratkaisujen valinta- tai lausuntohetkellä saatavilla ollut tieto. Huomioitava on myös se seikka, että tilintarkastus perustuu suurilta osin pistokokeisiin, joten tilintarkastajan vastuuta arvioitaessa on tarkasteltava sitä, olisiko virheen tai puutteen tilinpäätöksessä pitänyt tulla esille toteutettaessa tilintarkastus hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. (Prepula & Toiviainen 1995, 204.)

ole sellaisia, että ristiriita todellisuuden kanssa olisi ilmeinen. Tilintarkastajilla on kuitenkin usein mahdollisuus pyytää apua sekä tarkastuskohteesta työskenteleviltä henkilöiltä tai ulkopuoliselta asiantuntijalta, jälkimmäiseltä saatu lausunto on useimmiten myös luotettavampaa kuin sellaiselta henkilöltä saatu tieto, jolla on intressiä tarkastuskohteessa.

Johdon velvoitteet

OYL 6:2.1 :n mukaisesti hallituksen tehtävänä osakeyhtiöissä on huolehtia hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Hallitus myös vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisella tavalla järjestetty. Toimitusjohtaja puolestaan hoitaa juoksevampaa hallintoa hallituksen ohjeiden ja määräysten mukaisesti. Toimitusjohtaja vastaa lisäksi siitä, että yhtiön kirjanpito on lainmukainen ja että varainhoito yhtiössä on luotettavalla tavalla järjestetty (OYL 6:17.1). Varainhoidon valvontaan liittyvät sisäiset kontrollijärjestelmät. Sisäisten kontrollijärjestelmien ja varainhoidon järjestäminen on käytännössä usein johdon vastuulla, tilintarkastaja voi kuitenkin raportoida havaitsemistaan puutteista ensisijaisesti yhtiön johdolle. Velvollisuus puuttua järjestelmien puutteisiin on tilintarkastajalla vain, mikäli johdon voidaan katsoa rikkovan johdon huolellisuusvelvoitetta (OYL 1:8). (Suomela 1994b, 175–176.)

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat myös tilinpäätöksen laatimisesta, jolloin tilinpäätös ja siihen sisältyvät kirjanpidon laajuus-, arvostus- ja jaksotusratkaisut ovat hallituksen ja toimitusjohtajan vastuulla. Tilintarkastusta suorittaessaan tilintarkastajan kuuluu perehtyä edellä mainittuihin ratkaisuihin ja muihin tilinpäätöksen laadintaperiaatteisiin. (Suomela 1994b, 175–176.) Hallitus ja toimitusjohtaja tilinpäätöksen laatijoina ja kirjanpidon järjestämisestä vastaavina ovatkin ensisijaisesti vastuussa näihin sisältyvistä virheistä ja puutteellisuuksista, mutta tilintarkastajalla on myös vastuuta näiden seikkojen huomioimisesta ja niistä raportoinnista. Monet kirjanpidolliset menettelyt ovat kuitenkin vaihtoehtoisia, jolloin yhteisö voi valita mitä niistä haluaa noudattaa.

Raportoinnin merkitys

Tilintarkastajan vastuun kannalta olennaisen kokonaisuuden muodostaa raportointi tarkastuksen havainnoista. Mikäli tilintarkastaja on suorittanut tehtävänsä (kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastuksen tai lausunnon tai todistuksen antamisen) oikealla tavalla, hyvää tilintarkastustapaa noudattaen, ei tilintarkastajan pitäisi joutua edesvastuuseen toiminnastaan. Ilman oikeanlaista raportointia on kuitenkin vaikea näyttää suoritettuja tehtäviä toteen. Tämän vuoksi on mahdollista, että raportoinnin laiminlyönti, vaikka itse tarkastus olisi suoritettu asianmukaisesti, aiheuttaa tarkastajalle vastuun konkretisoidumisen. (Suomela 1994b, 178.) Tilintarkastajan on tarkastuksen edetessä ratkaistava, millä keinoin hän raportoi tarkastushavainnoistaan. Tilintarkastuskertomukseen viedään vain olennaisia havaintoja, siinä olevat havainnot päätyvät yhtiökokouksen tietoon sekä muutenkin yleiseen tietoon, sillä kyseessä on julkinen asiakirja.

Myös tilintarkastuspöytäkirja on virallinen raportointimuoto, siinä raportoidut asiat päätyvät kuitenkin hallituksen käsiteltäväksi sekä lisäksi toimitusjohtajan ja hallintoneuvoston tietoon. Hallituksen on reagoitava siinä esitettyihin asioihin. Pöytäkirja ei kuitenkaan ole julkinen, eikä yhtiökokous saa siitä tietoja, ellei johto niitä anna. Tilintarkastusmuistiolla voidaan puolestaan raportoida välittömiä toimenpiteitä aiheuttavista puutteista tai virheistä, jotka eivät kuitenkaan ole niin merkittäviä, että niistä tulisi raportoida laajemmin. (ks. esim. Suomela 1994a, 23; Horsmanheimo & Steiner 2002, 275–279.)¹⁵

¹⁵ Oikeustapauksessa KKO 1992:98 oli kyse tilintarkastajien tekemättä jättämisestä muistutuksista. Se, etteivät tilintarkastajat antaneet silloisen osakeyhtiölain mukaisesti muistutusta tilintarkastuskertomuksissaan, aiheutti osaltaan mahdollisuuden sille, että yhtiön varojen osakeyhtiölain vastainen käyttö sai jatkua. Yhtiön kaksi tilintarkastajaa velvoitettiin yhtiön hallituksen jäsenenä ja toimitusjohtajana sekä osakkeen omistajana olleen henkilön A kanssa suorittamaan yhtiölle vahingonkorvausta. Tapaukseen liittyi kaksi kannetta. Ensimmäisen mukaan yhtiö oli osakeyhtiölain vastaisesti antanut henkilölle A useiden vuosien ajan rahalainoja ilman vakuutta. Rahalainojen osakeyhtiölain vastainen anto oli ollut havaittavissa useammassa tilintarkastuksessa, mutta tilintarkastajat eivät OYL (734/1978) 10:10.3 :n vastaisesti olleet kuitenkaan antaneet siitä muistutusta. Näin ollen muiden osakkeenomistajien kuin A:n on ollut vaikea havaita yhtiön osakeyhtiölain vastaista varojen käyttöä, ja se on saanut jatkua, yhtiön konkurssiin saakka. Toinen kanne liittyi yhtiön omien osakkeiden lunastukseen henkilöltä A. Yhtiöllä ei päätettäessä osakkeiden lunastamisesta eikä myöhemminkään ollut osakeyhtiölain edellyttämää vapaata omaa pääomaa, josta osakkeiden lunastus olisi voinut tapahtua. Tilintarkastajien olisi pitänyt havaita vapaan oman pääoman puute ja se, että päätöksen tekeminen tässä tilanteessa saattoi aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden, ja näin ollen antaa asiasta muistutus tilintarkastuskertomuksessa. Muistutus olisi voinut estää osakkeiden lunastuksen täytäntöönpanon tai saada aikaan osakkeista maksetun korvauksen perimisen. Tämäkin muistutuksen laiminlyönti aiheutti tilintarkastajille vahingonkorvausvelvollisuuden.

Vastuun jakautuminen

Tilintarkastaja vastaa siis vain siitä osasta vahinkoa, jonka hän on itse aiheuttanut, eikä siten ole vastuussa yhteisön tai säätiön johdon aiheuttamasta vahingosta. Tilanteessa, jossa vahinko on aiheutunut jo ennen kuin tilintarkastajan olisi pitänyt aloittaa työnsä, ei tilintarkastaja pääsääntöisesti ole vahingonkorvausvastuussa, sillä syy-yhteyttä vahinkoon ei ole. Kuitenkin, jos tilintarkastajan toiminnan huolimattomuus tarkastuksessa aiheuttaa sen, että vahinkoa aiheuttanut toiminta pääsee jatkumaan, saattaa tilintarkastaja joutua yhteisvastuuseen tekijän kanssa. (Prepula & Toiviainen 1995, 203.) Toiviainen (1994, 1037) painottaa yhteisön johdon ja tilintarkastajan korvausvastuun perusteen eroa; tilintarkastaja ei hoida yhtiön asioita (mikä on johdon tehtävä), vaan valvoo johdon toimintaa. Siten syy-yhteys toiminnan ja vahingon välillä muodostuu eri tavoin tilintarkastajan ja yhteisön johdon tapauksessa. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus johtuu moitittavalla tavalla suoritetusta valvonnasta, mistä johtuen tilintarkastaja vastaa vain lisävahingosta, jonka tahallisesti tai huolimattomasti suoritettu valvontatehtävä aiheuttaa.¹⁶ Tilintarkastuslain 51.3 §:n mukaan vastuun jakautumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken on voimassa se, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa asiasta säädetään. Tämä pätee siis tilintarkastajan lakisääteisiin tehtäviin. Jos todetaan, että vahingon aiheuttajina ovat olleet sekä kohdeyhteisön tai säätiön johto sekä tilintarkastaja, ovat he velvollisia korvaamaan vahingon yhteisvastuullisesti. Jos siis useampi henkilö on vastuussa samasta vahingosta, on heidän vastuunsa *suhteessa vahingon kärsijään* solidaarista (Toiviainen 1994, 1026, kursivointi Toivaiaisen). Jos toista osapuolta ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa tämä vain tuomitusta määrästä, ja mikäli vahingon on aiheuttanut työntekijä, on vahingosta vastuussa yleensä työnantaja. (VahL 6:2.)

VahL 6:3 :n mukaan korvausvelvollisten kesken korvausmäärä tulisi jakaa kohtuullisesti, huomioiden syyllisyyden määrä ja muut seikat. Vahingonkorvausta voidaan myös monis-

¹⁶ Toiviainen viittaa ratkaisuun KKO 1981 II 48. Oikeustapauksessa olisi ollut myös viitteitä yhtiön johdon sekä valvontatilintarkastajan vastuun muodostumiseen, heiltä ei kuitenkaan korvausta vaadittu. Tapauksessa osakeyhtiön toimitusjohtaja oli syyllistynyt huomattaviin väärinkäytöksiin, siten että hän oli nostanut yhtiön varoja maksaakseen laskuja, jotka todellisuudessa oli jo aiemmin suoritettu. Tilinpidon jatkuvaa tarkastusta suorittanut KHT-tilintarkastaja oli havainnut yhtiön maksujärjestelmissä puutteita ja kirjanpidossa virheitä ja maininnut niistä johtokunnalle. KHT-tilintarkastaja oli laiminlyönyt kiinnittää huomiota tarpeeseen kehittää yhtiön kirjanpito ja sisäinen maksujärjestelmä moninkertaisen laskun maksamisen estäväksi. Vuositilintarkastusta suorittaneet tilintarkastajat eivät olleet havainneet puutteita, eivätkä sitä, ettei johtokunta ollut ryhtynyt toimenpiteisiin puutteiden korjaamiseksi ja olivat suosittaneet yhtiökokoukselle tilinpäätöksen vahvistamista ja vastuuvapauden myöntämistä johtokunnalle. Tilintarkastajat velvoitettiin vahingonkorvaukseen yhtiölle, sillä he olivat menettelyllään myötävaikuttaneet siihen, että väärinkäytökset olivat voineet häiriöitä jatkaa.

sa tilanteissa sovitella (VahL 6:1). Mähösen (2007, 36) mukaan VahL:n 6 luvun säännökset ovat kuitenkin tilintarkastajan kannalta kohtuuttomia, mikäli tilanne on sellainen, että vahinko on johtunut kohdeyrityksen puolesta toimineiden moitittavasta käytöksestä, jota tilintarkastaja ei ole huomannut, ja tilintarkastaja joutuu tässä tilanteessa yhteisvastuuseen. Mähösen mukaan vahingonkorvauslain sovittelusäännös ei poista tätä kohtuuttomuutta.

Suomessa olleet oikeustapaukset selkiyttävät jonkin verran kysymystä korvausvelvollisuuden jakautumisesta. Horsmanheimon ym. (2007, 353) mukaan yritysjohdolla on ensisijainen vastuu, sillä he ovat tehneet vahingon aiheuttaneen teon, kun taas tilintarkastaja on laiminlyönyt vain vastuunsa tilintarkastamisen suorittamisesta hyvän tilintarkastustavan mukaisesti.

3.1.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja vastuusta sopiminen

Horsmanheimon ja Steinerin (2002, 394) mukaan ensisijainen ja tavanomaisin keino vaatia vahingonkorvausta, kun tilintarkastaja on aiheuttanut vahingon, on, että vahingonkärssiä kääntyy tilintarkastajan, tai mikäli tilintarkastajalla on vastuuvakuutus, vakuutusyhtiön puoleen ja pyytää tätä korvaamaan vahingon vapaaehtoisesti. Neuvotteluissa on mahdollista sopia korvauksesta, sovitella sitä tai sopia ettei korvausvelvollisuutta ole. Tarvittaessa neuvotteluissa on syytä käyttää oikeudellista apua tai sovittelijaa osapuolten etujen turvaamiseksi. Vasta siinä tapauksessa, jos neuvotteluissa ei päästä eteenpäin, voidaan asia viedä oikeuteen, joko yleiseen alioikeuteen tai välimiesoikeuteen. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 394.) Välimiesmenettelystä säädetään laissa välimiesmenettelystä (967/1992).

Tilintarkastuslain 51.3 §:ssä säädetään, että vastuun sovittelusta on voimassa se, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa asiasta säädetään. VahL 2:1.2:n mukaan vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi, kun huomioidaan vahingon aiheuttajan sekä vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olo-

suhteet.¹⁷ Kuitenkin tahallisuus yleensä estää vahingon sovittelun. Lisäksi, jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai joku muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on ollut myös vahingon syynä, voidaan vahingonkorvausta kohtuun mukaan sovitella (VahL 6:1). Monesti tilintarkastaja ei ole ollut ainoa vahingon aiheuttaja, jolloin sovittelu tämän pykälän mukaisesti tulisi useimmiten kyseeseen. Suomessa tapahtuneissa oikeustapauksissa onkin monesti ollut käytössä sovittelumenettely, jota on sovellettu sekä delikti- että sopimusperusteisessä vastuussa. Sovittelumenettely voi tulla sovellettavaksi useimmiten; yleensä vain teon tahallisuus on ollut esteenä menettelyn soveltamiselle. (Prepula & Toiviainen 1995, 202; Horsmanheimo ym. 2007, 421–424.) Toisaalta Savelan (2006, 290) mukaan on luultavaa, että ainakin yritysjohdon vastuuvakuutus vähentää heidän osaltaan sovittelun tarvetta.

Tilintarkastajalla ei ole Suomessa lakimääräistä velvoitetta ottaa vastuuvakuutusta toisin kuin useissa muissa Euroopan maissa. Monet tilintarkastajat rajaavat vastuutaan vastuuvakuutuksella. Asiallisesti tilintarkastajan voidaan täten olettaa vastaavan virheistään vakuutuksensa avulla (Blummé 2005, 8). Savelan (2006, 153) mukaan ammattimaisilla tilintarkastajilla onkin usein hyvä vakuutusturva. Vastuuvakuutus ei kuitenkaan kata sellaista vahinkoa, johon liittyy rangaistusseuraamus, eli vakuutuksella ei voida korvata vahinkoa, joka on aiheutunut tilintarkastajan tekemästä rikoksesta. Myös yhtiö voi ottaa johdolle vastuuvakuutuksen, velvollisuutta yhtiöllä tähän ei kuitenkaan ole (Savela 2006, 416–418). Merkittävät vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovat kuitenkin rajoittaneet vakuutusturvan saantia Blummén (2005, 9) mukaan. Vastuuvakuutukset ovat lisäksi usein kalliita ja yhtiöiden välillä vakuutusehdoissa on eroja. Vastuuvakuutukset sisältävät myös merkittäviä vastuunrajoitusehtoja, jolloin vakuutus ei tuota turvaa läheskään kaikissa vahinkotilanteissa (Savela 2006, 418).

Suomessa eri lait suhtautuvat eri tavoin vahingon aiheuttajan ja vahingonkärsijän mahdollisuuteen sopia etukäteen keskenään mahdollisesta korvausvelvollisuudesta. Tällaisesta osapuolten välisestä sopimuksesta tai sen sitovuudesta ei useassa laissa, kuten tilintarkastuslaissa, ole mainintaa. (Toiviainen 1994, 1024.) Mitä tulee korvausvastuusta sopi-

¹⁷ Mähösen, Säiläkiven ja Villan (2006, 614) mukaan samaa yleistä sovittelua koskevaa periaatetta kuin mikä on ilmaistu VahL 2:1.2 :ssa, kuvaa myös oikeustoimilain (Laki varallisoikeudellisista oikeustoimista 228/1929) 36 §:n säännös. Sen mukaan, mikäli oikeustoimen ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan joko sovitella tai jättää se huomioon ottamatta. Arvosteltaessa kohtuuttomuutta on huomioon otettava oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema sekä oikeustointa tehtäessä sekä sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

miseen osakeyhtiöissä, kirjallisuudessa on tulkittu osakeyhtiölainsäädäntöä siten, etteivät tilintarkastaja tai yhteisön johtoon kuuluva henkilö voi tehdä yhtiön kanssa sopimusta, jolla joko rajoitettaisiin korvattavan vahingon määrää tai lievennettäisiin edellytyksiä, joilla korvausvastuu voi syntyä. Toisaalta sopiminen yhtiöoikeudellisia normeja ankarammasta korvauksesta tai korvauksen perusteiden kiristämisestä ei myöskään liene mahdollinen. (Toiviainen 1994, 1024.)¹⁸ Kun vahinko on tapahtunut, on kuitenkin mahdollista jälkikäteen sopia yhtiön kanssa esimerkiksi vahingon määrää pienemmästä vahingonkorvauksesta tai siitä, että vahingonkärsinyt luopuu sille lain mukaan kuuluvasta oikeudesta vahingonkorvaukseen (Toiviainen 1994, 1024).

3.1.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu

Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu on ilmaistu rikoslakiin, tilintarkastuslakiin ja muutamiin muihin lakeihin kirjatuiissa säädöksissä, joissa on ilmaistu myös kuhunkin tekkoon liittyvä rangaistus. Rangaistus on sakkoja tai vankeutta. Tilintarkastaja voidaan tuomita rikoksen tekijänä yksin tai yhdessä jonkun toisen kanssa. Tilintarkastaja voidaan toisaalta tuomita myös avunannosta rikokseen, jolloin rangaistus tuomitaan alennettuna (rikoslaki (39/1889, RL) 5:6; 6:8.1 3 k.; 6:8.2–3). Mahdollista on myös tilintarkastajan tuomitseminen yllytyksestä rikokseen (Horsmanheimo & Steiner 2002, 399; RL 5:5).

Mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta rikkonut säännöstä tilintarkastuskertomuksen laadinnasta, on kyse tilintarkastusrikkomuksesta. Kyse on tilintarkastusrikkomuksesta myös silloin, kun tilintarkastaja on antanut lausunnossaan, muuta lakisääteistä tehtävää kuin tilintarkastusta suorittaessaan, tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta väärän tai harhaanjohtavan tiedon. Tilintarkastusrikkomuksesta rangaistuksena määrätään sakkoja. (TilintL 52.2 §.) Jos tilintarkastusrikkomusta vastaava teko ei ole vähäinen, on kyse tilintarkastusrikoksesta (TilintL 52.3 §). Käytännössä tämä edellyttää teon tahallisuutta (Hentunen & Sailas 2010, 50). Sitä koskeva rangaistus on sakkoja tai enintään kaksi vuotta vankeutta (RL 30:10a). Tilintarkastajaa koskevia rangaistus-säännöksiä sisältyy myös eri yhteisölakeihin, esimerkiksi OYL 25:1 :ssä säädetään tilanteista, joissa voidaan määrätä yhteisön vastuuvollisiin kuuluva henkilö tai tilintarkastaja osakeyhtiörikkoksista sakkoon tai enintään vuodeksi vankeuteen. Tällaisia tilintarkas-

¹⁸ Tilintarkastajan vastuuta tarkastellessa tällaisen sopimuksen teko kohdeyhteisön osakkaan tai muun henkilön kanssa voisi kuitenkin jo periaatteessa käydä mahdottomaksi. Mahdollisten vahingonkorvaukseen oikeutettujen nimeäminen voisi olla etenkin suurten yhteisöjen tapauksessa olla mahdotonta, puhumattakaan sopimuksen käsittämien vahinkotapausten täsmällisestä laadullisesta ja määrällisestä määrittämisestä. (Toiviainen 1994, 1024.)

tajaa koskevia tilanteita ovat erilaiset lausunnon laatimisvelvollisuuden rikkomiset, jotka kohdistuvat esimerkiksi OYL 16:4 :n sulautumissuunnitelmasta annettavan lausunnon tai apportiomaisuutta koskevasta selvityksestä annetun lausunnon (OYL 2:8.4 & OYL 9:14.4) laatimiseen. Erilaisten todistusten antovelvollisuus on rinnastettavissa lausuntonjen antovelvollisuuteen. Mikäli tilintarkastaja antaa väärää tietoa rekisteri-ilmoitukseen tai laiminlyö tietojen tarkastusvelvollisuuden, voi tarkastaja todistusta antaessaan syyllistyä rekisterimerkintärikokseen (Koponen 2008b, 54; RL 16:7).

Koposen (2008a, 18) mukaan erityissäännökset tilintarkastusrikoksesta ja -rikkomuksesta ovat käytännössä huomattavasti vähämerkityksellisempiä kuin mahdollinen osallisuus muuhun kirjanpitovelvollisen syyksi jäävään rikokseen. Kirjanpitovelvollinen saattaa tehdä kirjanpitolain vastaisia kirjauksia, kuten tahallisia virhekirjauksia, tai jättää kirjaimatta osan tuloistaan tai menoistaan kirjanpitoon. Näillä teoilla voidaan haluta saavuttaa etua yhteisön edustajalle sekä säästää veroissa ja työnantajamaksuissa. Rangaistavan avunannon rikokseen tulisi tapahtua kuitenkin ennen tekoa tai viimeistään sen aikana. Näin ei useinkaan tilintarkastajan toimintaa tarkasteltaessa ole, mutta mikäli tilintarkastaja havaitsee virheellisen menettelyn ja laiminlyö siihen reagoinnin, saattaa hänen toimintansa täyttää tilintarkastusrikoksen tai avunannon kirjanpitorikokseen, veropetokseen tai velallisen rikokseen tunnusmerkit. Hyväksyvä suhtautuminen virheisiin tai puutteisiin saattaa siis täyttää avunannon tunnusmerkit, mutta mikäli tilintarkastaja neuvoo jonkin väärän menettelytavan, on hän yllyttäjänä rikosvastuussa teostaan kirjanpitovelvollisen tavoin. (Koponen 2008a, 18–21.)

Sakkoon tilintarkastaja voidaan tuomita TilintL 37.4 §:n vastaisesta tilintarkastajan ammattinimikkeen luvattomasta käytöstä (TilintL 52.2 §). TilintL 52 §:n rangaistussäädöksiin kuuluvat myös 4 momentin mukainen säädös tilintarkastajan ulkopuolisia koskevan salassapitovelvollisuuden (TilintL 26 §) rikkomisesta sekä 5 momentin mukainen säädös salassapitoon liittyvän viranomaisille luovutettavia tietoja koskevan poikkeuksen (TilintL 46 §) rikkomisesta. Molemmista salassapitovelvollisuuden rikkomisista tuomitaan rangaistus joko RL 38:1 :n perusteella (salassapitorikos: sakkoja tai enintään vuosi vankeutta) tai RL 38:2 :n perusteella (salassapitorikkomus: sakkoja). Salassapitovelvollisuuden rikkomisesta on mahdollista tuomita myös RL 30:5 :n tai RL 30:6 :n (yrityssalaisuuden rikkomisen tai yrityssalaisuuden väärinkäyttö) perusteella taikka RL 40:5 :n (viranomai-

sille luovutettavia tietoja koskeva salassapitovelvollisuuden poikkeus) perusteella; näihin perustuva rangaistus on sakkoja tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Tilintarkastajan kurinpidolliseen vastuuseen liittyvistä seuraamuksista säädetään tilintarkastuslaissa. TilintL 49 §:ssä säädetään keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan (TILA:n) tai kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan (TIVA:n) antamasta huomautuksesta ja varoituksesta. Tilintarkastajalle annetaan varoitus, jos tämä on huolimattomuudesta tai varomattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti tai rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana. Tilintarkastajalle annetaan varoitus tämän lisäksi, mikäli tämä on ilman perustetta menetellyt tavalla, joka muutoin on omiaan alentamaan tilintarkastajien luotettavuutta tai arvoa. Huomautus tilintarkastajalle annetaan, mikäli edellä mainittuihin menettelyihin liittyy lieventäviä seikkoja.

Hyväksymisen peruuttaminen on huomautusta tai varoitusta ankarampi kurinpidollinen seuraamus, ja siitä säädetään TilintL 50 §:ssä. Tilintarkastajan hyväksymisen peruuttaa valtion tilintarkastuslautakunta (VALA). Edellytyksenä hyväksymisen peruuttamiselle on, että tilintarkastaja on joko tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta menetellyt vastoin tilintarkastuslakia tai sen nojalla annettuja säännöksiä. Hyväksymisen peruuttaminen voi tapahtua myös, mikäli tilintarkastaja on toistuvasti, annetusta varoituksesta huolimatta, rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana tai mikäli hän ei ole enää ammattitaitoinen tai muuten täytä enää muita hyväksymisen edellytyksiä. Hyväksymisen peruuttaminen enintään kahden vuoden määräajaksi on myös mahdollista. VALA voi peruuttaa tilintarkastajan hyväksynnän kuultuaan tilintarkastajaa. Hyväksynnän peruuttaminen tulee VALA:n käsittelyyn TILA:n esityksestä. HTM-tilintarkastajia ja HTM-yhteisöjä koskevat hyväksymisen peruuttamisesitykset tulevat TILA:n käsittelyyn puolestaan TIVA:lta.

3.1.6 Kauppa- ja teollisuusministeriön selvitys tilintarkastajan korvausvastuusta

Kauppa- ja teollisuusministeriö teetti ennen nykyisen tilintarkastuslain voimaantuloa, vuonna 2006, selvityksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Selvitykseen sisältyneet ehdotukset ja niitä koskenut keskustelu eivät kuitenkaan heijastuneet lainsäädäntöön (Mähönen 2007, 34). Marraskuussa 2006 valmistuneen selvityksen Timo Kisanlahti ja Pekka Timonen: ”Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda” mukaan Suomessa ei olisi tarvetta asettaa vahingonkorvauksille ylärajaa. Tämä

näkemyks perustuu Suomalaiseen vahingonkorvausoikeuteen, oikeuskirjallisuudessa esitettyihin kannanottoihin sekä tuomioistuinratkaisuihin. (Kaisanlahti & Timonen 2006, 128–129; Riistama 2007, 35.) Kaisanlahden ja Timosen tekemän selvityksen johtopäätöksenä oli, että olemassa oleva vahingonkorvaussäätely Suomessa on peruseriaatteiltaan toimiva, mutta joiltakin osin vastuunsäätelyä olisi tarpeen täsmentää (Sviili 2008b, 31–32).

Kaisanlahti ja Timonen (2006, 129–130, 135) näkevät ongelmana lakiin kirjatun vastuun kolmansille, eli *muille henkilöille*. Lisäksi he näkivät selvityksessään tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden kehitystarpeista ongelmana vanhassa tilintarkastuslaissa sen, että tilintarkastajalle vastuu on rajatonta, kun taas osakeyhtiölaki sallii tietyissä tilanteissa muiden korvausvelvollisten vastuun rajoittamisen. Heidän mukaansa vastuu osakkaille, yhtiömiehille ja jäsenille tulisi erottaa vastuusta muille henkilöille, joita ovat yleensä velkojat ja sopimuskumppanit. Vastuu osakkaille, yhtiömiehille ja jäsenille tulisi heidän mukaansa olla toissijaista yhteisöön tai säätiöön nähden. Lisäksi vahingonkorvausvelvollisuuden laissa mainituille *muille henkilöille* tulisi olla perusteltua vain, jos tähän on erittäin painavia syitä, eli heihin kohdistuvan korvausvastuun kriteerit voisivat olla samantyyppiset kuin vahingonkorvauslaissa olevat yleiset ankarat kriteerit taloudellisten vahinkojen korvaamiselle.

Kaisanlahti ja Timonen (2006, 130, 135) ehdottivat myös vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaan pykälään mainintaa siitä, ettei tilintarkastajan voitaisi katsoa aiheuttaneen vahinkoa, mikäli hän on noudattanut erikseen laissa mainittuja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja sekä hyvää tilintarkastustapaa. Tätä mainintaa nykyiseen tilintarkastuslain (459/2007) 51 §:ään ei kuitenkaan tullut. EU-komission suositus korvausvastuun rajoittamisesta julkaistiin vuonna 2008, Kaisanlahden ja Timosen selvityksen jälkeen. Vastuun rajoittaminen on noussut yhä säännöllisesti asiantuntijoiden keskusteluissa esille, osittaisena syynä tälle on varmasti komission suositus sekä tieto siitä, että vastuun rajoitus on levinnyt entistä useamman Euroopan valtion lainsäädäntöön. Jos selvitys olisi toteutettu tämän hetkessä tilanteessa, suosituksen antamisen sekä maailmanlaajuisen rahoituskriisin jälkeen, selvityksessä olisi voitu päätyä erilaisiin näkemyksiin. Kuitenkaan eräitä selvityksessä esitettyjä ongelmakohtia, kuten korvausvastuuta muille henkilöille sekä yhä laissa olevaa samanarvoista vastuuta kohdeyhteisölle sekä osakkaille, ei olisi syytä unohtaa.

3.1.7 Keskustelua tilintarkastajan vastuusta ja sen rajoittamisesta

Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus on rahamääräisesti arvioituna rajaton, kun se puolestaan joissakin maissa, kuten Saksassa, Iso-Britanniassa ja Belgiassa, on rajoitettu. Kuitenkin Mähönen (2007, 36) painottaa, että Suomessa oikeusjärjestyksessä olevalla periaatteella, jonka mukaan tilintarkastajan on korvattava aiheuttamansa vahinko täysimääräisesti, on myös toinen puoli. Korvausvastuu rajoittuu määrään, jonka korvausvelvollinen on aiheuttanut: Suomessa ei käytetä rangaistuksenomaisia vahingonkorvauksia. Vahingonkorvausvelvollisuus on VahL 6:2 :n mukaisesti solidaarista, eli kukin vahingonaiheuttajista on vastuussa suhteessa vahingonkärsijään yhteisvastuullisesti. Jotkut asiantuntijat (ks. esim. Nevalainen 2007, 2008) katsovat solidaarisen vastuun tekevän tilintarkastajan vastuusta liian raskaan. Jos joku vahingonaiheuttajista on maksanut vahingonkärsineelle korvausta yli oman osuutensa, on hänellä kuitenkin oikeus saada muilta korvausvelvollisilta mitä hän on heidän puolestaan maksanut. Tämä edellyttää toisaalta muiden korvausvelvollisten maksukykyisyyttä. Toisaalta teon tuottamusasteella saattaa olla merkitystä sekä arvioitaessa maksettavaksi tuomittavaa korvausmäärää että jaettaessa korvaussummaa useamman vahingosta korvausvastuussa olevan kesken (Prepula & Toiviainen 1995, 202–205).

Ammattilaiset ovat tyytyväisiä pääosaan tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevasta säätelystä. Myös vähäisten oikeustapausten voi katsoa olevan merkki siitä, että tilintarkastajat toimivat ammattitaitoisesti Suomessa; toisaalta se voi tarkoittaa myös sitä, että mahdolliset vahinkotilanteet on saatu sovittua ilman oikeudenkäyntiä. Julkisessa keskustelussa on kuitenkin noussut esiin kysymys siitä, tulisiko tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta rajoittaa. Vastuun rajoittamiseen on Suomessa suhtauduttu pitkään epäilevästi, sille ei ole nähty tarvetta. Asenne vastuun rajoittamista kohtaan on kuitenkin muuttunut viime vuosina selvästi myönteisempään suuntaan, tähän on ollut vaikutusta etenkin EU-komission antamalla suosituksella tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta tilintarkastustyössä EU:n alueella (2008/473/EY). Komission antama suositus ei sisältänyt velvoitetta jäsenmaita sisällyttämään vastuunrajoittamista lainsäädäntöönsä, mutta mikäli suosituksesta kehitetään aikanaan direktiivi, sitoo se jäsenvaltioita suositusta enemmän. (Sviili 2008b, 31–32.)

Mähönen (2007, 34–37) nostaa esille tilintarkastajan vastuuta koskevasta keskustelusta kolme teemaa: huolen tilintarkastajan velvollisuuksien sisällöstä, korvausvastuun laajuudesta sekä korvausvelvollisuuden määrästä. Tilintarkastuslaissa tilintarkastaja velvoitetaan noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa (22 §), hyvää tilintarkastustapaa kuvastavina suosituksina on pidetty kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja (ISA-standardit). Kuitenkin laki velvoittaa noudattamaan niitä itsenäisinä normeina vain siltä osin kuin Euroopan komissio on hyväksynyt niitä. Toistaiseksi komissio ei ole hyväksynyt yhtään ISA-standardia. Mähönen toteaa, ettei ISA-standardien tulkinta ole yksiselitteistä ja että ISA-standardien soveltuvuus pienten listaamattomien yritysten tarkastukseen on kyseenalaistettu. Korvausvastuun laajuuden tekee puolestaan ongelmalliseksi se, että useimpien tilanteissa, joissa tilintarkastajan korvausvastuu nousee esille, tilintarkastaja ei ole ainoa vahingonaiheuttaja, vaan arvioitavaksi tulee myös yhtiön johdon osallisuus vahinkoon. Keskusteluissa on noussut esille pelko siitä, että tilintarkastaja jää ainoaksi vahingon maksajaksi. Kolmas Mähösen mainitsema aihe on korvausvelvollisuuden rajaton määrä. Rahoituksen kansainvälistymisen katsotaan lisänneen tilintarkastajiin kohdistuvia riskejä erittäin suurten korvausvastuiden aktualisoitumisesta.

Myös Blummé on kommentoinut tilintarkastajan vastuuta. Yleiseen oikeudelliseen säätelyyn liittyy periaate, että vastaavantyyppisissä tilanteissa tulisi noudattaa samaa oikeudellista periaatetta. Jos tilintarkastuksessa tulee huomioida yleinen etu, on tilanne Blummén (2007, 29–30) mukaan osittain verrattavissa viranomaistoimintana toteutettavaan tarkastus- ja neuvontatyöhön. Mikäli tarkastus- ja neuvontatoimintaa suoritetaan yleisen edun nimissä, eikä tarkoituksena ole ensisijaisesti yksityisen edun turvaaminen, eivät viranomaiset ole pääsääntöisesti vahingonkorvausvastuussa tarkastustoiminnassa ilmenevien puutteiden vuoksi. Vaikka tilintarkastaja voikin kieltäytyä ottamasta tilintarkastustyötä vastaan, tulee tilintarkastus kuitenkin toisen tarkastajan tehtäväksi, sillä tilintarkastus on useimmissa yhteisöissä pakollista. Tämä tulisi Blummén mukaan huomioida pohdittaessa vastuun rajoittamista. Lisäksi kolmansilla ei tulisi Blummén mukaan olla oikeutta vahingonkorvauksiin pelkästään sillä perusteella, että tilintarkastaja on rikkonut kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja tai hyvää tilintarkastustapaa. Yhtiön hallituksen huolellisuusveloitteen rikkominenkaan ei itsessään aiheuta vahingonkorvausoikeutta kolmansille osapuolille. (Blummé 2007, 29–30.) Blummé (2005, 9) on pohtinut myös samaa asiaa kuin EU-komission suosituksessa myöhemmin todettiin: rajoittamaton tilintarkastajan vastuu

voi jopa rajoittaa kilpailua, sillä vain suurilla yhteisöillä saattaa olla uskallusta ja varaa ottaa asiakkaakseen suurimpia yrityksiä.

Nevalainen (2007, 5) pitää korvausvastuun rajoittamista tarpeellisena. Hän perustelee mielipiteensä muiden maiden esimerkin sekä tilintarkastusalan kilpailun ylläpitämisen ohella sillä, että ala tulisi pitää houkuttelevana uusille kyvyille. Nevalainen mainitsee myös, ettei valvontavastuun tulisi olla suoritusvastuuta suurempaa, tällöin jaettu vastuu tilintarkastajan kohdalla olisi solidaarista vastuuta parempi vaihtoehto. Näin ollen Nevalainen näkee korvausvastuun rajoittamisen eri tavalla kuin Kaisanlahti ja Timonen KTM:lle tekemässä selvityksessään (ks. luku 3.1.6). EU-komission suosituksen antamisen jälkeen Nevalainen (2008, 5) ihmettelee, miksi vastuun rajoittamista koskeva suositus koskee ainoastaan pörssiyrityksiä. Suomen oikeusnormistoon soveltuisi hänen mukaansa paremmin se, että kaikkia yhteisöjä kohdeltaisiin samanarvoisesti. Turtiainen (2008, 29) puolestaan huomauttaa, että tilintarkastajan vastuuta voisi olla hyvä rajoittaa tilanteissa, joissa tilintarkastajan tulee antaa lausunto listautumisesitteeseen liittyen, sillä listautumisen yhteydessä saattaa vahinkomahdollisuus kehittyä huomattavan suureksi.

Nykyistä Suomen laissa säädettyä vahingonkorvausvastuun rajoittamista pitää riittävänä esimerkiksi Mähönen. Hänen mukaansa tilintarkastajan vastuu on riittävästi rajattu jo nyt, sillä tilintarkastajalla ei ole ankaraa vastuuta; tilintarkastajan korvattavaksi tulee vain vahinko, jonka hän on itse aiheuttanut tuottamuksellaan. Hän korostaa myös Suomessa vallitsevaa hyvää tilannetta, jossa on ollut äärimmäisen vähän tapauksia, joissa tilintarkastajan toiminta olisi aiheuttanut vahinkoa yhtiön omistajille tai velkojille. Kun tilintarkastaja tekee laadukasta työtä ISA-standardeja noudattaen, on tilintarkastaja jo hyvin suojattu vastuun lankeamiselta. (Sviili 2008a, 20.) Mähönen (2007, 37) myöntää kuitenkin erojen eri oikeusjärjestysten välillä Euroopassa olevan ongelma. Mähönen (2007, 35) muistuttaa myös tosiasista, että tilintarkastusketjujen suomalaiset jäsenet ovat itsenäisiä, suomalaisia osakeyhtiöitä. Osakeyhtiön vahva oikeushenkilöllisyys suojaakin suomalaisen ketjun jäsentä sen ulkomaisiin osiin kohdistuvalta vahingonkorvausvastuulta. Mähösen mukaan ongelmaksi voisi periaatteessa muodostua tilanne, jossa korvausvaatimusta käsiteltäisiin muun kuin suomalaisen oikeusjärjestyksen normien mukaan. Kuitenkin Mähösen mukaan tilanne, jossa suomalainen yhteisö joutuisi korvausvelvolliseksi vahingosta, jota se ei ole aiheuttanut, johtuen ainoastaan ketjun jäsenyydestä, ei käytännössä olisi mahdollinen. Tilanne kun olisi vahvasti suomalaisen oikeusjärjestyksen vastainen.

Noin vuosi komission suosituksen antamisen jälkeen Sviili (2009, 5) muistutti vastuunrajoittamisesta Tilintarkastus-lehden pääkirjoituksessa. Hän totesi tuolloin, että rahoituskriisin puhkeaminen suosituksen antamisen jälkeen on ymmärrettävä syy siirtää suosituksen implementointia lainsäädäntöön. Hän totesi samalla myös, että suosituksessa yhtenä vaihtoehtona esitetyt rahamääräiset korvauskatot koetaan vieraiksi suomalaisessa oikeudellisessa ajattelussa. Lisäksi Sviilin mukaan yhtä ammattikuntaa koskevilla vastuunrajoitussäännöillä olisi vaikutuksia myös muihin toimijaryhmiin.

Vastuun rajoittamisen keinot

Vastuun rajoittamisen keinoista ovat ennen suosituksen julkaisua kirjoittaneet esimerkiksi Blummé (2005), Nevalainen (2008) ja Paul (2007). Blummén (2005, 8–10) mukaan vastuunrajoittamisessa on tarjolla keinoina ainakin pääluvun mukainen vastuu sekä sopimusperusteinen ja lakisääteinen vastuun rajoitus. Yhtenä vaihtoehtona korvausvastuun rajoittamiselle Blummé (2005, 8–10) esittelee mahdollisuuden säätää vastuu jaettavaksi pääluvun mukaisesti. Tätä rajoituskeinoa on myöhemmin pitänyt hyvänä esimerkiksi Nevalainen (2008, 5). Nykyisellään korvausvastuu on solidaarinen, jolloin vahingonkärsijä voi valita keneltä korvausvelvolliselta perii korvauksen. Tällöin kärsijällä on mahdollisuus vaatia korvausta siltä, keneltä korvauksen saaminen vaikuttaa varmimmalta. Blummén mukaan pääluvun mukaiseen vastuuseen tulisi liittää yrityksen oma vastuu johdajien aiheuttamista vahingoista. Pääluvun mukaisen korvausvastuun rajoittamisen hyvänä puolena olisi myös se, ettei tällöin pääsisi tapahtumaan toistaiseksi mahdollista tilannetta, jossa johdon vahingonkorvausvastuu voi vanhentua ennen tilintarkastajan korvausvelvollisuuden vanhentumista. Tällöin on mahdollista, että tarkastaja joutuu vastaamaan myös johdon vanhentuneesta vastuun osasta. Blummén toisena vastuun rajoituskeinona mainitsema sopimusperusteinen vastuun rajoitus tuli esille myöhemmin myös komission suosituksessa. Blummé näkee kuitenkin tämän keinon rajoittavan tilintarkastajan vastuuta lakisääteisissä tehtävissä ongelmallisena. Mikäli vastuunrajoitus sovittaisiin tiettyyn euromääräiseen summaan, vaatisi toimeksiantaja ensisijaisesti ylärajalle yltävän korvauksen, vaikka vahinko olisi pienempikin. Lisäksi vastuunrajoituslausekkeen tulisi olla osapuolten olosuhteisiin nähden asianmukainen, jotta se täyttäisi oikeustoimilain kohtuullisuusharkinnan. Kuhunkin tilanteeseen sopivan vastuunrajoituksen löytäminen voisi olla hankalaa ja sopiminen aiheuttaisi mahdollisesti lisäkustannuksia. Lakisääteis-

sä tehtävissä tapahtuva osapuolten välinen sopimus vastuunrajoittamisesta saattaisi lisäksi vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Sopimuksella ei myöskään ole mahdollista rajoittaa vastuuta kolmansiin osapuoliin nähden. Myöskään Nevalainen (2008, 5) ei näe vastuun rajoittamista sopimuksella sopivana Suomen olosuhteisiin. Kolmas Blummén (2005, 10) mainitsema tapa on myös myöhemmin komission suosituksessa mainittu korvauskatto. Mikäli korvauskatoksi asetettaisiin tietty euromäärä, ongelmaksi muodostuisi se, että tämän määrän tulisi olla melko korkea, jotta yritysten koko- ja riskierot tulisivat huomioiduksi. Lakisääteisen rahamääräisen korvauskaton ongelmana olisi Blummén mielestä myös se, että vahingonkäräjien väliset kiistat korvaussummasta saattaisivat lisääntyä. Nevalainen (2008, 5) puolestaan pitää suosituksessa esitettyä korvauskattoa hyvänä keinona. Myös jaetun vastuun ja korvauskaton yhdistelmä voisi hänen mukaansa olla toimiva vastuunrajoituskeino. Lisäksi Nevalainen (2008, 5) suosittelee tutkittavaksi mahdollisuutta velvoittaa tietyt yritykset ottamaan vastuuvakuutus.

Paul (2007, 83) puolestaan listaa Suomeen soveltuvat vastuunrajoittamisvaihtoehdot seuraavasti: tilintarkastajan vastuun rajoittaminen voi tapahtua käytännössä joko asettamalla vastuulle katto, sopimalla suhteellisesta vastuusta, asettamalla jokin kerroin suhteessa tilintarkastuspalkkioon tai yhdistelmällä edellä mainituista menetelmistä (Paul 2007, 83). Mainitut keinot vastaavat komission suosituksen kahta ensimmäistä menetelmävaihtoehtoa.

3.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Ruotsissa

3.2.1 Yleistä Ruotsin tilintarkastusalan lainsäädännöstä

Ruotsissa tilintarkastajaa koskevia säädöksiä löytyy useasta laista. Ruotsissa on tilintarkastuslain (Revisionslag 1999:1079, RevL) ohella myös tilintarkastajalaki (Revisorslag 2001:883). Lisäksi tilintarkastusta koskevia säädöksiä on muun muassa osakeyhtiölaissa (Aktiebolagslag 2005:551, ABL), tilinpäätösläissa (Årsredovisningslag 1995:1554, ÅRL) sekä vahingonkorvauslaissa (Skadeståndslag 1972:207). Tilintarkastuslakia sovelletaan yritykseen, joka Ruotsin kirjanpitolain mukaan on velvollinen päättämään kirjanpidon vuositilintarkastukseen, mutta ei kuitenkaan yritykseen, jonka tilintarkastusta koskevat säädökset löytyvät jostain muusta laista. Esimerkiksi osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta säädellään osakeyhtiölaissa. Tilintarkastuslain säädökset

koskevat esimerkiksi yhteisöjen tilintarkastusvelvollisuutta, tilintarkastajan nimittämistä, tilintarkastajalle asetettavia vaatimuksia, tilintarkastajan tehtäviä sekä tilintarkastuskerromusta. Osakeyhtiölaissa on oma lukunsa tilintarkastukselle (9 luku) ja eri toimielinten vahingonkorvaukselle (29 luku). Osakeyhtiölain tilintarkastusta koskeva luku vastaa rakenteeltaan ja sisällöltään paljolti tilintarkastuslakia, osakeyhtiölaissa on kuitenkin huomioitu erityisiä osakeyhtiötä koskevia seikkoja.

Tilintarkastajalaissa puolestaan määritellään mitä tilintarkastaja-nimikkeen käyttäjällä tarkoitetaan. Ruotsissa tilintarkastajalla tarkoitetaan joko hyväksyttyä tilintarkastajaa (godkänd revisor), joka on suorittanut tilintarkastajatutkinnon, tai auktorisoitua tilintarkastajaa (auktoriserad revisor), joka on suorittanut ylemmän tilintarkastajatutkinnon. Tilintarkastajien lisäksi Ruotsissa oman ammattiryhmänsä muodostavat laskentatoimenkonsultit (redovisningskonsult), he tarjoavat yrityksille samantyyppisiä palveluita kuin tilintarkastajat, kuitenkin sillä erolla, että heidän tarjoamansa palvelut ovat lähempänä laskentatoimen konsultointia kuin varmennustoimeksiantoja.

Ruotsissa tilintarkastuslaki muuttui vuonna 2010 siten, että pienimmät yhtiöt vapautettiin tilintarkastuspakosta.¹⁹ Rajat on Ruotsissa asetettu hieman Suomea korkeammalle tasolle.²⁰ Ruotsissa tilintarkastuksesta vapautuivat siis hieman suuremmat yritykset kuin Suomessa. Käytännössä lainmuutos kuitenkin vapautti yli 70 % ruotsalaisista osakeyhtiöistä pakollisesta tilintarkastuksesta (Agélii ja Paulsson 2010, 33). Ruotsissa tilintarkastuspakon poistuminen pienimmiltä yhteisöiltä herätti keskustelua samaan tapaan kuin Suomessa. Ruotsissa esillä on ollut kysymys tilintarkastuspakon poistumisen aiheuttamasta verokertymän pienentymistä, verovilpin tullessa mahdollisesti aiempaa helpomaksi. Ruotsin hallitus arvioi pienten yhtiöiden vapauttamisen tilintarkastukselta aiheuttavan 1,3 miljardin kruunun verokertymän pienentymisen (Lennartsson 2010, 23.) Tilintarkastuspakon poistumisen pienimmiltä yhtiöiltä epäiltiin myös vähentävän asiakkaita tilintarkastajilta ja vastaavasti lisäävän laskentatoimenkonsulttien asiakkaita, kun enää kalliiksi mielletyn tilintarkastajan valitseminen ei ollut välttämätöntä. Osa pienistä yhtiöistä,

¹⁹ Uudistuksen jälkeen tilintarkastaja on velvoitettu valitsemaan yhteisössä, joissa seuraavista rajoista enemmän kuin yksi on ylittynyt päättyvänä ja yhtenä sitä edeltäneistä kahdesta tilikaudesta: palveluksessa on ollut keskimäärin kolme henkilöä, taseen loppusumma on ollut 1,5 miljoonaa kruunua (n. 171 000 eur) tai liikevaihto on ollut 3 miljoonaa kruunua (n. 342 000 eur) (RevL 2 §).

²⁰ Suomessa tilintarkastaja on valittava yhteisöissä, mikäli enemmän kuin yksi seuraavista rajoista on ylittynyt päättyneellä sekä sitä edeltäneellä tilikaudella: palveluksessa keskimäärin 3 henkilöä, taseen loppusumma 100 000 euroa tai liikevaihto 200 000 euroa (TilintL 4 §).

jotka luopuvat tilintarkastajasta, mutta haluavat edelleen käyttää ulkopuolisen laskentatoimen ammattilaisen palveluita, on valinnut tehtävään laskentatoimenkonsultin. Laskentatoimenkonsultin vastuuta ei kuitenkaan ole säännelty laissa, toisin kuin tilintarkastajan. Ruotsissa on toisaalta seurattu kiinnostuneena Tanskan kehitystä ja harkittu, olisiko korajojen nosto, ja sitä kautta suuremman yritysjoukon vapauttaminen tilintarkastuspaikosta, mahdollista ja järkevää myös Ruotsissa.

3.2.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Ruotsin lainsäädännössä

Ruotsin tilintarkastuslaissa säädetään tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Tilintarkastuslaki koskee vain vuositilintarkastusta (RevL 5–7 §). Kun tilintarkastajan asiakkaana on osakeyhtiö, noudatetaan kuitenkin osakeyhtiölain tilintarkastusta koskevia säädöksiä (RevL 2.1 §), joihin kuuluu myös tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva säädös. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta, kun tarkastuksen kohteena on osakeyhtiö, säätelee ABL 29:2. Vastuu määräytyy eri perusteen mukaisesti kohdeyhteisölle tai muille. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevassa 29:2 :ssa viitataan johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaan 29:1 :een ja todetaan vahingonkorvausvelvollisuuden muodostuvan samojen perusteiden mukaisesti. Tilintarkastaja (ja johtoon kuuluva henkilö) ovat velvollisia korvaamaan yhtiölle tahallisesti tai huolimattomuudella tehtävää suorittaessaan aiheutuneen vahingon. Samoin edellä mainitut henkilöt ovat velvollisia korvaamaan osakkeenomistajalle tai muulle aiheutuneen vahingon, joka on aiheutunut rikottaessa osakeyhtiölakia, soveltuvaa lakia vuositilintarkastuksesta taikka yhtiöjärjestyksestä. Edellisen Ruotsin osakeyhtiölain (SFS 1975:1385) vahingonkorvausta koskevat säännökset siirrettiin pääosin muuttumattomina voimassa olevaan osakeyhtiölakiin (SFS 2005:551) (SOU 2008:79, 69).

Ruotsalaiset säännökset ABL:ssa ja RevL:ssa koskevat ainoastaan vuositilintarkastusta, joten myös näissä laeissa ilmaistaan tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa säännöstä sovelletaan vain tilintarkastustehtävissä. Vastuu kohdeyhteisölle on muotoiltu tuottamusvastuuna. Joutuakseen vahingonkorvausvastuuseen vaaditaan Ruotsissa tilintarkastajalta tuottamusta, joka ilmenee joko tahallisena tekona tai huolimattomuutena tehtävien hoidossa. Ruotsissa oikeuskäytäntö on määrittänyt tuota laissa tarkemmin määrittelemätöntä rajaa, miten suuri huolimattomuus katsotaan korvausvelvollisuuden aiheuttavaksi tuottamukseksi; oikeustapaukset vaativat kuitenkin aina kokonaisharkintaa, joten yksiselitteistä sääntöä tähän ei ole (Paakkonen 2011, 16–17). Ruotsissa oikeuskäytäntöä

yhtiön eri toimielinten vahingonkorvausvastuusta on kertynyt jo pitkältä ajalta, ja jo vuoden 1944 osakeyhtiölaki sisälsi eri toimielinten vahingonkorvausvastuuta koskevia säännöksiä. Suomen ohella myös Ruotsissa lähtökohtana vahingonkorvausvastuun arvioinnille toimii yleinen vahingonkorvausoikeus, johon kysymykset tuottamuksesta eli tahallisuudesta, huolimattomuudesta, vahingon syy-yhteydestä sekä vastuun jakautumisesta, kun vahingosta on vastuussa useampi henkilö, pohjautuvat. (SOU 2008:79, 71.)

Arvioitaessa tilintarkastajan huolimattomuutta tilanteessa, jossa tilintarkastaja mahdollisesti olisi vahingonkorvausvelvollinen yhtiötä kohtaan, peilataan tilintarkastajan toteutunutta käytöstä ennen kaikkea osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen määräyksiin tilintarkastajan velvollisuuksista ja tilintarkastajan kelpoisuudesta. Erityistä merkitystä on tällöin myös osakeyhtiölain tilintarkastajan tehtäviä koskevilla säännöksillä: tilintarkastajan tulee toimittaa tilintarkastus siinä kattavuudessa kuin mitä hyvä tilintarkastustapa edellyttää (9:3) ja tilintarkastajan tulee noudattaa yhtiön hallituksen määräyksiä, mikäli ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen tai hyvän tilintarkastustavan kanssa (9:4). (SOU 2008:79, 71.) Ruotsissa todistustaakka on sillä, joka on korvausvaatimuksen esittänyt (Björnäs 2010, 43).

Ruotsissa vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen mukaan tilintarkastaja vastaa myös apulaisensa tahallaan tai huolimattomuudella aiheuttamasta vahingosta (ABL 29:2.1; RevL 37 §). Tilintarkastajan ollessa tilintarkastusyhteisö, vastaavat vahingosta sekä yhteisö että päävastuullinen tilintarkastaja (ABL 29:2.2; RevL 37.1 §). Ruotsissa vahingonkorvauskanne yhtiön puolesta, joko hallituksen jäsentä, toimitusjohtajaa tai tilintarkastajaa kohtaan, voidaan nostaa yhtiökokouksessa, jos siellä enemmistö tai vähintään kymmenesosaa kaikista osakkeista edustava vähemmistö on sitä kannattanut. Vähintään kymmenesosaa osakkeista edustava osakas tai osakkaat voivat myös omissa nimissään ajaa kannetta yhtiön puolesta. (ABL 29:7–9.)

ABL:n vahingonkorvaussäännöstä on muutettu osakeyhtiölain voimaan astumisen (vuoden 2006 alusta) lähtien kaksi kertaa (SFS 2009:76; SFS 2010:834). Muutokset ovat olleet tosin pieniä ja koskeneet muutamien poikkeusten lisäämistä vahingonkorvausvelvollisuuteen. Poikkeukset liittyvät tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuuteen hänen epäillensä rikoksia kohdeyhteisössä. Vuoden 2009 uudistuksessa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta rajoitettiin tilanteessa, jossa tilintarkastajan tulee ilmoittaa talousri-

kosepäilystä ja epäilyn aiheuttavista seikoista syyttäjälle (ABL 9:44) sekä myös tilanteessa, jossa tilintarkastajalla herää epäily, että asiakkaan toimilla olisi yhteyksiä rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen (Lag om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (2009:62) 3:1). Vuoden 2010 uudistuksessa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuteen lisättiin puolestaan poikkeus liittyen tapaukseen, jossa tilintarkastajan tulee antaa tutkinnanjohtajalle rikostutkintaan liittyen pyynnöstä tietoja yrityksen asioista (ABL 9:46.2; 10:18.2). Näissä tilanteissa, joissa tilintarkastaja on velvollinen luovuttamaan tietoja yhtiön toiminnasta ulkopuolisille, vastaa tilintarkastaja ainoastaan vahingosta, joka johtuu hänen luovuttamistaan virheellisistä tiedoista, joita tilintarkastajalla tai hänen apulaisellaan on ollut kohtuullinen peruste epäillä virheellisiksi. Muussa tapauksessa tilintarkastaja ei vastaa asiakkaalle aiheutuneesta taloudellisesta vahingosta, joka on aiheutunut poliisille tai syyttäjälle ilmoittamisesta. Vaikka siis epäily osoittautuisikin vääräksi, mutta tilintarkastajalla on ollut perustellusti aihetta epäillä, että liiketoimi voisi liittyä rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen tai muuhun talousrikollisuuteen, ei tilintarkastaja ole vastuussa asiakkaalle tästä mahdollisesti aiheutuneesta vahingosta. Tilintarkastajalle lakiin lisätty velvollisuus ilmoittaa asiakasta koskevasta rikosepäilystä viranomaiselle (v. 1999 alusta) sekä rahanpesulain mukanaan tuoma ilmoitusvelvollisuus epäilyttävästä toiminnasta finanssipoliisille (v. 2009) ovat herättäneet keskustelua Ruotsissa (ks. esim. Danielsson 2011; Engerstedt 2011b; Osser 2011).

3.2.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen

Tilintarkastaja vastaa Ruotsissa lain mukaisesti vain siitä osasta vahinkoa, jonka hän on itse aiheuttanut. Jos tilintarkastaja on laiminlyönyt velvollisuutensa huomauttaa yhtiölle aiheutuneesta vahingosta, jonka on aiheuttanut yhtiön johtohenkilön vääränlainen toiminta, ja tästä on aiheutunut yhtiölle lisää vahinkoa, arvioidaan vahingonkorvauksen määräytymistä osapuolten kesken vertaamalla toteutunutta tilannetta siihen, mikäli tilintarkastaja olisi toiminut oikein ja huomauttanut vahingosta ajallaan. Jos taas tilintarkastaja on toistuvasti laiminlyönyt tarkastustaan, ja vahinkoa tuottanut toiminta on voinut tästä syystä johtuen tapahtua, vastaa tilintarkastaja koko vahingosta. (SOU 2008:79, 71.)

Tilintarkastajan tehtävät osakeyhtiössä on määritelty ABL 9: 3–6 :ssa. Tehtävät ovat hyvin samankaltaiset kuin Suomessa. Osakeyhtiölain mukaan tilintarkastajan tulee tarkastaa yhtiön tilinpäätös ja kirjanpito sekä suorittaa hallinnon tarkastus. Tarkastuksen tulee tapahtua hyvän tilintarkastustavan edellyttämässä laajuudessa.²¹ Jos yhtiö on emoyhtiö, tulee tilintarkastajan tarkastaa myös konsernitilinpäätös. Tilintarkastajan tulee myös noudattaa yhtiön hallituksen ohjeita, mikäli nämä eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen tai hyvän tilintarkastustavan kanssa. Tilintarkastajan tulee tarkastuksensa päätteeksi antaa tilintarkastuskertomus yhtiön johdolle. (ABL 9: 3–5.) Johdon tehtävät on esitetty ABL 8 luvun 4 ja 29 §:ssä.²²

Osakeyhtiölaissa vahingonkorvausvastuu muodostuu periaatteessa samalla tavoin sekä tilintarkastajalle että yhtiön hallituksen jäsenelle tai toimitusjohtajalle (ABL 29:1–2). ABL 29:1 :n mukaan yhtiön hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja on vahingonkorvausvastuussa yhtiölle aiheutuneesta vahingosta, jonka hän on toimessaan tahallisesti tai huolimattomasti toimimalla aiheuttanut. Hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja on vahingonkorvausvastuussa myös vahingosta, jonka hän on rikkomalla yhtiöjärjестystä, osakeyhtiölakia tai

²¹ Se, mitä hyvällä tilintarkastustavalla tarkoitetaan, ei kuitenkaan sisälly lainsäädäntöön, vaan saa sisältönsä käytännössä ISA-tilintarkastusstandardeista, joiden ruotsinnoksia julkaisee hyväksytyjen tilintarkastajien järjestö FAR.

²² Hallitus vastaa toiminnan järjestämisestä ja yhtiön asioiden hallinnoinnista. Hallituksen tehtävänä on myös jatkuvasti arvioida yhtiön taloudellista tilannetta ja varmistaa, että yhtiön organisaatio on järjestetty siten, että kirjanpitoa, rahavaroja ja taloudellisia suhteita valvotaan tyydyttävällä tavalla. (ABL 8:4.) Toimitusjohtaja hoitaa puolestaan yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen ohjeiden mukaisesti. Toimitusjohtajan on toteutettava toimenpiteet, joilla varmistetaan kirjanpidon toteuttaminen lain mukaisesti sekä varainhoidon tyydyttävä toteutus. (ABL 8:29.)

tilinpäätöslakia aiheuttanut yhtiön osakkeenomistajalle tai jollekin muulle.²³ Vahingonkorvausvastuu muodostuu henkilöille huomioiden hallitukselle ja toimitusjohtajalle laissa määrätyt erilaiset tehtävät. Vahingonkorvausvastuuseen tuomitut vastaavat vahingosta periaatteessa solidaarisesti (29:6), mutta lopullinen vastuun jakautuminen (regressin avulla) muodostuu olosuhteet huomioiden. Hultin ja Svernlövin (2011, 33) mukaan käytännössä yhtiön hallituksen vahingonkorvausvastuu on henkilökohtainen, vaikka hallitus toimiikin muutoin kollektiivisesti. Mikäli vahingonkorvauskanne on nostettu hallitusta tai toimitusjohtajaa vastaan, arvioi tuomioistuin kunkin henkilön vastuuta erikseen. Näin ollen voi olla, että vain osa hallituksen jäsenistä (tai toimitusjohtaja) tuomitaan vahingonkorvausvelvollisiksi. Korvausvastuun määräytymisessä huomioidaan se, jos johonkin hallituksen jäsenistä on luotettu tietyn erityisalueen osajana. Mikäli tällaisessa tilanteessa muut hallituksen jäsenet ovat luottaneet kysymyksessä erityisosajaan mielipiteeseen, on tällä hallituksen jäsenellä yleensä ollut suurempi vastuu vahingosta. Sama pätee tilanteeseen, jossa hallituksen jäsenten kesken on sovittu työnjaosta; oikeuskäytännöstä ja lain esitöistä selviää, että tietystä osa-alueesta vastaavalla hallituksen jäsenellä on suurempi vastuu, jos vahinko liittyy omaan vastuualueeseen. Esimerkiksi hallituksen jäsenellä, joka kuuluu myös tilintarkastusvaliokuntaan, voidaan katsoa olevan muita jäseniä suurempi vastuu asioissa, joiden käsittely on tilintarkastusvaliokunnan tehtävänä. (Hult & Svernlöv 2011, 33.)

Jotta tilintarkastaja joutuisi vahingonkorvausvastuuseen, edellytetään, että tilintarkastajan toiminta on todellisuudessa aiheuttanut vahinkoa. Jos siis vahinko olisi tapahtunut ilman tilintarkastajan tahallista toimintaa tai huolimattomuutta, ei tilintarkastaja voi olla vahingonkorvausvastuussa. (Aspholm 2002, 21.) Esimerkiksi välttämättä pelkästään se, että tilintarkastaja on toiminut huolimattomasti eikä ole noudattanut hyvää tilintarkastustapaa, ei aiheuta vahingonkorvausvelvollisuutta, jos huolimattomuus ei ole ollut yhteydessä vahingon syntyyn.²⁴

²³ Viimeksi mainittu korvausvastuu voi syntyä myös, mikäli johtoon kuuluva on rikkonut EU:n pörssiyrityksiä koskevia tarjousesitesääntöjä (Hult & Svernlöv 2011, 33).

²⁴ Tällaiseen lopputulokseen käräjäoikeus päätyi esimerkiksi vuonna 2010 Ruotsissa esillä olleessa Prosolvia-konsernin tapauksessa, jossa tilintarkastajalta vaadittiin ennätysuurta vahingonkorvausta (Danielsson 2010a, 13). Kyseinen tilanne tulee esille erityisesti arvioidessa vahingonkorvausvastuun jakautumista yhtiön johdon ja tilintarkastajan kesken. Prosolvia-tapauksessa vahingonkorvausvelvollisuuden jakautumista ei kuitenkaan arvioitu molempien toimijoiden välillä.

Ruotsissa vastuun jako yhtiön johdon ja tilintarkastajan kesken aiheuttanut ongelmia, joista kielivät useat oikeustapaukset. Ruotsissa tilintarkastajilla on yleensä vastuuvakuutus, joka on voinut vaikuttaa siihen, että käytännössä usein tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on muodostunut suhteellisesti ankarammaksi kuin johdon vastuu, lainsäätäjän tarkoituksesta poiketen. (Paakkonen 2011, 12.)²⁵

3.2.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja vakuus

Ruotsissa lailla säädetään vahingonkorvauksen sovittelusta. ABL 29:5 :n mukaan, mikäli tilintarkastaja on saman lain 29:2 :n mukaan vahingonkorvausvelvollinen, voidaan vahingonkorvausta sovittella siten, mikä on kohtuullista huomioiden teon luonne, vahingon suuruus sekä yleiset tapahtumaan liittyvät olosuhteet. Lain 29:5 :n mukaan sovittelu kos-

²⁵ Tuoreimmassa, Ruotsissa runsaasti julkisuutta vuosina 2010 ja 2011 herättäneessä, tapauksessa ”HQ” on kyse yhtiön tilintarkastajan ja johdon vastuusta. HQ Bank ja HQ AB :n (myöh. HQ) vahingonkorvaustapausta on pidetty jopa suurimpana talouspetoksena ja kirjanpitorikoksena vuosikymmeniin (ks. esimerkiksi Malmqvist 2011, 27; Forsgårdh & Fernström 2011). Julkisuudessa suuret mittasuhteet saavuttanut tapaus kävi ilmi kesällä 2010, kun HQ-konsernin hallitus ilmoitti yllättäen, että konsernin oma pääoma on menetetty, sillä pankin liiketoiminnalle ja täten konsernille merkittävä sijoitussalkku oli menettänyt arvonsa. Kesällä 2010 sijoitussalkun yliarvostuksen arvioitiin aiheuttavan yhteensä 1,2 miljardin kruunun tappion konsernille. (Malmqvist 2011, 26.) Tämän jälkeen yhtiö haettiin selvitystilaan Tukholman käräjäoikeudessa. Tämä käynnisti laajan pankkia ja koko konsernia koskevan selvityksen ja syyllisten etsinnän. Vastuunjako ei ole vielä selvinnyt, sen määräytymisen odotetaan kestävän vielä vuosia, sillä konsernin uusi hallitus on nostanut useita vahingonkorvausvaateita entisen hallituksen jäseniä sekä entistä tilintarkastajaa kohtaan (Lennartsson 2011c, 9 ; Rundfelt 2011a, 50). Ruotsin rahoitustarkastus (Finansinspektion) käynnisti asiassa selvityksen, ja syyksi salkun arvon romahdukselle paljastui normaalia poikkeava salkun sisältämien rahoitusinstrumenttien arvostaminen. Entinen hallitus sekä tilintarkastaja olivat allekirjoittaneet maaliskuussa 2010 puhtaan tilintarkastuskertomuksen tilikaudelta 2009 (Malmqvist 2011, 26). Yhtiön uusi hallitus sekä Rahoitustarkastus ovat olleet vahvasti sitä mieltä, että konsernin tilinpäätökset ovat antaneet yhtiön taloudellisesta asemasta väärän kuvan jo usean edellisen tilikauden aikana.

Kun tapausta ei vielä ole käsitelty oikeudessa, löytyykin tapahtuneesta useita arvioita. Selvityksessä mukana olleen Göteborgin Kauppakorkeakoulun lehtorin Evert Carlssonin näkemys asiasta on, että arvopapereilla kauppaa tehnyt henkilö otti suuria riskejä, ja että tämä mahdollisesti myös yritti tietoisesti peitellä tekemisiään. Toisaalta se, että menettelyn jatkuminen oli mahdollista, tarkoittaisi sitä, että myös HQ:n johto sekä tilintarkastaja olisivat vastuussa; tällöin konsernin riskienhallinnassa olisi ollut suuria puutteita. Toisaalta yleinen arvio HQ:n romahduksesta on se, että arvopaperikauppa on voinut jatkua vuosia arveluttavin menetelmin vain johdon ollen tästä tietoinen. Näin ollen tilinpäätös ei olisi vuosin antanut konsernin tuloksesta oikeaa kuvaa. (Rundfelt 2011b, 24.) Lehdissä on suuresti myös kritisoitu sitä, ettei HQ selvästi kuvannut arvopaperisalkkuun liittynyttä olennaisen suurta riskiä, eikä liiemmin antanut tietoa arvontekemisestä. Tällä tavoin HQ onnistui johtamaan ihmisiä harhaan, peittelemällä tietoa, jonka antamiseen HQ pörssi-yhtiönä olisi ollut velvoitettu. (Lennartsson 2011a, 9; Malmqvist 2011, 27; Rundfelt 2011a, 51.)

Keskustelua on herättänyt lisäksi Ruotsin Tilintarkastajalautakunnan (Revisorsnämnden) tekemän selvityksen tulos, ettei tilintarkastaja ollut rikkonut HQ:n tarkastuksessa hyvää tilintarkastustapaa, eikä näin ollen saanut asiasta edes huomautusta (Rundfelt 2011a, 50; Lennartsson 2011a, 9; Fernström & Forsgårdh 2011). Rahoitustarkastuksen pyynnöstä Tilintarkastajalautakunta (Revisorsnämnden) toteutti tilintarkastajaa kuulemalla kurinpitomenettelyn koskien HQ:n päävastuullista tilintarkastajaa Johan Dyreforsia sekä tilintarkastusyhteisö KPMG: a. Dyrefors puolustautui vastauksessaan Tilintarkastajalautakunnalle sillä, että suuret tappiot olisivat syntyneet vasta keväällä 2010, siis vasta edellisen tilintarkastetun tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen. (Rundfelt 2011a, 50; Lennartsson 2011c, 9.) Muiden muassa Rahoitustarkastuksen pääjohtaja Martin Andersson kummasteli ratkaisussa sitä, että Tilintarkastajalautakunta ei ottanut lainkaan kantaa arvopaperisalkun arvostukseen, vaikka tämä oli olennaisessa osassa HQ pankin romahduksessa (Lennartsson 2011a, 9). HQ pyysi valituslupaa Tilintarkastajalautakunnan ratkaisusta Tukholman hallinto-oikeuteen, muttei saanut sitä (Lennartsson 2011b, 8; Ekonomisverige 2011). Anderssonin mielestä Tilintarkastajalautakunnan ratkaisu, jonka mukaan tilintarkastaja toimi HQ:n tapauksessa moitteettomasti, on tyrmäys käsitykselle tilintarkastajasta yhtiön tarkastusfunktiona. Rahoitustarkastus toivoi, että HQ:n tapauksesta olisi saatu tukea tilintarkastajan vastuun olemassaololle. (Lennartsson 2011a, 9.)

kee yhtäläillä yhtiön johdon (29:1) vahingonkorvausvelvollisuutta. Sama, tiettyjen muiden yhteisömuotojen tilintarkastajien vahingonkorvausvelvollisuuden sovittelua koskeva säännös, löytyy myös RevL: sta (38 §).

Ruotsin lain mukaan tilintarkastajalla tulee olla lakisääteisiä tehtäviä koskeva vastuuvakuutus (Revisorslag 27 §). Vaihtoehtona vakuutukselle on laissa annettu mahdollisuus asettaa vakuus Tilintarkastajalautakunnalle (Revisorsnämnden) sen varalle, että tilintarkastaja työssään joutuu vahingonkorvausvastuuseen. Jälkimmäistä vaihtoehtoa eivät tilintarkastajat kuitenkaan käytännössä ole hyödyntäneet. (Björnäs 2010, 43.) Ruotsin tilintarkastajajärjestöön, FAR: iin kuuluvilla tilintarkastajilla on vastuuvakuutus käytännössä yhdessä vakuutusyhtiössä. Tämä vakuutus kattaa myös muussa toiminnassa tapahtuneita vahinkoja; esimerkiksi veroneuvonnasta johtuvia omaisuusvahingot ovat vakuutuksen piirissä (Björnäs 2010, 43). Ennen kuin korvausvaatimus etenee oikeuteen asti, pyritään ratkaisu löytämään osapuolten kesken muulla tavoin. Tässä työssä yhtenä osapuolena on vakuutusyhtiön vahingonselvittäjä, joka pyrkii tilintarkastajaa kuullen selvittämään, mitä on tapahtunut, onko tilintarkastaja mahdollisesti toiminut väärin ja onko hän vahingonkorvausvelvollinen sekä mikä syntyneen vahingon suuruus on. Hän hoitaa yhteyksiä myös vahingon vastapuoleen. Tällä keinoin löytyy monesti myös korvausvaatimuksen esittänyttä osapuolta tyydyttävä ratkaisu. Oikeuteen asia menee vain, mikäli osapuolet eivät ole päässeet asiassa yksimielisyyteen, eivätkä tyydy vakuutusyhtiön vahingonselvittäjän ratkaisuun. (Danielsson 2010b, 23–24.)

3.2.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu

Vahingonkorvausvastuun lisäksi tilintarkastajalla on teoistaan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu. Ruotsin rikoslain (Brottsbalk 1962:700) 15:11 :n mukaisesti tilintarkastaja voidaan tuomita väärän tiedon antamisesta (esimerkiksi tilintarkastuskertomuksessa) sakkoihin tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Mikäli teko on ollut törkeä, voidaan tilintarkastaja tuomita enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. On mahdollista myös, että tilintarkastaja tuomitaan avunannosta kirjanpitorikokseen. Tämä on mahdollista esimerkiksi tilanteessa, jossa tilintarkastaja on ollut tarkastuksessaan huolimaton, eikä ole huomannut kirjanpidossa virheitä, jotka hänen hyvää tilintarkastustapaa noudattamalla olisi tullut huomata, ja antaa tilintarkastuksesta perusteetta puhtaan lausunnon. (Ruotsin talousrikosviranomaisen mietintö 2008.) Myös tästä tuomio on sakkoja

tai enintään kaksi vuotta vankeutta, lievistä rikoksesta tuomio on kuitenkin sakkoja ja enintään 6 kuukautta vankeutta (Brottsbalk 11:5). Rikoslain mukaan tilintarkastaja voidaan tuomita salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tai salassa pidettävän tiedon epäasianmukaisesta hyödyntämisestä sakkoihin tai enintään vuodeksi vankeuteen (Brottsbalk 20:3).

Tilintarkastajalle voidaan kurinpidollisena seuraamuksena määrätä huomautus, varoitus tai hyväksymisen peruuttaminen (Revisorslag 32–35 §). Tilintarkastajan hyväksyminen voidaan peruuttaa, jos tilintarkastaja tahallaan toimii tilintarkastajan toimessaan väärin tai muuten käyttäytyy vilpillisesti. Jos käyttäytymiseen liittyy lieventäviä seikkoja, voidaan antaa varoitus. Mikäli tilintarkastaja muulla tavoin rikkoo velvollisuuksiaan tilintarkastajana, voi tilintarkastajalautakunta antaa tilintarkastajalle varoituksen: lievistä rikkomuksesta voidaan määrätä muistutus ja erittäin raskauttavat asianhaarat voivat johtaa hyväksymisen peruuttamiseen. Vastaavat seuraamukset voivat koskea myös tilintarkastusyhteisöä. Ruotsissa voitiin aiemmin Tanskan tapaan määrätä tilintarkastajalle kurinpitotoimenpiteenä maksettavaksi 1 000- 25 000 kruunun suuruinen rangaistusmaksu, mutta tämä poistettiin lakimuutoksella vuonna 2009.

3.2.6 Ehdotus vastuun rajoittamisesta

Vuonna 2008 Ruotsin hallitus julkaisi nimeämensä selvitystyöryhmän kokoaman tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevan loppuraportin (Statens offentliga utredningar, SOU 2008:79), johon pyydettiin eri tahoilta lausuntoja. Selvityksen taustalla oli EU-komission suositus tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta.²⁶

Yli kaksisataasivuiseen loppuraporttiin saatiin lausuntokierroksella vastauksia yli kolmekymmentä kappaletta, mutta selvitys ei ainakaan vielä ole johtanut lainsäädännön muutoksiin, vaikka useimmat selvitykseen vastineen antaneet tahot suhtautuivat positiivisesti selvityksessä esitettyihin lainsäädännön kehitysehdotuksiin. Selvityksessä ehdotettiin ti-

²⁶ Ruotsin hallitus kutsui vuonna 2006 erityisen selvitystyöryhmän tarkistamaan tiettyjä tilintarkastajia ja tilintarkastusta koskevia säännöksiä. Selvitystyö koostui kolmesta osasta, joista tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskeva, vuonna 2008 ilmestynyt osa, on viimeinen. Ensimmäinen selvitys (SOU 2007:56) koski Euroopan parlamentin ja neuvoston lakisäädöksiä tilintarkastusta EU:ssa koskevan direktiivin (2006/43/EY) implementointia Ruotsin lainsäädäntöön. Toinen selvitys (SOU 2008:32) koski pienten yritysten tilintarkastuspakkoa ja johti Ruotsissa pienimpien yritysten tilintarkastuksesta vapauttamiseen. (SOU 2008:79, 63.)

tilintarkastajan vastuun rajoittamista siten, että tilintarkastajan vastuu olisi toissijaista ja oikeasuhteista kohdeyhteisön johtoon nähden. Korvausvaatimus tulisi siis ensiksi suunnata yhtiön johdolle, mikäli yhtiön johto on ollut osaltaan vahingon aiheuttajana. Selvitys sisälsi myös ehdotuksen, että korvauskanteen tilintarkastajaa vastaan voisi nostaa ainoastaan hallituksen jäsen tai muu yhtiön johdossa oleva, joka on vahingonkorvausvastuussa samassa tapauksessa. Näiden lisäksi selvityksessä ehdotettiin rahamääräisen korvauskanteen asettamista tilintarkastajan vahingonkorvausvastuulle. Korvauskatoksi ehdotettiin 100 miljoonaa kruunua; tämä rajoitus ei kuitenkaan tulisi koskemaan tahallisesti tai rikkoksella aiheutettuja vahinkoja. Eräänä ehdotusten tavoitteena on vähentää riskiä sille, että tilintarkastaja joutuisi osaltaan vastamaan hallituksen tai toimitusjohtajan aiheuttamasta vahingosta. (SOU 2008:79, 11–12.)²⁷

Perusteet tarpeelle rajoittaa korvausvastuuta ovat samoja kuin selvityksen taustalla olevassa EU-komission antamassa suosituksessa. Argumentteina on muun muassa se, että rajoittamattoman tilintarkastajan vastuun epäillään vaikuttavan tilintarkastajien halukkuuteen tarkastaa suuria pörssiyhtiöitä. Toisaalta pääomamarkkinoiden myllerryksen epäillään lisäävän riskiä sille, että tilintarkastajat kohtaisivat vastaisuudessa entistä suurempia vahingonkorvausvaateita. Tämä puolestaan on vaikeuttanut suurien tilintarkastusyhteisöjen mahdollisuuksia saada vastuuvakuutuksia ja toisaalta nostanut tilintarkastajien vastuuvakuutuksien hintoja hyvin korkeiksi (SOU 2008:79, 11.)

Ruotsissa tilintarkastajalla tulee lain mukaan olla vakuutus, toisin kuin yhtiön johdolla. Tästä syystä Ruotsissa monesti tilintarkastaja on ollut vahingonkorvausoikeudenkäynnissä ainoa, jota kohtaan korvauskante on esitetty. Tämä on johtanut arveluttavaan käytäntöön, jossa tilintarkastaja on joutunut vastaamaan vahingoista, joissa varsinainen tuottamus (esimerkiksi virhe tai väärinkäytös) on ollut johdolla, tilintarkastajan syyllistyessä lähinnä huolimattomuuteen tarkastustyössä. Yhtiön johto vahvistaa tilinpäätöksen allekirjoituksellaan, tilintarkastajan suorittaessa ”vain” tarkastuksen. (SOU 2008:79, 12) Tilintarkastuksessa ei tarkasteta läheskään kaikkia kirjauksia, vaan tarkastustoimenpiteet tilintarkastaja suorittaa riskiarvionsa mukaisesti, osittain pisto- tai kontrollitarkastuksena.

²⁷ Vastuun rajoittamisen ohella samassa selvityksen osassa käsiteltiin myös muutamia muita kysymyksiä. Selvityksessä ehdotettiin esimerkiksi tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisölle laajempia mahdollisuuksia sivutoimialan suhteen, sillä nykyisellään tilintarkastusyhteisön toiminnan tulee olla yhteydessä tilintarkastukseen. Selvityksessä pohdittiin myös useamman tilintarkastajakategorian tarpeellisuutta.

Näin ollen selvityksessä vastuun rajoittamista perustellaan nykyisen lainsäädännön aiheuttamalla epäoikeudenmukaisuudella vastuunjaossa (SOU 2008:79, 12). Selvityksessä arvioitiin että tilintarkastajan toissijainen vastuu (suhteessa yhtiön johtoon) olisi toimiva keino alentaa tilintarkastajan riskiä joutua oikeuteen vastaamaan vahingonkorvauskanteeseen. Lisäksi selvityksessä katsottiin, että tilintarkastajan toissijainen vastuu yhdistettynä lakiin kirjattavaan korvauskattoon voisi helpottaa vakuutuksen saantia suurien tilintarkastusasiakkaitten tapauksessa, ja tätä kautta voivan alentaa tilintarkastuspalkkioita, mikäli vakuutusmaksut vakuutuksen saannin helpotuttua laskisivat. (SOU 2008:79, 12.) Ruotsin hallituksen on ennustettu ottavan kantaa muutamiin tilintarkastajia koskeviin, selvityksissä esiin nousseisiin kysymyksiin, joihin myös tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kuuluu vuodenvaihteessa 2011/2012, mutta toistaiseksi päätöksiä lainsäädännön muuttamiseksi ei ole tehty.

3.2.7 Keskustelua vastuuseen liittyvästä lainsäädännöstä

Suomen lailla myös Ruotsissa oikeustapaukset, joissa on kyse tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta, olivat ennen 1990-luvun talouskriisin alkua harvinaisia. Tuo talouskriisi oli käännekohtana, jolloin oikeustapaukset lisääntyivät huomattavasti. Kun tilintarkastajien kohdeyhteisöt kohtasivat erilaisia taloudellisia ongelmia kriisin seurauksena, altistuivat myös tilintarkastajat riskeille aiempaa laajemmin (Engerstedt 2011b, 22–24.)

Ruotsin tilintarkastajajärjestön FAR:n julkaisemassa Balans-lehdessä on sivuttu aina aika ajoin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Esimerkiksi syksyllä 2011 FAR:n pääsihteeri Dan Brännström ja pääjuristi Helene Agélii osallistuessaan EU:n tilintarkastuksen vihreästä kirjasta lehdessä käytyyn keskusteluun muistuttivat, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu tarvitsisi edelleen tarkistamista (Brännström & Agélii 2011, 58–59). Tilintarkastusala on viime vuosien aikana kohdannut paljon kritiikkiä Ruotsin lehdistössä, tähän merkittävänä syynä ovat olleet julkisuuteen nousseet tilintarkastajan väärinkäytökset. Uppsalan yliopiston lehtori Thomas Carrington muistuttaa kuitenkin siitä, että ennenkin epäonnistumiset ovat olleet alalle hyödyksi: ne ovat auttaneet alaa kehittymään. Kun esiin on noussut tietty ongelmakohta, on siihen alettu etsiä ratkaisua; ilman ongelmia ei kehitys välttämättä etene. (Carrington 2011, 42.) Pääsihteeri Brännströmin Carringtonille laatimassa vastineessa Brännström kuitenkin muistuttaa, ettei liian nopea rea-

gointi skandaaleihin pikavauhdilla muotoiltujen lakien muodossa kuitenkin ole yleensä hyvä ratkaisu. Esimerkkinä Brännström mainitsee USA:n kalliiksi ja yksityiskohtaiseksi luonnehditun SOX-lainsäädännön, jolla osaltaan vastattiin Enron-skandaaliin. Vääränlaisiksi osoittautuneen laintasoisen säätelyn peruuttaminen, etenkin jos kyse on EU-direktiivillä voimaan saatetusta säätelystä, on hankalaa ja aikaa vievää (Brännström 2011, 45.) Korvausvaatimusten suurentuminen on eräs seikoista, jonka on nähty puoltavan tarvetta vastuun rajoittamiselle.²⁸

Ruotsissa on viime aikoina ollut esillä erityisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus konsultointitehtävissä. Osittaisena selityksenä tälle saattaa olla parin viimeisen vuosikymmenen aikana huomasti lisääntynyt tilintarkastajan suorittamien konsultointitehtävien tarjonta. Ennen tätä Ruotsissa oli rajoitettu tilintarkastajan suorien neuvojen antoa kohdeyhteisön johdolle. (ks. esim. Engerstedt 2011a, 23; 2011b, 22–24.) Toisaalta myös viimeisin talouskriisi on vaikuttanut sekä tilintarkastustoimeksiantoihin että myös tilintarkastajan konsultointitehtäviin liittyvien vahingonkorvausvaatimusten määrään. Näin tapahtui myös 1990-luvun laman aikana (Engstedt 2011a, 23). Esille on noussut tapauksia, joissa tilintarkastajan vastuu neuvonantoihin liittyen on noussut hyvinkin ankaraksi (ks. esim. Björnäs 2010; Ramberg 2011).

Kaikki eivät kuitenkaan varauksetta kannata säätelyn jatkuvaa lisäämistä. Carrington (2011, 42–43) peräänkuuluttaa tilintarkastajien vastuuntuntoa (ansvarsfullhet) tilintarkastajien sisäistämänä piirteenä ja periaatteena. Myös Agélii ja Paulsson (2010, 33) erottelevat kaksi asiaa siinä mitä ihmiset käsittävät vastuuna, vastuuntunnon (ihminen tuntee vastuuta omista tekemisistään) ja vastuullisuuden (ansvarighet, yksinkertaistaen: havaitessa virheitä tai puutteita etsitään syntipukki, siis joku, jota voi syyttää epätoivoituista

²⁸ Ruotsissa vaadittiin vuonna 2010 käräjäoikeudessa tilintarkastajalta ennätysuurta vahingonkorvausta. Kyse oli jo vuonna 1997 konkurssiin menneestä Prosolvia-konsernista, joka vaati yhtiön päävastuulliselta tilintarkastajalta sekä tilintarkastusyhteisöltä (PwC) vahingonkorvausta yhteensä 1,4 miljardia kruunua. Syytteessään konkurssipesä väitti konsernin konkurssin aiheutuneen siitä, että tilintarkastajilta jäi tarkastuksessaan huomioimatta 15 suurta tytäryhtiössä tapahtunutta kauppaa. Aiemmin samaan konkurssiin liittyen oli ajettu syytetä muita henkilöitä vastaan, mutta syytetyt vapautettiin oikeudessa. Myös tilintarkastajat saivat lopulta vapauttavan tuomion, sillä oikeus katsoi syy-yhteyden konkurssiin puuttuneen, huolimatta siitä, että tilintarkastajat olivat toimineet asiassa huolimattomasti, eivätkä olleet noudattaneet hyvää tilintarkastustapaa. FAR:n pääsihteeri Brännström kommentoi tapausta siten, että vaikka tilintarkastajat vapautettiin syytteistä, olisi ollut hyödyllistä tietää, kuinka oikeus olisi nähnyt vastuun jakautumisen tilintarkastajan ja hallituksen välillä, tämä kun ei selvinnyt syytettyjen ollessa vain tilintarkastajia. Brännström kommentoi lisäksi yleisemmin oikeudenkäynnin liian pitkää kestoja; monessa tapauksessa tilintarkastaja saa odottaa tuomiota vuosia. (Danielsson 2010a, 13; Dagens Juridik 2010.) Tilanne on tältä osin Ruotsissa samanlainen kuin pitkien oikeuskäsittelyiden Suomessa.

seurauksista). Vastuuntunto on lopulta tärkeämpää ehkäistäessä väärinkäytösten muodostumista kuin yletön määrä sääntöjä, joiden opettelu jatkuu läpi uran, ja joita asiantuntijoiden tulee tarkoin noudattaa. Työn sujuvuuden ja lopputuloksen kannalta ei ole eduksi, jos tilintarkastaja keskittyy työssään pelkäämään vahingossa rikkovansa jotakin lukuisista säännöistä (Carrington 2011, 42–43). Myös Brännström (2010, 55) ihmettelee tarvitaanko vain lisää sääntöjä, jotka luovat ”vastuullisuutta” vai voisiko luottaa enemmän ihmisten vastuuntuntoon. Carringtonin (2011, 43) mukaan vastuuntunto sinällään estää tehokkaammin väärinkäytösten syntyä. Agélii ja Paulsson (2010, 33) toteavat kuitenkin kehityksen menneen muutaman viimeisen vuosikymmenen aikana vastuuntuntoa korostavasta suunnasta kohti sääntöjen lisäämistä ja niiden noudattamista korostavaa vastuullisuutta.

3.3 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Tanskassa

3.3.1 Yleistä Tanskan tilintarkastusalan lainsäädännöstä

Tanskan tilintarkastajaa koskeva lainsäädäntö on kokenut lukuisia muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tanskassa tehtiin vuosituhanen alussa kokonaisuudistus tilintarkastuslainsäädäntöön. Uudistusta seurannut tilintarkastajalaki (Lov om statsautoriserede og regitrede revisorer, LOV nr. 302 af 30/04/2003) ehti olla voimassa vain viisi vuotta, kun uusin hyväksytyjä tilintarkastajia koskeva tilintarkastajalaki (Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder, LOV nr. 468 af 17/06/2008, Revisorloven) astui voimaan heinäkuussa 2008. Tilintarkastajalaki säätelee tilintarkastajien toimintaa, ja se sisältää säädöksiä koskien muun muassa tilintarkastajan hyväksymistä ja rekisteröintiä, tilintarkastajan tehtäviä, tilintarkastajan velvollisuutta raportoida talousrikoksista sekä tilintarkastajien valvontaa ja vahingonkorvausvelvollisuutta.²⁹ Nykyinen tilintarkastajalaki kattaa molempien Tanskassa hyväksytyjen tilintarkastajaryhmien toiminnan varmennustoimeksiannoissa sekä tietyissä lausunnon antamistehtävissä (Revisorloven 1 §). Vuoden 2003 lailla sallittiin ensikertaa tilintarkastajan toimia myös muissa kuin varsinaisissa tilintarkastustehtävissä tai tilintarkastukseen liittyvissä konsultointitehtävissä. Tätä edeltäneet säännökset, lähtien ensimmäisestä auktorisoituja tilintarkastajia koskevasta laista jo vuodelta 1909, olivat varsin tiukkoja, kieltäen tilintarkastajilta muun toiminnan. Lain tuomia vapauksia kuitenkin kiristettiin osittain uudelleen, sillä lakiuudistus tapahtui samoihin aikoihin USA:ssa tapahtuneen Enronin skandaalin kanssa, ja herätti näin ollen

²⁹ Ennen tilintarkastuslainsäädännön kokonaisuudistusta Tanskassa oli kaksi erillistä tilintarkastajalakia, kummallekin tilintarkastajaluokalle omansa, kuitenkin vuonna 2003 eri tilintarkastajaryhmiä koskevat lait yhdistettiin yhteen lakiin (Horsmanheimo & Steiner 2002, 86; Holm & Warming-Rasmussen 2008, 44).

huolestunutta keskustelua. Riippumattomuussäännöksiä kiristettiin tilanteissa, joissa tilintarkastuksen kohteena on yhtiö, johon liittyy erityistä julkista intressiä. Kuitenkin on kyseenalaista onko alun perin tiukkojen riippumattomuussäännösten keventäminen kansainvälisen kehityksen myötä lisännyt tanskalaisen yleisön luottamusta yhtiön taloudellisiin raportteihin ja tilintarkastajan raportteihin, sillä päinvastaisesta, luottamuksen heikentymisestä, on saatu tutkimustuloksia. (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 45.)

Tilintarkastukseen liittyviä säännöksiä löytyy myös Tanskan osakeyhtiölaista (Lov om aktie- og anpartsselskaber, LOV nr. 470 af 12/06/2009, Selskabsloven), erityisesti lain yhdeksännestä, tilintarkastusta koskevasta luvusta. Osakeyhtiölaissa määrätään muun muassa tilintarkastajan valinnasta, erottamisesta sekä velvollisuuksista. Tilintarkastajan oletetaan noudattavan tilintarkastajia koskevan lainsäädännön ohella tilintarkastusalan standardeja, vaikkei niillä olekaan laintasoista sitovuutta. Tanskassa alun perin auktorisoituja tilintarkastajia edustanut FSR-yhdistys on ottanut saman roolin kuin Suomessa KHT-yhdistys tilintarkastusalan standardien kääntäjänä ja julkaisijana. Tanskan tilintarkastusalan standardit ovat käännöksiä kansainvälisistä IFAC:n julkaisemista ISA-standardeista, joihin on lisätty ainoastaan tiettyjä Tanskan lain erityissäännöksiä. (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 54, 57.)

Tanska toimi suunnannäyttäjänä muille Pohjoismaille ja poisti ensimmäisenä tilintarkastuspakon pienimmiltä osakeyhtiöiltä vuonna 2006, ja tilintarkastusvelvollisuudesta vapautettujen yritysten määrää on vuonna 2011 edelleen laajennettu. Tanskassa kokorajat, jotka alittavien osakeyhtiöiden ei ole pakko valita tilintarkastajaa, olivat aluksi suurin piirtein samat kuin Ruotsissa (Lennartsson 2010, 22). Tällä hetkellä Tanskan kokorajat on kuitenkin asetettu huomattavasti korkeammalle. Velvollisuus tilintarkastajan valitsemiseen ilmenee Tanskan tilinpäätöslaista (Årsregnskabsloven, LOV nr. 395 af 25/05/2009, ÅregL).³⁰ Tanskassa päädyttiin nostamaan kokorajaa, kun selvisi, etteivät verohuijaukset lisääntyneet, kun tilintarkastuspakko poistettiin pienimmiltä osakeyhtiöiltä (Danielsson 2010c, 9).

³⁰ Tanskassa osakeyhtiön ei tarvitse valita tilintarkastajaa, mikäli seuraavista rajoista enintään yksi ylittyy: taseen loppusumma 4 miljoonaa Tanskan kruunua (n. 538 000 euroa), liikevaihto 8 miljoonaa kruunua (n. 1,076 milj. euroa) tai henkilöstön määrä 12 henkilöä (ÅregL 135 §).

Tanskassa on kolmenlaisia tilintarkastajan nimikkeitä: tilintarkastajan nimikettä voivat käyttää valtion auktorisoimat (statsautoriseret revisor, SR-revisor), rekisteröidyt (registreret revisor, RR-revisor) sekä hyväksytyt tilintarkastajat (godkendt revisor) (Revisorloven 5 §). Jokaisen nimikkeen käyttäjältä edellytetään tilintarkastajatoimikunnan (Revisorkommission) järjestämän tutkinnon suorittamista ja vähintään kolmen vuoden työkokemusta tilintarkastustoiminnasta tilintarkastusyhteisössä. Hyväksytty tilintarkastaja on suorittanut koulutuksensa Tanskan ulkopuolella, mutta on suorittanut tutkinnon ja muutenkin täyttää tilintarkastajalle laissa asetetut vaatimukset. (Revisorloven 3 §, 10.1 §.) Eri tilintarkastajaluokkiin kuuluvilla tilintarkastajilla on erilaiset kelpoisuudet suorittaa lakisääteisiä tilintarkastuksia. Valtion auktorisoimilla tilintarkastajilla on oikeus tarkastaa kaikenlaisia yrityksiä, kun taas rekisteröidyt tilintarkastajat voivat tarkastaa pieniä ja keskisuuria yhtiöitä sekä avustaa valtion auktorisoimia tilintarkastajia pörssiyritysten, pankkien ja eräiden muiden suurien yhteisöjen (myöh. luokkaan D kuuluvat yritykset) tarkastamisessa (ÅregL 135a §). Valtion auktorisoimat tilintarkastajat vastaavat suomalaisia KHT-tilintarkastajia ja rekisteröidyt tilintarkastajat puolestaan HTM-tilintarkastajia; kummassakin maassa tilintarkastajilta vaadittu teoreettinen koulutus, käytännön kokemus ja tutkinnot vastaavat hyvin paljon toisiaan (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 45–48; Horsmanheimo & Steiner 2002, 86.)

Tanskan tilinpäätöslaisissa (ÅregL) kaikki elinkeinotoimintaa harjoittavat jaetaan kokonsa perusteella luokkiin. Luokkia on neljä (A, B, C ja D) ja kullekin luokalle on laissa omat säännöksensä; yleisesti ottaen pienemmälle yritykselle on asetettu vähäisemmät raportointivelvoitteet kuin suuremmalle. Se, mihin luokkaan yritys kuuluu, vaikuttaa myös tilintarkastusvelvollisuuteen. Osakeyhtiöt voivat kuulua mihin tahansa luokkaan, yhtiön koosta riippuen. Luokkaan A kuuluvat yritykset on periaatteessa vapautettu tilinpäätöksen laatimisesta, mutta mikäli tähän luokkaan kuuluva yritys tästä huolimatta haluavaa laatia tilinpäätöksen, noudattaa se omaa luokkaansa koskevia säännöksiä. Luokkaan B kuuluvat pienet yritykset.³¹ Luokkaan C kuuluvat keskisuuret ja suuret yritykset. Luokkaan D kuuluvat valtion omistamat osakeyhtiöt sekä yhtiöt, joiden arvopaperit on noterattu jossain Euroopan talousalueen (ETA) pörssissä. Yritykset, jotka kuuluvat luokkiin B, C tai D ja ovat velvollisia laatimaan tilinpäätöksen tilinpäätöslain säännösten mukai-

³¹ Tässä pieniksi yrityksiksi lasketaan yritykset, jotka kahdella perättäisellä tilikaudella ylittävät enintään yhden seuraavista kokorajoista: taseen loppusumma 36 miljoonaa kruunua, liikevaihto 72 miljoonaa kruunua ja keskimääräinen henkilöstön lukumäärä päättyneen tilikauden aikana 50 henkilöä.

sesti, ovat myös pääsääntöisesti velvollisia tilintarkastajan valintaan (ÅregL 135 §). Poikkeus tilintarkastuspakkoon on annettu sekä luokkaan A kuuluville elinkeinonharjoittajille että osalle luokkaan B kuuluvista pienemmistä elinkeinonharjoittajista, edellä mainittujen kokorajojen mukaisesti. Tanskassa tilintarkastuspakon poistaminen pienyrityksiltä suoritettiin vaiheittain. Tilintarkastuksesta vapautettujen yhtiöiden määrä onkin Tanskassa kasvanut reilusti muutamassa vuodessa. Ensimmäisessä vaiheessa tilintarkastusvelvollisuudesta on arvioitu vapautuneen 75 000 yritystä. Uudet korkeammat rajat, jotka vapauttivat suuremman joukon yrityksiä tilintarkastusvelvollisuudesta, astuivat voimaan vuoden 2011 alusta.

3.3.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Tanskan lainsäädännössä

Jotta tilintarkastajalle voi syntyä vahingonkorvausvastuu on samojen perusedellytysten täytyttävä myös Tanskassa samoin kuin Suomessa ja Ruotsissakin: korvausvelvollisuus edellyttää tilintarkastajalta moitittavaa käytöstä, käytöksellä tulee olla syy-yhteys vahinkoon, vahingon täytyy olla kyseisen käytöksen ennalta arvattava seuraus ja pitää olla syntynyt taloudellinen vahinko, jonka korvaamista on perusteltua vaatia tilintarkastajalta. Arvioitaessa moitittavaa käytöstä vertailukohtana kohtana käytetään yleensä sitä, kuinka keskimääräinen oikein toimiva tilintarkastaja olisi samankaltaisessa tilanteessa käyttäytynyt. (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 69.) Käytännössä vahingonkorvauksen edellytysten täyttymisen selvittäminen eri oikeusasteissa on aikaa vievä prosessi.

Tilintarkastajalaki ei sisällä säännöstä tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta, vaan vahingonkorvausvelvollisuus on esitetty yhteisökohtaisessa lainsäädännössä. Tilintarkastajan lakisäätteisiä tehtäviä koskeva vahingonkorvausvelvollisuus, kun tarkastuksen kohteena on osakeyhtiö, ilmenee osakeyhtiölaista. Tilintarkastajalaissa on kuitenkin esitetty tilintarkastajan tehtävät ja velvollisuudet, joiden suorittamisessa tai täyttämässä ilmenevien puutteiden vuoksi tilintarkastaja voidaan tuomita vahingonkorvaukseen. Yleisellä tasolla tilintarkastajan vastuuta kuvaa tilintarkastajalakiin ensimmäisen kerran vuonna 1994 lisätty tilintarkastajan asema ”yhteiskunnan luottamusasiamiehenä” (offentlighedens tillidsrepræsent), joka on esitetty nykyisen lain 16.1 §:ssä. Tämä lisäys lakiin oli seurausta suurta huomiota saaneelle Nordisk Fjerin konkurssille vuonna 1990, joka on ensimmäinen Tanskan suurista, paljon julkisuutta saaneista liike-elämän skandaaleista, joissa myös tilintarkastajilla on ollut oma roolinsa. Tämä laissa mainittu tilintarkastajan

rooli korostaa ajatusta, että tilintarkastajan tulee huomioida varmennustoimeksiannoissaan myös laajemman yleisön olennaiset tietotarpeet. (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 43–44.)

Tanskan osakeyhtiölain 22 luvussa säädetään yhtiön johdon ja tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Osakeyhtiölain 361 §:n mukaisesti yhtiön perustaja tai johtoon kuuluva, joka tehtäviä hoitaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttaa vahingon yhtiölle, osakkeenomistajalle tai kolmannelle, on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon vahingonkäräsineelle. Sama vahingonkorvausvelvollisuus koskee myös arvioijaa, tilintarkastajaa tai muuta tarkastajaa. Osakeyhtiölain 361.3 §:n mukaisesti, mikäli osakeyhtiön tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, ovat tilintarkastusyhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja yhteisvastuussa aiheutetusta vahingosta. Tilintarkastajan korvausvelvollisuuden muodostuminen edellyttää tilintarkastajalta siis huolimattomuutta tai tahallista väärinkäytöstä tehtävien hoidossa. Tällainen huolimattomuus voi olla luonteeltaan tekninen, esimerkiksi tilintarkastajan epätäydellinen sisäisten kontrollien tarkastaminen. Tanskassa tilintarkastajan korvausvelvollisuuden syntyminen osakkeenomistajia tai kolmansia kohtaan ei edellytä yhtiöjärjestyksen, osakeyhtiölain tai muun tilintarkastusta säätelevän lain rikkomista. (Langsted 2010, 15.)

Tilintarkastajalain 1 §:ssä on määritelty se, missä tilintarkastajan tehtävissä tilintarkastajalakeja ja osakeyhtiölain tilintarkastajaa koskevia säädöksiä sovelletaan. Näitä tehtäviä ovat tilintarkastajan suorittama tilinpäätöstarkastus sekä muut tilintarkastajan suorittamat varmennustoimeksiannot, jotka eivät ole tarkoitettu yksinomaan toimeksiantajan omaan käyttöön (Revisorloven 1.2 §). Osakeyhtiölaissa mainittu tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kohdistuu nimenomaan näihin tehtäviin.³² Suorittaessaan 1.2 §:ssä mainittuja tehtäviä kohdistuu tilintarkastajaan julkinen luottamus, jonka arvoisesti hänen tulee toimia. Tilintarkastajan tulee suorittaa tehtävänsä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti: suorittaa tehtävänsä sen luonteen vaatimalla tarkkuudella ja riipeydellä. Lisäksi hyvällä tilintarkastustavalla tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan on toimeksiantajan osoitettava rehellisyyttä, objektiivisuutta, luottamuksellisuutta, ammatillista käyttäytymistä ja osuudesta sekä huolellisuutta tehtävien hoitamisessa. (Revisorloven 16.1 §.)

³² Osaa tilintarkastajalain säännöksistä sovelletaan myös tilintarkastajan tehtäviin, joissa tilintarkastaja antaa laissa määritetyn muun kaltaisen selvityksen, joka ei ole tarkoitettu pelkästään toimeksiantajan käyttöön (Revisorloven 1.3 §).

Tilintarkastajan suorittamaan vuosittaiseen tilintarkastukseen liittyvät olennaisesti tilintarkastajalta vaaditut lausunnot. Tanskassa tilintarkastus päättyy siihen, että tilintarkastaja antaa kohdeyhteisölleen tilintarkastuslausunnon (revisionspåtegning). Siinä tilintarkastaja toteaa suorittaneensa tilintarkastuksen sekä lausuu tilintarkastuksen perusteella muodostamansa arvion tarkastuksen kohteesta. (Revisorloven 19 §.) Tilintarkastaja antaa lausunnon koko vuosikertomuksesta, mikäli yhtiö julkaisee tällaisen; tilintarkastajan pitää siis kirjanpidon ja tilinpäätöksen lisäksi lausua myös toimintakertomuksesta (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 54; ÅregL 135a.1 §.) Tilinpäätösmerkinnällä on tarkoitus lisätä tilinpäätöksen uskottavuutta, ja siinä mainitaan myös mahdollisista tilinpäätökseen liittymistä varaumista tai annetaan lisätietoja. Tilintarkastajan tulee Tanskassa pitää myös tilintarkastuspöytäkirjaa (revisionsprotokol), joka on tarkoitettu toimeksiantajan käyttöön, siis käytännössä yhtiön johdon ja mahdollisen tarkastusvaliokunnan käyttöön. Tarkempi kommunikaation muoto johdon eri osien kanssa riippuu johdon rakenteesta (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 72). Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja kuvaa suorittamiensa tarkastustoimenpiteiden laadun ja kattavuuden, sekä ilmaisee tarkastustoimenpiteiden perusteella muodostamansa johtopäätökset.³³ Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoituessa huomiota kiinnitetään tilintarkastajan raportointiin. Monesti, mikäli tilintarkastajalle esitetään vahingonkorvausvaade, on tilanne se, että tilintarkastaja on antanut tilintarkastuslausunnossaan ”hyväksynnän” tarkastuksen kohteelle, vaikka jälkikäteen käy tarkastuksenkohteesta ilmi seikkoja, joiden perusteella niin kutsuttua puhdasta lausuntoa ei olisi tullut antaa. Tällöin tarkastelu siirtyy tilintarkastajan muuhun dokumentointiin. Tilintarkastuspöytäkirjat ja erityisesti tilintarkastajan työpapereit (Revisorloven 23 §) pitävät sisällään tärkeitä todisteita hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta.

Osakeyhtiössä yhtiökokous päättää vahingonkorvauskanteen nostamisesta tilintarkastajaa (tai yhtiön johdon jäsentä) vastaan (Selskabsloven 364.1 §). Päätös tehdään 105 §:n mukaisesti yksinkertaisella äänen enemmistöllä, ellei yhtiöjärjestyksessä ole muuta määrätty. Kuitenkin, 364.3 §:n mukaisesti, vähintään 1/10 osakepääomaa edustava vähemmistö, joka on äänestänyt vahingonkorvauskanteesta luopumista vastaan (tai yhtiön johtoa koskevaan kanteeseen liittyen, vastuuvapauden myöntämistä vastaan), voi omissa nimissään ajaa vahingonkorvauskannetta yhtiön puolesta tilintarkastajaa (tai johtoa) vastaan. Yhtiö-

³³ Tilintarkastajalain 20 §:ssä on tarkemmin määritelty, mitä tilintarkastuspöytäkirjassa on esitettävä.

kokous voi myös päättää vahingonkorvausvaatimuksen viemisestä oikeuteen, vaikka yhtiökokous olisi aiemmin päättänyt pidättäytyä korvausvaatimuksesta (tai myöntänyt johdolle vastuuvapauden), mikäli yhtiökokoukselle ei edellistä päätöstä tehtäessä ollut annettu olennaisesti oikeita tietoja liittyen päätökseen tai mikäli yhtiökokous ei muuten ollut tietoinen olosuhteista, johon vaatimus perustuu (Selskabsloven 364.2 §).

Halling-Overgaard (2011, 5–16) jaottelee syitä sille, miksi tilintarkastajaa vastaan nostetaan vahingonkorvausvaatimuksia. Hänen mukaansa syinä ovat niin kutsuttu Deep Pocket -syndrooma, johdon petokset ja muut tarkoitukselliset väärinkäytökset sekä toisaalta yhteiskunnan kehitys ja muuttunut lainsäädäntö. Deep Pocket -syndroomalla tarkoitetaan vahingonkorvausajattelua, jossa tilintarkastajaa pidetään vahingonkorvausvelvollisena tilintarkastusasiakkaan aiheuttamasta vahingosta, koska tilintarkastajan ajatellaan olevan portinvartijan asemassa, suojehtaessa asiakasyhteisöä petoksilta ja muilta väärinkäytöksiltä. Jaettu ja toisaalta samalla kunkin vahingonkorvausvastuullisen henkilökohtainen korvausvastuu ylläpitää tätä rahoittajien odotuskuilua; tämä tulee esille erityisesti, kun tarkastuksen kohteena olevalta yhtiöltä loppuvat varat, ja rahoittajat ja konkurssipesän hoitajat etsivät muita lähteitä hakea korvausta kärsimälleen vahingolle. Huomattava onkin, että tilintarkastajan vastuu on Tanskassa rajoittamaton – periaatteessa tilintarkastaja on korvausvastuussa kenelle tahansa, joka luotettuaan perusteetta tilintarkastajan lausuntoon, sen seurauksena on kärsinyt taloudellista vahinkoa, oli vahinko suuruudeltaan millainen hyvänsä (Langsted 2010, 15). Suuret tilintarkastusyhteisöt kantavat suuren riskin, jos niiden ajatellaan toimivan pohjattomina korvausten maksajina. Tämä ajattelu ei kuitenkaan Halling-Overgaardin mukaan ole lopulta hyödyllistä markkinoille, vaan pikemminkin se voi vähentää yhtiöiden kannustimia ehkäistä väärinkäytöksiä yhtiöissä. (Halling-Overgaard 2011, 6.)³⁴ Yhteiskunnan kehityksellä ja lainsäädännön muutoksella Halling-Overgaard (2011, 15–17) viittaa viimeisimpään talouskriisiin, sen seura-

³⁴ Esimerkkinä Deep Pocket -syndroomasta Halling-Overgaard viittaa Tanskassa huomiota saaneeseen oikeustapaukseen ”E-Huset” (kaksi erillistä kannetta tunnuksilla B-3028-05 ja B-1147-06). Molemmissa tapauksissa oli kyse siitä, olivatko eHuset A/S:n tilintarkastajat jättäneet noudattamatta hyvää tilintarkastustapaa, ja näin ollen vahingonkorvausvastuussa toisaalta konkurssiin menneelle asiakkaalleen ja toisaalta tämän luotonantajana toimineelle pankille. Kyse oli vuosien 1998/1999 ja 1999/2000 tilinpäätöstarkastuksesta. Vuonna 2001 kävi ilmi, että yhtiön kirjanpitoa oli vääristely vuosien ajan, jonka seurauksena yhtiön tulos ja omapääoma oli näytetty liian suurina useana vuonna. Yhtiö vaati 50 miljoonan kruunun suuruisia ja yhtiötä luottanut pankki noin 27,7 miljoonan kruunun suuruisia vahingonkorvauksia tilintarkastajalta. Pitkään jatkuneeseen oikeudenkäyntiin saatiin keväällä 2011 tilintarkastajien osalta päätös, kun Østre Landsret vapautti tilintarkastajat vahingonkorvauksista, todeten päätöksessään, että eHuset A/S:n konkurssi ja tästä seuranneet taloudelliset vahingot johtuivat yhtiön vähentyneistä myynneistä ja epäonnistuneesta liiketoiminnan uudelleenjärjestelystä; tilintarkastajat eivät olleet toimineet törkeän huolimattomasti eikä hyvää tilintarkastustapaa oltu rikottu. Oikeus ei nähnyt syy-yhteyttä tilintarkastajan toiminnan ja taloudellisten vahinkojen välillä. Päätöksestä on kuitenkin valitettu korkeampaan oikeusasteeseen (van der Weerd 2011, 7).

uksena aiempaa haavoittuvampiin yhtiöihin ja pankkeihin. Myös pankkisektoria koskeet uudet säännökset ovat osaltaan vaikuttaneet pankkien puskureiden heikentymiseen ja sitä kautta niiden haavoittuvuuteen. Halling-Overgaard painottaa, että jälkikäteen tiettyyn liiketapahtumaan tai yhtiöön liittyneitä riskejä arvioitaessa tulisi asiaa tarkastella päätöstä tehtäessä vallinneen tietämyksen perusteella eikä jälkikäteisviisauden valossa.

3.3.3 Tilintarkastajan vastuun suhde yhtiön johdon vastuuseen

Tanskan osakeyhtiölaki mahdollistaa kolmenlaisen johdon rakenteen (Selskabsloven 111 §). Ensimmäinen ja tavallisin rakenne on se, että johto muodostuu hallituksesta ja toimeenpanevasta johdosta (direktion). Jälkimmäinen toimielin muistuttaa asemaltaan toimitusjohtajaa, se voi Tanskan osakeyhtiölain mukaan koostua yhdestä tai useammasta jäsenestä, joista yksi tai useampi voi olla myös hallituksen jäsen.³⁵ Toinen vaihtoehto on, että johdon muodostaa yksinomaan hallitus. Kolmas vaihtoehto on, että yhtiötä johtaa toimeenpaneva johto, joka toimii hallintoneuvoston alaisuudessa ja valvonnassa (Rix 2011, 23.) Johdon tehtävät on määritelty Tanskan osakeyhtiölain 115–118 §:ssä, ja ne vastaavat pääpiirteissään Suomen osakeyhtiölaissa vastaaville yhtiön toimielimille asetettuja tehtäviä. Hallituksen tehtäviin kuuluu muun muassa hoitaa strategiaa johtotehtäviä ja yhtiön hallintoa yleisellä tasolla, varmistaa, että yhtiön kirjanpito ja muu taloudellinen raportointi sekä yhtiön riskien hallinta on järjestetty asiaankuuluvalla tavalla sekä seurata yhtiön taloudellisesta tilasta kertovaa raportointia (115 §). Eroa Suomeen muodostuu, jos yhtiössä on valittu johtamisrakenne, jossa ei ole hallitusta, vaan johdon muodostaa hallintoneuvoston alaisuudessa toimiva toimeenpaneva johto. Tällöin hallintoneuvoston tehtävät vastaavat yhtiön hallituksen tehtäviä, lukuun ottamatta yhtiön strategiaa johtotehtäviä ja hallintoa yleisellä tasolla (116 §). Toimeenpanevan johdon tehtävät riippuvat johdon rakenteesta: toimiiko se yhtiön hallituksen alaisena vai onko se hallintoneuvoston asettama. Jos toimeenpaneva johto toimii hallituksen alaisena, kuuluu sen tehtäviin muun muassa yhtiön päivittäinen johtaminen, hallituksen asettamien toimintalinjojen ja ohjeiden puitteissa (117.1 §). Jos taas johdon rakenteeseen kuuluu hallintoneuvosto, joka nimittää toimeenpanevan johdon, kuuluu tämän tehtäviin juoksevan hallinnon lisäksi myös strategiset johtotehtävät ja yleinen hallinto (117.2 §).³⁶ Tilintarkastajan tehtävänä on puo-

³⁵ Ennen vuonna 2009 voimaan astunutta uutta osakeyhtiölakia tämä oli ainoa lain sallima johdon rakenne.

³⁶ Kaikilla toimielimillä on lisäksi lakiin kirjattu velvollisuus huolehtia, että osakeyhtiön varallisuus (kapitalberedskab) on jatkuvasti riittävällä tasolla, esimerkiksi yhtiön maksuvalmiuden on oltava riittävä, jotta yhtiö voi selviytyä nykyisistä ja tulevista velvoitteistaan. Lisäksi johdon tulee arvioida jatkuvasti yhtiön taloudellista tilaa ja varmistaa tällä, että yhtiön olemassa oleva varallisuus on riittävä (Selskabsloven 115.1 § 5 k., 116.1 § 5 k., 118.2 §).

lestaan suorittaa tilinpäätöstarkastus tai muu varmennustoimeksianto noudattamalla hyvää tilintarkastustapaa ja antaa sen päätteeksi vaadittu lausunto tai selvitys. (ks. Revisorloven 1 §, 16 §, 19 §.)

Johdon vahingonkorvausvastuusta säädetään Tanskan osakeyhtiölaissa. Osakeyhtiölain 361.1 §:n mukaan yhtiön perustaja ja johdon jäsenet ovat velvollisia korvaamaan vahingon, joka on aiheutunut yhtiölle tehtävää hoidettaessa, joko tahallisesti tai huolimattomuudesta. Johdon vahingonkorvausvastuu osakkeenomistajalle sekä kolmannelle määräytyy samalla periaatteella kuin yhtiötäkin kohtaan. Yhtiön johdon ja tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus on siis muotoiltu lakitekstissä samalla tavoin, samassa pykälässä. Vaikka osakeyhtiölaissa on vuosien saatossa tapahtunut lukuisia muutoksia, on johdon vahingonkorvausvastuun peruste ollut pitkään sama.

Monesti, jos tilintarkastaja tai jokin johdon jäsenistä asetetaan vahingonkorvausvastuuseen yhtiölle aiheutetusta vahingosta, vahingonkorvausvastuussa katsotaan olevan useita henkilöitä. Etenkin, jos tilintarkastajan katsotaan rikkoneen tilintarkastajalain 1 §:n 2 tai 3 momentissa mainittuja, erilaisten lausuntojen tai muiden selvitysten antamiseen liittyviä velvollisuuksiaan, on monesti myös kohdeyhteisössä syyllistytty laiminlyönteihin tai väärinkäytöksiin. Esimerkiksi Tanskassa paljon huomiota saaneissa tilintarkastusskandaaleissa ”Nordisk Fjer”, ”E-Huset” sekä ”Memory Card Technology” on johto ollut osallisena kirjanpitojen ja tilinpäätöksien vääristelyyn sivuuttaen sisäiset kontrollit. Kusakin näissä tapauksista on myös tilintarkastajaan kohdistettu kymmenien miljoonien kruunujen korvausvaatimukset. (van der Weerd 2011, 4–6.) Osakeyhtiölain 363.2 §:n mukaan, mikäli useat ovat korvausvelvollisia liittyen samaan vahinkoon, ovat he yhteisvastuussa vahingon korvaamisesta. Saman lainkohdan mukaan, mikäli yksi korvausvelvollisista on maksanut korvausta yli oman osansa, on hänellä oikeus vaatia muilta korvausvelvollisilta heidän osuuttaan. Regressoitaessa korvausta muilta korvausvelvollisilta huomioidaan kuitenkin kunkin syyllisyyden määrä sekä olosuhteet kokonaisuudessaan. Mikäli jonkun vahingonkorvausvelvollisen korvausta on soviteltu 363.1 §:n mukaisesti, on tämä henkilö kuitenkin korvausvelvollinen ainoastaan soviteltuun määrään saakka. Tämä solidaarinen vastuu tilintarkastajan ja yhtiön johdon kesken on myös nähty ongelmallisena (ks. esim. Gath 2011, 4; van der Weerd 2011, 3–7). Vahingonkorvauksen jakautumista koskevat säädökset ovat ylimalkaisia, ja jokainen tilanne on omanlaisensa. Myös Tanskassa oikeuskäytäntö on määrittänyt vastuun jakautumista.

Uuden osakeyhtiölain voimaan astumisen jälkeiset oikeustapaukset ovat herättäneet keskustelua Tanskan tiedotusvälineissä suurista vahingonkorvausvaatimuksista johtoa kohtaan ja sen seurauksena epäilyksen, onko yhtiön johdon vastuu lisääntynyt (Jerslev 2011, 10). Jerslevin mukaan uudessa osakeyhtiölaissa on annettu johdolle laajahkoja velvollisuuksia, joiden noudattamisen jälkikäteen todistaminen voi tuottaa hankaluuksia. Hän toteaa tulevien oikeustapausten näyttävän, onko johdon vastuu yleisesti ottaen tai tiettyihin tilanteisiin liittyen kasvanut. Hallituksen jäsenten vastuuvakuutukset ovat viime vuosina yleistyneet Tanskassa, ja sitä mukaa, kun vahingonkorvausvaatimusten suuruus on kasvanut, on hallituksen jäsenille myös alettu suosittelemaan vakuutuksen ottoa. Johdolle vastuuvakuutus ei siis ole lakisääteinen, toisin kuin tilintarkastajalle (Gath 2011, 4, ks. myös luku 3.3.4). Hallituksen jäsenten vastuu on henkilökohtaista, eli he ovat periaatteessa vastuussa koko omaisuudellaan hallituksen velvoitteiden noudattamisesta. Mikäli hallituksen jäsenillä ei ole vakuutusta, voi se Jerslevin (2011, 11) mukaan olla haitaksi myös yhtiölle, mikäli he korvausvaatimusten pelossa jättävät toteuttamatta riskialttiita liiketoimia, jotka kuitenkin voisivat olla yhtiön parhaaksi, jopa välttämättömiä yhtiön menestykselle. Jerslev kuitenkin toteaa, että johdon vastuuvakuutusten kattavuudessa on eroja ja että ehdoissa usein muun muassa määritetään korvauskatto. Toisaalta on oletettava, että johdon vastuuvakuutusten hinnat nousevat, mikäli oikeustapauksissa nousee esiin jatkuvasti korkeampia vahingonkorvausvaatimuksia.

3.3.4 Vastuun sovittelu, vastuuvakuutus ja takuuvaraus

Osakeyhtiölain 363 §:ssä säädetään vahingonkorvauksen sovittelusta. Lainkohdan mukaisesti tilintarkastajan (ja vastaavasti myös johdon jäsenten) saman lain 361.1 §:n mukaisesti tuomittua vahingonkorvausta voidaan alentaa, mikäli korvauksen alentaminen katsotaan kohtuulliseksi huomioiden syyllisyyden määrä, vahingon suuruus sekä muut asiaan liittyvät olosuhteet. Tämän säädöksen tarkoituksena on kohtuullistaa eri vahingonaiheuttajille maksettavaksi tuomittua vahingonkorvauksen määrää, huomioiden eri osapuoliin liittyvät tilannekohtaiset seikat.

Luottamus tilintarkastajan kykyyn maksaa vahingonkorvauksia asiakkailleen tai kolmansille tukeutuu osaltaan siihen, että Tanskassa valtion auktorisoimalta sekä rekisteröidyltä tilintarkastajalta vaaditaan takuuvarausta (garantistillelse) ja vastuuvakuutusta (ansvarsforsikring) (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 70). Takuuvarauksesta ja vastuuvakuu-

tuksesta säädetään niitä koskevassa asetuksessa (Bekendgørelse om godkendte revisorerens garantistillelse og ansvarsforsikring, BEK nr. 661 af 26/06/2008, Gar.bek.). Sekä takuuvarausta että vastuuvakuutusta edellytetään tilintarkastajalta hänen suorittamissaan tilikausittaisissa tilintarkastustehtävissä sekä muissa Tanskan lainsäädännössä mainituissa tehtävissä, eli tilintarkastajalain 1.2–3 §:ssä mainituissa tehtävissä (Gar.bek. 1 §, 8 §).

Laki edellyttää auktorisoiduilta ja rekisteröidyiltä tilintarkastajilta ensinnäkin vastuuvakuutusta (Revisorloven 3.1 § 6 k., 3.4 §; Gar.bek. 8 §). Vakuutusta edellytetään tilintarkastuksessa ja muissa laissa määrättyissä varmennustoimeksiannoissa; tilintarkastajan neuvontatehtävissä vakuutusta ei edellytetä (Vase 2011, 5). Tilintarkastajan takuuvarausta ja vastuuvakuutusta koskevassa asetuksessa määritetään tarkempia ehtoja vakuutuksen olemassa ololle. Asetuksen mukaan kaikilla hyväksytyillä (SR- ja RR-tilintarkastajilla) tilintarkastajilla tulee olla vakuutus ja vakuutuksen kattavuuden suuruus riippuu siitä, kuinka monta hyväksyttyä tilintarkastajaa yhteisössä työskentelee (Gar.bek. 8 §).³⁷

Auktorisoidulta ja rekisteröidyltä tilintarkastajalta edellytetään vastuuvakuutuksen ohella myös takuuvarausta (Revisorloven 3.1 § 6 k., 3.4 §; Gar.bek. 1 §). Takuuvarausta ja vastuuvakuutusta koskevan asetuksen mukaan takuuvarauksen tulee olla suuruudeltaan vähintään 500 000 kruunua (4 §), ja se rekisteröidään kauppa- ja yhtiövirastoon (Erhvervs- og selskabsstyrelsen) (1.3 §). Takuuvarauksen myöntäjänä toimii joko vakuutusyhtiö, raha- tai muu finanssilaitos, paitsi, mikäli yksittäisen tilintarkastajan takuuvaraus on myönnetty osana kollektiivista sopimusta, voi myöntäjänä olla myös itsenäinen säätiö tai järjestö (7 §).

Vakuutuksiin on nähty kuitenkin liittyvän ongelmia. Vakuutuksien kattavuudessa on aina rajoituksia (esimerkiksi korvauskatto ja omavastuu), lisäksi vakuutusten hinnat ovat nousseet viime vuosina. Yhtenä syynä tähän nähdään se, että suuret maksetut korvaukset nostavat vakuutusten hintoja. Vakuutuksenottajat maksavat lopulta suuret korvaukset. (Gath 2011, 3.) Myös vahingonkorvauskanteiden määrä on lisääntynyt, ja tämä on hei-

³⁷ Alle kuuden hyväksytyin tilintarkastajan yhteisöissä vakuutuksen kattavuus tulee olla vuotta ja tilintarkastajaa kohden vähintään 2 miljoonaa kruunua. Kuuden–yhdeksän hyväksytyin tilintarkastajan yhteisöissä vakuutuksen kattavuus lasketaan kumuloituna, ja on vähintään summa, joka tulee, kerrottaessa 2 miljoonaa kruunua tilintarkastajien määrällä. Alle kymmenen tilintarkastajan yhteisöissä 2 miljoonaa kruunua on myös korkein summa, jonka vakuutusyhtiö on velvollinen korvaamaan yhtä vahinkoa kohden. Kymmenen tai useamman hyväksytyin tilintarkastajan yhteisöissä vakuutuksen kattavuus vuotta kohden tulee olla yhteensä vähintään 20 miljoonaa kruunua.

kentänyt vakuutusten saatavuutta (Halling-Overgaard 2011, 6; van der Weerd 2011, 8). Julkisuutta saaneet suuret vahingonkorvaukset aiheuttavat lisäksi sen, että kysyntää entistä kattavammille vakuutuksille olisi. Jos taas vahingonkorvauksia hakevat ovat tietoisia mahdollisuudesta suuriin vakuutuskorvauksiin, houkuttelee tämä myös esittämään suuria korvausvaatimuksia, toteaa Kjeld Sjøgaard, asianajaja ja vakuutusmeklari Dahlberg Assurance: lta (Andersen, 2009). Vasen (2011, 5) mukaan monet, etenkin pienet, yhteisöt ovat vakuuttaneet itsensä minimisummasta, joten lainsäädännössä minimiksi tarkoitettusta vakuutuksen kattamasta korvausmäärästä on tullut normi. Sjøgaardin mukaan tilintarkastajien tulisi harkita, mahdollisuuksien mukaan, korvausmäärältään ja myös muuten ehdoiltaan kattavampia vakuutuksia. Vakuutuksen ottamista myös tilintarkastajien neuvontatehtävissä tapahtuvien vastuuvahinkojen varalle olisi syytä harkita, vaikkei laki siihen velvoitakaan. Suurimmat korvausvaatimukset liittyvät useimmiten tilanteisiin, joissa on kyse joko kohdeyhteisön romahduksesta tai kansainväliseen vero-oikeuteen tai investointiprojekteihin liittyvistä neuvontatehtävistä (Vase 2011, 6).

3.3.5 Tilintarkastajan rikosoikeudellinen ja kurinpidollinen vastuu

Tanskassa tilintarkastajan siviilioikeudellisen vahingonkorvausvastuun lisäksi tilintarkastaja voi olla vastuuvollinen toimistaan kahdella tavalla: tilintarkastaja voi olla rikosoikeudellisessa vastuussa (straffeansvar) tai kurinpidollisessa vastuussa (disciplinær ansvar) (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 68). Tanskan rikoslain (Straffeloven, LOV nr. 1235 af 26/10/2010) mukaan rikosoikeudellinen vastuu voi johtaa kolmenlaisiin rangaistuksiin. Rikoslain 31 §:n mukaisesti rangaistus voi olla sakkoja tai vankeutta. Kun oikeuteen harjoittaa ammattia vaaditaan erityinen auktorisointi, kuten tilintarkastajana toimimiseen, voi rangaistuksena olla myös tämän oikeuden peruuttaminen (Straffeloven 79 §). Rangaistus riippuu luonnollisesti siitä, mitä lain säädöstä tilintarkastaja on rikkonut. Esimerkiksi tilintarkastajalain 54.4 §:n mukaisesti tilintarkastaja voidaan tuomita väärän kirjallisen lausunnon (kuten tilikausittaisen tilintarkastuksen päättävän tilintarkastuslausunnon tai muusta varmennustoimeksiannosta annettavan lausunnon) antamisesta sakkoon tai enintään 4 kuukauden vankeustuomioon. Jos tilintarkastaja luovuttaa luottamuksellisia tietoja eteenpäin tai käyttää niitä itse, on rangaistus sakkoja tai enintään 6 kuukautta vankeutta; jos tilintarkastaja puolestaan käyttää tai luovuttaa tietoja saadakseen epäoikeutettua hyötyä itselleen tai muille, on enimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta (Straffeloven 152 §). Tilintarkastusyhteisön rikosoikeudellinen tuomio määräytyy puolestaan ri-

koslain viidennen, oikeushenkilöitä koskevan luvun mukaisesti, ja on sakkoja. Joissain tapauksissa sovellettavaksi voi tulla myös rikoslain 296 §, jonka mukaan sakkoon tai vankeuteen enintään 1 vuodeksi ja 6 kuukaudeksi voidaan tuomita se, joka antaa vääriä tai harhaanjohtavia tietoja oikeushenkilön taloudellisesta tilanteesta tai kirjanpidosta. Sama rangaistus on laissa määrätty kirjanpitorikoksesta (Straffeloven 302 §).

Tilintarkastajia koskevia valituksia Tanskassa käsittelee kauppa- ja yhtiöviraston (Erhvervs- og Selskabsstyrelsen) asettama tilintarkastajalautakunta (Revisornævnet). Se voi tilintarkastajalain 44 §:n mukaisesti määrätä rangaistuksia, mikäli tilintarkastaja ei ole noudattanut hänelle asetettuja velvollisuuksia. Kyse on siis tilintarkastajan kurinpidollisesta vastuusta. Tilintarkastajalautakunta käsittelee tilintarkastajan epäsopivaa käytöstä koskevat asiat; rikosoikeudelliset ja siviilioikeudelliset vahingonkorvauskanteet käsitellään yleisissä oikeusasteissa (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 65–66). Rangaistuksena se voi määrätä varoituksen, moitteita, sakkoja tai peruuttaa hyväksynnän määrääjäksi. Tämän kurinpitojärjestelmän tarkoituksena on ennen kaikkea ennaltaehkäistä väärinkäytöksiä (Gath 2011, 2). Kurinpidolliset seuraukset edellyttävät, että tilintarkastaja on rikkonut tilintarkastajalaissa mainittuja velvollisuuksiaan. Koska laissa edellytetään tilintarkastajan noudattavan hyvää tilintarkastustapaa, joita tilintarkastusalan kansainväliset ISA-standardit edustavat, voi myös standardien vastainen menettely aiheuttaa kurinpidollisen seuraamuksen. (Holm & Warming-Rasmussen 2008, 69.)

Mikäli tilintarkastaja on rikkonut velvollisuuksiaan suorittaessaan tilintarkastajalain 1 §:n 2 ja 3 momentissa mainittuja tehtäviä (tilikausittainen tilintarkastus, muut varmennustoimeksiannot sekä muut laissa määrättyt selvitykset tai selvitykset, jotka eivät ole tarkoitettu ainoastaan kohdeyhteisön käyttöön), voi tilintarkastajalautakunta määrätä tilintarkastajan maksamaan enintään 300 000 kruunun (n. 40 000 euroa) suuruisen sakon (Revisorloven 44.1 §).³⁸ Jos puolestaan tilintarkastusyhteisö on yhteisvastuussa tilintarkastajan kanssa (tai erityistapauksessa vastuussa yksin), voi tilintarkastajalautakunta määrätä yhteisölle enintään 750 000 kruunun (n. 100 000 euroa) suuruisen sakon. Jos taas tilintarkastaja on osoittanut törkeää tai jatkuvaa huolimattomuutta tehtäviensä hoidossa, ja toiminta antaa viitteitä siitä, ettei tilintarkastaja tule toimimaan tehtävässä jatkossakaan sen edellyttämällä vastuullisella tavalla, voi tilintarkastajalautakunta peruuttaa tilintarkas-

³⁸ Esimerkiksi Tanskassa julkisuutta saaneen Memory Card Technologyn -tilintarkastusskandaalin yhteydessä päästiin edellisen lain mukaisiin enimmäissakkoihin (Høberg 2009).

tajan hyväksymisen 6 kuukauden - 5 vuoden mittaiseksi ajaksi tai toistaiseksi (Revisorloven 44.2 §). Sama rangaistus seuraa siitä, jos tilintarkastaja on aiheuttanut haittaa tilintarkastajien maineelle niin vakavasti, että on olemassa ilmeinen vaara, ettei tilintarkastaja voi jatkossakaan toimia vastuullisesti ammattikuntansa edustajana (44.2 §). Myös tilintarkastusyhteisön hyväksyntä voidaan peruuttaa samoin perustein (44.4 §).

3.3.6. Keskustelua tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta

Vuoden 2011 heinäkuussa Kööpenhaminassa järjestettiin Tanskan tilintarkastajien järjestön FSR – danske revisorer: n toimesta konferenssi, jonka aiheena oli tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus. Monet puhujista totesivat tilintarkastajiin kohdistuneiden vahingonkorvausvaatimusten koon kasvaneen. John van der Weerd Tanskan PwC: ltä oli esimerkinomaisesti listannut suurimpia tilintarkastajiin kohdistuneita vahingonkorvausvaatimuksia Tanskassa viime vuosilta. Nordisk Fjerin tapaus vuodelta 1991 oli ensimmäinen paljon julkisuutta saanut kovien vahingonkorvausvaatimusten tilintarkastusskandaali Tanskassa. Nordisk Fjer ajautui konkurssiin, ja tilintarkastajaa kritisoitiin siitä, ettei hän ollut antanut tilintarkastuslausuntoaan ehdollisena, vaikka tilanteessa olisi kuulunut toimia näin. Osakkeenomistajat vaativat tilintarkastajilta korvauksena yhteensä 22 miljoonaa kruunua. (Politiken.dk 2002.) Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen perehtynyt, Aalborgin yliopiston professori Lars Bo Langstedt totesi, että tapauksessa vahingonkorvausvelvollisuutta tarkasteltiin ainoastaan suhteessa osakkeenomistajiin, mutta tuomioistuimien katsoi, ettei tilintarkastaja ollut jättänyt noudattamatta hyvää tilintarkastustapaa, ja tilintarkastajat vapautettiin syytteistä. Tapauksen yhtenä seurauksena oli tilintarkastajan velvollisuuksien kiristäminen. (Politiken.dk 2002.) Van der Weerd mainitsee myös E-Huset: in tapauksen vuodelta 2001, jossa tilintarkastajalta vaadittiin kahdessa erillisessä kanteessa yhteensä 77 miljoonaa kruunua. Lopulta oikeus kuitenkin vapautti tilintarkastajat ennätysuurilla vahingonkorvauksilta. Vuodelta 2001 on myös Memory Card Technology A/S:n tapaus, jossa tilintarkastajiin kohdistui 100 miljoonan kruunun vahingonkorvausvaatimukset. Vuonna 2008 julkisuutta sai puolestaan kaksi tapausta, ”Roskilde Bank” sekä ”IT-Factory”, molemmissa tilintarkastajaan kohdistunut korvausvaatimus oli 1 miljardia kruunua. Vuoteen 2009 sijoittuu niin ikään 1 miljardin kruunun korvausvaatimus tapauksessa ”EBH Bank”.

Jyllands Postenin liike-elämää käsittelevässä verkkojulkaisussa juridiikan professori Morten Samuelsson Kööpenhaminan kauppakorkeakoulusta (Copenhagen Business School) toteaa julkisuuteen nousseiden tapausten olevan vain jäävuoren huippu. Monet väärinkäytöstapaukset sovitaan osapuolten kesken hiljaisuudessa. Mikäli tapaukset kuitenkin viedään oikeuteen, kuluu pelkästään tapausten käsittelyyn huomattavia summia rahaa. (Andersen 2009.) Lisäksi korvausvaatimukset aiheuttavat toteutuessaan suuria kustannuksia osapuolille (Vase 2011, 8).

Tilintarkastajan vastuu on Tanskassa siis rajoittamaton, sillä lain mukaan tilintarkastaja on rahamääräisesti rajoittamattomassa korvausvastuussa yhtiön ohella myös muille henkilöille, jotka luotettuaan tilintarkastajan väärään lausuntoon ovat sen seurauksena kärsineet taloudellista vahinkoa. Periaate, että ulkopuolinen, joka kärsii taloudellista vahinkoa, joka johtuu hänen luottamuksestaan virheellisiä tietoja sisältävään tilintarkastettuun tilinpäätökseen tai muuhun lausuntoon, voi saada korvauksen vahingostaan, on normaali ja hyväksytty. Se perustuu tanskalaiseen vahingonkorvausoikeudelliseen ajatteluun. Kuitenkin, Langstedin (2010, 15) mukaan, tilintarkastajalle osoitetut, viimeaikoina hyvin suuriksi nousseet korvausvaatimukset eivät vaikuta oikeudenmukaisilta, kun ne suhteutetaan tilintarkastajan menettelyyn (jos kyseessä on lievähkö huolimattomuus) ja toisaalta tilintarkastuspalkkioiden kokoon. Korvausvaatimukset ovat nousseet muutamissa tapauksissa sellaisiksi, ettei kenelläkään kellään ole mahdollisuutta sellaisten maksuun (Langsted 2010, 15). Langsted (2010, 15; 2011) ihmettelee lisäksi sitä, miksi Tanskassa ei ole reagoitu vuonna 2008 julkaistuun Euroopan komission suositukseen rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta, vaikka Tanska muuten on ollut ensimmäisten joukossa implementoidessaan lakiinsa EU:n taholta tulleita direktiivejä ja suosituksia. Esimerkkinä hän mainitsee Tanskan tilintarkastajalakiin ripeästi lisätyt säännökset laadunvalvonnasta ja tilintarkastajan riippumattomuudesta.

Tanskan osakeyhtiölain mukaan korvausvastuussa on päävastuullinen tilintarkastaja, mikäli tilintarkastajaksi on valittu puolestaan yhteisö, on korvausvastuussa sekä yhteisö että päävastuullinen tilintarkastaja. Langstedin (2011) mukaan menetelmä ei ole järkevä, jos korvaussummat ovat sellaisia, ettei vahingonkärsinyt voi saada täyttä korvausta, ja toisaalta, jos syytetty – oli kyseessä sitten yksittäinen tilintarkastaja tai hänen rinnallaan tilintarkastusyhteisö – ajautuu korvausvaatimuksen johdosta vararikkoon. Ongelmallisena voi siis nähdä toisaalta päävastuullisen tilintarkastajan henkilökohtaisen korvausvastuun

ja toisaalta kohtuuttoman suuret vahingonkorvausvaatimukset tilintarkastusyhteisöjä kohtaan. Kun alan ammattilaisten mielessä on lisäksi Enronin tapaus ja sitä seurannut Arthur Andersenin- tilintarkastusketjun alasajo, on yhtenä suurena pelkona tapauksen toisinto. Big Five -joukko kutistui Enronin myötä Big Fouriksi, suurten tilintarkastusketjujen vähentyminen edelleen johtaisi tilintarkastusmarkkinoiden liiallisen keskittymiseen. (ks. Gath 2011, 4–5.)

Langsted (2010, 15; 2011) ja Gath (2011, 5) viittaavat myös EU-komission suosituksessa (2008/473/EY) esitettyihin perusteluihin taata markkinoille riittävä määrä tilintarkastajia ja ylläpitää ja edistää tilintarkastuspalveluiden kilpailullisia markkinoita. Langstedin mukaan suurempi vaara piilee nykyisen lainsäädännön ylläpitämisessä, joka aiheuttaa tilintarkastajien rajoittamattoman vahingonkorvausvastuun, kuin siinä, että tilintarkastajien vastuuta rajoitettaisiin. Nykyinen oikeustila voi johtaa siihen, ettei suurille, monikansallisille yhtiöille löydy vastaisuudessa tilintarkastajia, sillä riskit ovat liian suuret. Tavoitteena on siis ensisijaisesti varmistaa tulevaisuudessa tilintarkastajien saatavuus, ei niinkään suojella tilintarkastusyhteisöjä. Langsted (2010, 15) mainitsee myös vahingonkorvausoi-keudessa käytetystä floodgate-argumentista, joka tarkoittaa riskiä sille, että johtuen jostain seikasta (tyypillisesti siitä, että on otettu vakuutus) joudutaan vahingonkorvausvelvollisiksi tuntemattomalle joukolle, vahingonkorvausvaatimuksen ollessa samalla rajoittamaton. Monissa oikeudenkäynneissä vaikuttaa olevan osaksi kyse tästä, sillä tilintarkastaja koetaan maksukykyisemmäksi kuin esimerkiksi yhtiön johto, koska johdon vastuu- vakuutuksen kattavuus on monesti tilintarkastajan vakuutusta alhaisempi (Vase 2011, 8). Lisäksi tilintarkastajalta edellytetään laissa vakuutusta, toisin kuin osakeyhtiön johdolta, jonka vakuutuksen ottaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Tilintarkastajan ei kuitenkaan pitäisi joutua korvaamaan muiden korvausvelvollisten aiheuttamia vahinkoja (Gath 2011, 5).

Tilintarkastajan vastuun rajoittamista on vastustettu useilla argumenteilla. Esimerkiksi on väitetty, että tilintarkastajan tulisi olla vastuussa puutteellisesti suoritetusta tilintarkastuksesta, ja että tarkastuksen laatu heikentyy, mikäli vastuuta rajoitetaan. Tähän Gath (2011, 6) vastaa, että tilintarkastajien kurinpitäjärjestelmä sakkoineen, tilintarkastajien valvonta sekä uhka maineen tahraantumisesta ovat jo itsessään riittäviä pelotteita tilintarkastajalle ilman rajoittamatonta vahingonkorvausvastuuta. Toisaalta on väitetty, ettei vahingonkär- sijä tilintarkastajan korvausvastuuta rajoitettaessa saisi korvausta kärsimästään vahingos-

ta. Tähän Gath (2011, 6) toteaa, että ongelma voisi helpottua, jos johdon vastuuvakuutus olisi pakollinen. Väitteeseen, että tilintarkastajan vastuun rajoittaminen asettaisi muut osapuolet huonompaan asemaan, Gath vastaa, ettei muilla osapuolilla ole samanlaista riskiä kuin tilintarkastajalla, viitaten floodgate-argumenttiin.

Lainsäädännön muutos olisi Tanskassakin keino muuttaa nykyistä tilannetta. Vastuun rajoittaminen suojaisi yhteisöjä ja yksittäisiä tilintarkastajia ylisuurilta vaatimuksilta, joita kenelläkään ei ole varaa maksaa. Korvauskaton asettaminen voisi olla hyvä ratkaisu, sillä se ei puuttuisi kattoa pienempiin korvausvaatimuksiin. (Gath 2011, 7.)

3.4 EU-komission suositus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi

Euroopan komissio antoi 5.6.2008 jäsenvaltioilleen suosituksen rajoittaa tilintarkastajan vastuuta tilintarkastustehtävissä (Komission suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta, 2008/473/EY).³⁹ Komission suositus perustuu tavoitteeseen vähentää riskiä sille, ettei pääomamarkkinoille enää löytyisi tilintarkastajia. Toisena tavoitteena on kannustaa tilintarkastajia ottamaan asiakkaikseen pörssiyrityksiä; lisäksi EU-valtioiden välisiä sääntelyeroja toivotaan suosituksella voitavan lieventää. (Sviili 2008b, 31–32.) Suosituksessa todetaan lisäksi listayhtiöiden lisääntyvän markkina-arvon volatiliteetin kasvattaneen vastuuriskejä ja näiden riskien varalta otettavien vastuuvakuutusten saatavuuden heikentyneen. Suositus koskee ainoastaan EU:n alueella julkisesti noteerattujen yhtiöiden lakisääteisiä tilintarkastuksia. Suositus rajoittaisi vastuuta tarkastuksen kohteena olevaan yhtiöön sekä kolmansiiin osapuoliin nähden, eli osapuoliin, joilla on Suomen, Ruotsin ja Tanskan lainsäädännön mukaisesti oikeus vahingonkorvauskanteen nostamiseen. Osassa EU:n jäsenmaita vahingonkorvauskanteen lakisääteisiä tilintarkastajia kohtaan voi nostaa kuitenkin vain tarkastuksen kohteena ollut yhtiö.

Komission antamassa suosituksessa esitellään kolme menetelmää, joiden avulla vastuuta voitaisiin rajoittaa. Näistä jäsenvaltioiden tulisi valita itselleen sopivin. Rahallisen korvauskaton tai kaavan, jolla enimmäismäärä voitaisiin rajoittaa, asettaminen, on yksi keino.

³⁹ Suositusta edelsi komission vuonna 2006 toteuttama tutkimus (MARKT/2005/24/F) tilintarkastajan vastuuta koskevien lainsäädäntöjen taloudellisista vaikutuksista Euroopan maissa. Tutkimuksen toteutti London Economics -tutkimuslaitos. (Mähönen 2007, 35; Langsted 2011, 15–17.)

Toinen jäsenmaiden valittavissa oleva keino on määrittää periaatteet, joiden mukaan lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastajan vastuu ei ylitä heidän todellista osuutta vahingonkärsijän vahingosta. Tämä suhteellisen vastuun vaihtoehto tarkoittaisi siis sitä, että tilintarkastaja vastaisi ainoastaan aiheuttamastaan vahingosta, eikä olisi solidaarisessa vastuussa muiden vahingon aiheuttajien kanssa, kuten Suomessa tällä hetkellä (Nevalainen 2008, 4–5). Kolmas suosituksen sisältämä vaihtoehto on sellainen, jossa toimeksiantaja ja tilintarkastaja voivat sopimuksella rajoittaa tilintarkastajan vastuuta. Kolmannelle vastuunrajoitusmenetelmälle on asetettu lisäehtoja. Vastuun rajoittamisesta päättäisivät tällöin tarkastettavan yhteisön hallinto-, johto- ja valvontaelimet yhdessä, osakkeenomistajien hyväksynnällä. Lisäksi vastuun rajoittamisesta tai sen muutoksista olisi ilmoitettava tilinpäätöksen liitetiedoissa ja sopimus voitaisiin saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Viimeisen kaltainen vaihtoehto vastuun rajoittamiselle on sisällytetty uuteen osakeyhtiölakiin Iso-Britanniassa (Paul 2007, 83). Rajoitus ei kuitenkaan koskisi tilintarkastajaa, joka on tahallisesti laiminlyönyt ammatilliset velvoitteensa. Tilintarkastajan siviilioikeudellisen vastuun rajoittaminen ei myöskään saa vaikuttaa vahinkoa kärsineen oikeuteen saada asianmukainen korvaus.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa kuva siitä, miten laki säätelee tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun muodostumisesta tilintarkastajan lakisääteisissä tehtävissä Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, ja vertailemalla asiaa koskevia säädöksiä, tuoda esiin maiden välillä säädöksissä esiintyviä yhtäläisyyksiä ja eroja. Tutkielmassa tarkasteltiin tilanteita, joissa tilintarkastajan lakisääteisten tehtävien kohteena on osakeyhtiö. Ensimmäisessä pääkappaleessa tarkasteltiin tilintarkastajan vastuun oikeustieteellistä perustaa ja tilintarkastajan erilaisia vastuita. Näkökulma tässä tutkielman teoreettisessa osuudessa oli peräisin suomalaisesta oikeustieteellisestä kirjallisuudesta ja oikeusjärjestyksestä, mutta oikeustieteen käsitejärjestelmä on kuitenkin Pohjoismaissa hyvin yhtenäinen, joten teoreettinen tausta on sovellettavissa myös Ruotsin ja Tanskan tilintarkastajaa koskevaan oikeudentilaan. Toisessa pääkappaleessa tarkasteltiin erikseen tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta Suomen, Ruotsin ja Tanskan oikeusjärjestyksessä. Tarkastelumaittain tilintarkastusalan lainsäädännön lyhyen yleisesittelyn jälkeen siirryttiin tarkastelemaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Erikseen perehdyttiin vastuun jakautumiseen tilintarkastajan ja kohdeyhtiön johdon kesken, vastuun sovittelumahdollisuuksiin ja tilintarkastajan keinoihin suojautua vahingonkorvauksen maksajaksi joutumiselta. Kunkin tarkastelumaan kohdalla luotiin myös katsaus tilintarkastajan muihin vastuisiin sekä julkisuudessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta käytyyn ajankohtaiseen keskusteluun. Suomen ja Ruotsin kohdalla tilintarkastajan vastuuta koskevaan keskusteluun ovat liittyneet myös asiasta julkisen tahon teettämät selvitykset, joita tarkasteltiin lyhyesti omissa luvuissaan.

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen keskeisimmät tulokset ja tutkimuksen perusteella tehdyt johtopäätökset. Tulokset esitetään kolmessa alaluvussa. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta tarkastelumaiden lainsäädännössä ja näiden välisiä eroja käsittelevän luvun jälkeen esitetään vastuun jakautumista koskevat havainnot. Kolmannessa alaluvussa ennen johtopäätöksiä esitetään muut aiheeseen liittyvät havainnot.

4.1 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu

Kaikissa kolmessa tutkielmassa tarkastelun kohteena olleissa maissa, eli Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa vaaditaan samojen perusedellytysten täyttymistä, jotta tilintarkastajalle voi syntyä vahingonkorvausvelvollisuus. Ensinnäkin vahingonkorvausvelvollisuus edellyttää tilintarkastajalta moitittavaa käytöstä. Lisäksi käytöksellä tulee olla syy-yhteys vahinkoon, ja vahingon täytyy olla kyseisen käytöksen kannalta arvattava seuraus. Viimeisenä perusedellytyksenä vahingonkorvausvastuun muodostumiselle on vaatimus korvauskelpoisen, taloudellisen vahingon synnystä. (ks. esim. Toivianen 1994, 1026; Prepu-la & Toiviainen 1995, 202; Horsmanheimo ym. 2007, 329; Holm & Warming-Rasmussen 2008, 69.)

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomen lainsäädännössä

Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta tilintarkastajalle laissa säädetyissä tehtävissä säädetään tilintarkastuslaissa (459/2007, TilintL). Tilintarkastajan lakisääteiset tehtävät on määritelty tilintarkastuslain 1.1 §:ssä, ja niihin lukeutuvat tilintarkastajan to-teuttaman lakisääteisen tilintarkastuksen ohella tilintarkastajalle muussa laissa tai asetuk-sessa säädetty toimi tai toimi, jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. Tilintarkastuslain 51 §:n mukaisesti tilintar-kastaja on vastuussa kahdelle toisistaan erotettavalle ryhmälle. Säännöksen mukaisesti ti-lintarkastaja on vastuussa ensinnäkin yhtiölle, joka on tilintarkastajan lakisääteisen toi-minnan kohteena. Jotta tilintarkastaja joutuisi korvausvastuuseen yhtiötä kohtaan, on ti-lintarkastajan tullut aiheuttaa vahinko tuottamuksellisesti. Tuottamukseksi katsotaan sekä tahallisuus että huolimattomuus. Korvausvelvollisuuden syntymiselle ei ole laissa asetet-tu muita edellytyksiä, esimerkiksi lain rikkomista. Tuottamusaste saattaa kuitenkin vai-kuttaa tilintarkastajalle tuomittavaan korvausmäärään sekä sen jakamisen vahingonai-heuttajien kesken. Arvioitaessa tilintarkastajan huolellisuutta kiinnitetään huomiota sii-hen, onko tilintarkastaja noudattanut hyvää tilintarkastustapaa (TilintL 22.1 §). Nykyään hyvää tilintarkastustapaa määrittävät käytännössä kansainväliset tilintarkastusalan ISA-standardit, vaikkei niillä olekaan laintasoista sitovuutta.

Tilintarkastaja on vahingonkorvausvastuussa tilintarkastuslain 51 §:n mukaisesti myös yhtiön osakkaille ja muille henkilöille. Korvausvastuu näitä tahoja kohtaan syntyy, mikäli tilintarkastaja on aiheuttanut heille vahinkoa rikkomalla tilintarkastuslakia, osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun toteutumiseksi osakkeenomistajia tai kolmansia kohtaan on siis säädöksen mukaan asetettu korkeammat toteutumisedellytykset kuin vahingonkorvausvastuulle yhtiötä kohtaan. Kuitenkin ero voi usein käytännössä olla näennäinen, sillä etenkin lakisääteisessä tilintarkastuksessa yhtiö voinee nostaa kanteen tilintarkastajaa kohtaan vain silloin, kun tilintarkastaja on rikkonut tilintarkastuslakia, osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä, koska tilintarkastus perustuu näihin normeihin (ks. Horsmanheimo ym. 2007, 341).

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Ruotsin lainsäädännössä

Ruotsissa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta tilintarkastajan asiakkaan ollessa osakeyhtiö säädetään osakeyhtiölaissa (Aktiebolagslag, 2005:551, ABL). Ruotsalaista tilintarkastuslakia (Revisionslag, 1999:1079) sovelletaan tilintarkastajan lakisääteiseen vuositilintarkastukseen, ellei yhteisökohtaisessa lainsäädännössä säädetä tästä. Osakeyhtiölaki sisältää tilintarkastajan osakeyhtiössä toteuttamaa lakisääteistä vuositilintarkastusta koskevat säädökset. Osakeyhtiölain tilintarkastusta koskevat säädökset koskevat siis ainoastaan vuositilintarkastusta, jonka vuoksi myös tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa ABL 29:2:ää sovelletaan vain tilintarkastajan tilintarkastustehtävissä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta Ruotsissa koskevassa säädöksessä vahingonkorvausvastuun syntymisen edellytykset on jaettu erikseen koskemaan kahta erilaista vahingonkärsijäryhmää. ABL 29:2:n mukaan tilintarkastaja on korvausvastuussa yhtiölle vahingosta, jonka hän on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudella tehtävää suorittaessaan. Kyseessä on siis tuottamusvastuu. Korvausvelvollisuuden arvioinnissa yhtiötä kohtaan olennaista on tilintarkastajan noudattaman huolellisuuden arviointi. Tässä arvioinnissa verrataan tilintarkastajan toteutunutta käytöstä tilintarkastajalle erityisesti osakeyhtiölaissa ja yhtiöjärjestyksessä määrättyihin velvollisuuksiin, kuten velvollisuuteen noudattaa hyvää tilintarkastustapaa.

Tilintarkastajan korvausvastuulle muita kuin yhtiötä kohtaan on laissa asetettu tiukemmat toteutumisedellytykset. Tilintarkastaja on korvausvastuussa osakkeenomistajalle tai muulle aiheutuneesta vahingosta, joka on aiheutunut tilintarkastajan rikkoessa osakeyh-

tiölakia, tilinpäätöslakia (Årsredovisningslag, 1995:1554) taikka yhtiöjärjestyksestä (ABL 29:2). Ruotsissa oikeuskäytännöllä on merkitystä tilintarkastajan korvausvelvollisuuden arvioinnissa, vaikka oikeudessa arviointi onkin tapauskohtaista ja edellyttää kokonais-harkintaa.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Tanskan lainsäädännössä

Tanskan osakeyhtiölaissa (Selskabsloven, LOV nr. 470 af 12/06/2009) säädetään tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Tanskassa monet tilintarkastajaa koskevat säädökset sisältyvät tilintarkastajalakiin (Revisorloven, LOV nr. 468 af 17/06/2008), mutta tietyt säädökset, kuten vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva säädös, on sisällytetty yhteisökohtaiseen lainsäädäntöön. Tilintarkastajain 1 §:ssä on määritelty se, missä tilintarkastajan tehtävissä osakeyhtiölain tilintarkastajaa koskevia säädöksiä sovelletaan. Näihin tehtäviin kuuluvat tilintarkastajan suorittama tilinpäätöstarkastus sekä muut tilintarkastajan suorittamat *varmennustoimeksiannot*, jotka eivät ole tarkoitettu yksinomaan toimeksiantajan omaan käyttöön (Revisorloven 1.2 §). Toisaalta tilintarkastajain 1.3 §:ssä mainittuihin tehtäviin, joissa tilintarkastaja antaa laissa määritetyn muun kaltaisen selvityksen, jota ei ole tarkoitettu pelkästään toimeksiantajan käyttöön, tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa säädöstä ei sovelleta. Tanskan osakeyhtiölain 361 §:n mukaisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus eri osapuolille määräytyy samalla perusteella. Säädöksen mukaan tilintarkastaja, joka tehtäviä hoitaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttaa vahingon yhtiölle, osakkeenomistajalle tai kolmannelle, on velvollinen korvaamaan tämän vahingon vahingonkärsineelle. Kyseessä on tuottamusvastuu. Tanskassa tilintarkastajan tehtävässään osoittamaa huolimattomuutta arvioidaan hyvän tilintarkastustavan noudattamisella, jonka osoittamisessa puolestaan tilintarkastajan raportoinnilla on tärkeä merkitys. Yleisellä tasolla tilintarkastajan vastuuta kuvaa tilintarkastuslakiin kirjattu tilintarkastajan asema ”yhteiskunnan luottamusasiamiehenä”, samaan säädökseen on kirjattu myös hyvän tilintarkastustavan sisältö sekä velvollisuus sen noudattamiseen (Revisorloven 16.1 §).

Tilintarkastajan vastuun erot Suomen, Ruotsin ja Tanskan välillä

Vahingonkorvausvastuuta koskevan säädöksen voi katsoa olevan laajimmin sovellettavissa tilintarkastajan tehtäviin Suomessa (tilintarkastus ja muut laissa tilintarkastajan tehtäväksi säädetty toimet sekä toimet, joiden perusteella tilintarkastaja antaa lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön) ja Tanskassa (tilintarkastus ja muut varmennustoimeksiannot, joita ei ole tarkoitettu ainoastaan toimeksiantajan käyttöön). Suomessa ja Tanskassa säädöksen sovellusalue tilintarkastajan muihin tehtäviin kuin tilintarkastukseen on määritelty hieman toisistaan poikkeavasti. Suomen laissa nämä muut tehtävät on määritelty joko sisältyvän muuhun lakiin tai asetukseen taikka edellyttävän lausunnon antamista viranomaiselle tai tuomioistuimelle; Tanskan laissa näiden muiden tehtävien on oltava varmennustoimeksiantoja, mutta mainintaa tehtävien sisällyttämisestä lainsäädäntöön tai niiden tarkoituksesta palvella viranomaisia tai tuomioistuinta ei säädöksessä ole. Käytännössä tehtävät, joissa vahingonkorvaussäädöstä voidaan Suomessa ja Tanskassa soveltaa, lienevät pääpiirteissään samantyyppisiä varmennustoimeksiantoja. Suppein sovellusalue on ruotsalaisella vahingonkorvaussäädöksellä, jota sovelletaan ainoastaan tilintarkastajan toteuttamaan vuositilintarkastukseen.

Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva säädös sisältyy tilintarkastuslakiin. Ruotsissa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään vastaavasti tilintarkastuslaissa, ellei asiasta säädetä yhteisökohtaisessa lainsäädännössä. Tanskassa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään yhtiökohtaisessa lainsäädännössä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta, kun tilintarkastajan asiakkaana on osakeyhtiö, säädetään Ruotsissa ja Tanskassa osakeyhtiölaissa.

Suomalainen ja ruotsalainen tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva säädös muistuttavat toisiaan, sillä siinä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen edellytykset on jaettu samalla tavoin erikseen koskemaan kahta erilaista vahingonkäräjärhymää. Vastuu tilintarkastajan kohdeyhtiötä kohtaan on Suomen, Ruotsin ja Tanskan lainsäädännössä muotoiltu samanlaisesti; korvausvastuu syntyy tehtävää hoidettaessa tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheutetuista vahingoista. Kyseessä on tuottamusvastuu. Suomessa vahingonkorvauskanteen nostamisesta tilintarkastajaa tai johtoon kuuluvaa henkilöä kohtaan, yhtiön puolesta päättää yleensä hallitus. Korvauskanteen nostami-

sesta voidaan kuitenkin päättää myös yhtiökokouksessa. Ruotsissa ja Tanskassa vastaavasta asiasta päättää yhtiökokous.

Vastuu osakkaita ja muita henkilöitä kohtaan on Suomessa ja Ruotsissa muotoiltu lähes toisiaan vastaavasti. Korvausvastuun edellytyksenä molemmissa maissa on se, että vahinko on aiheutettu tehtävää suoritettaessa osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla. Lisäksi Suomessa tilintarkastaja on vastuussa osakkaille ja muille henkilöille tilintarkastuslakia rikkomalla aiheutetun vahingon korvaamisesta. Ruotsissa puolestaan tilinpäätöslakia rikkomalla aiheutettu vahinko synnyttää vahingonkorvausvastuun näitä ryhmiä kohtaan. Vastuu yhtiötä kohtaan on muotoiltu Tanskan osakeyhtiölaissa samanlaisesti kuin Suomessa ja Ruotsissa, mutta vahingonkorvausvastuun osakkaita ja kolmansia kohtaan voidaan katsoa muodostuvan vähäisemmillä perusteilla kuin Suomen ja Ruotsin lainsäädännössä, sillä edellytystä osakeyhtiölain, tilintarkastuslain/tilinpäätöslain tai yhtiöjärjestyksen rikkomisesta ei Tanskan lakiin ole asetettu.

4.2 Vahingonkorvausvastuun jakautuminen tilintarkastajan ja yhtiön johdon kesken

Tarkasteltaessa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta nousee esille monesti myös johdon vastuu ja vastuun jakautuminen tilintarkastajan ja johdon kesken. Tilintarkastajan lakisäätteiset tehtävät liittyvät yleensä kohdeyhtiön kirjanpidon tai muun taloudellisen raportoinnin tarkastamiseen ja tämän perusteella annettavaan lausuntoon tai todistukseen. Monesti kuitenkin vahingon aiheuttanut virhe, puutteellisuus tai väärinkäytös on sisältyneenä yhtiön taloudellisiin raporteihin tai muuten tapahtunut yhtiössä ennen kuin tilintarkastaja aloittaa työnsä tai on muuten tapahtunut tilintarkastajasta riippumatta. Tällöin päädytään tarkastelemaan yhtiön johdon ja tietyissä tapauksissa myös tilintarkastajan vastuuta. Vastuun jakautuminen yhtiön johdon ja tilintarkastajan kesken on yleensä vaikeasti määritettävissä ja vaatii tapauskohtaista harkintaa, vaikka lainsäädäntöön sisältyykin asiaa koskevia säädöksiä.

Vahingonkorvausvastuun jakautuminen Suomessa

Suomessa osakeyhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään osakeyhtiölain (624/2006, OYL) 22:1 :ssä. Johdon vastuusta on säädetty samankaltaisesti kuin tilin-

tarkastajan vastuusta. OYL 22:1.1 :n mukaisesti hallituksen jäsenen, hallituneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava yhtiölle aiheutunut vahinko, joka on aiheutunut huolellisuusvelvoitteen vastaisesti toimittaessa joko tahallisesti tai huolimattomuudesta. Osakeyhtiön johtoon kuuluvan henkilön on korvattava myös yhtiölle, osakkaalle tai muulle henkilölle aiheutunut vahinko, jonka hän on tehtävässään osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestyksestä rikkomalla aiheuttanut (OYL 22:1.2). Johdon vastuu yhtiötä kohtaan perustuu toisaalta yhtiön johdon OYL 1:6 :ssä mainittuun huolellisuusvelvoitteen rikkomiseen ja toisaalta osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen. Tilintarkastajan vastuu yhtiötä kohtaan perustuu tahalliseen tai huolimattomuuteen tehtävän suorittamisessa (TilintL 51 §). Käytännössä tilintarkastajan ja johdon yhtiötä kohtaan olevan vastuun ero lainsäädännössä kuitenkin jäänee monesti pieneksi, sillä yhtiö nostanee vahingonkorvauskanteen tilintarkastajaa kohtaan vain silloin, jos tilintarkastaja on rikkonut osakeyhtiölakia, yhtiöjärjestyksestä tai tilintarkastuslakia (ks. Horsmanheimo ym. 2007, 341). Osakkaita ja muita henkilöitä kohtaan tilintarkastajan ja johdon vahingonkorvausvelvollisuus on esitetty samalla tavoin, ainoana erona on se, että tilintarkastajan kohdalla myös tilintarkastuslain rikkomisen aiheuttaa korvausvelvollisuuden.

Tilintarkastajan ja yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuutta tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota molemmille laissa ja yhtiöjärjestyksessä määrättyihin velvollisuuksiin sekä tilintarkastajan kohdalla myös tilintarkastajan raportointiin. Tärkeää on myös selvittää syy-yhteys eri vahingonaiheuttajien toiminnan ja syntyneen vahingon välillä. Syy-yhteys vahinkoon muodostuu eri tavoin johdon ja tilintarkastajan kohdalla, sillä tilintarkastaja ei hoida yhtiön asioita, vaan valvoo johdon toimintaa, mutta huolimattomuus tilintarkastajan tehtävissä voi aiheuttaa syy-yhteyden vahingon syntyyn (ks. Toiviainen 1994, 1037; Prepula & Toiviainen 1995, 203). Tilintarkastuslain 51 §:ssä viitataan vahingonkorvauslain (412/1974, VahL) 2 ja 6 lukuun, kun arvioitavaksi tulee vastuun jakautuminen useamman vahingonaiheuttajan kesken. Vahingonkorvauslain 6:3 :n mukaisesti korvausmäärä tulisi jakaa korvausvelvollisten kesken kohtuullisesti huomioiden syyllisyyden määrä ja muut seikat. Saman lain 2:1 :n ja 6:1 :n mukaisesti vahingonkorvausta voidaan myös sovittaa. Vahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi huomioiden vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän varallisuusolot ja muut olosuhteet (VahL 2:1). Sovittelu on mahdollista myös, mikäli vahingonkärsijän puolelta on vaikutettu vahinkoon tai, jos muu vahingonaiheuttaneeseen tekkoon kuuluvaton seikka on myös ollut vahingon synnä (VahL 6:1). Toisaalta VahL 6:2

:n mukaisesti, jos vahingolla on useampi vahingonaiheuttaja, vastaavat he yhteisvastuullisesti huomioiden kuitenkin mahdollinen korvauksen sovittelu. Vastuun jakautuminen tilintarkastajan ja johdon välillä vaatii tapauskohtaista kokonaisharkintaa, eikä yleispätevää sääntöä vastuun jakautumisesta ole. Oikeustapaukset ovat kuitenkin selvittäneet jonkin verran tätä ongelmaa.

Vahingonkorvausvastuun jakautuminen Ruotsissa

Ruotsissa johdon ja tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus on ilmaistu samalla tavalla osakeyhtiölaissa. Ruotsissa hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja on vahingonkorvausvastuussa yhtiölle aiheutuneesta vahingosta, jonka hän on toimessaan tahallisesti tai huolimattomasti toimimalla aiheuttanut (ABL 29:1). Johtoon kuuluva henkilö on korvausvastuussa myös osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle vahingosta, jonka hän on toimessaan rikkomalla osakeyhtiölakia, tilinpäätöslakia tai yhtiöjärjestystä tälle aiheuttanut (ABL 29:1). ABL 29:2 :ssa tilintarkastajan vastuu eri tahoja kohtaan on muotoiltu samalla tavoin kuin johdon vastuu. Myös Ruotsissa vastuun jakautumisessa johtohenkilöiden ja tilintarkastajan välillä huomioidaan kullekin laissa säädetyt tehtävät, tilintarkastajan vastaten vain siitä osasta vahinkoa, jonka hän on itse aiheuttanut (SOU 2008:79, 71). Toisaalta myös Ruotsissa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun muodostuminen edellyttää syy-yhteyttä tilintarkastajan toiminnan ja vahingon välillä, mikä ei aina vahingonkorvausvaateissa toteudu. ABL 29:5 :n mukaisesti johtoon kuuluvan henkilön ja tilintarkastajan vahingonkorvausta voidaan sovittaa siten, mikä on kohtuullista huomioiden vahingon aiheuttaneen teon luonne, vahingon suuruus sekä yleiset tapahtumaan liittyvät olosuhteet. Toisaalta ABL 29:6 :n mukaisesti, mikäli vahingolla on useampi aiheuttaja, vastaavat he vahingonkorvauksesta yhteisvastuullisesti, kuitenkin huomioiden mahdollinen 29:5 :n mukainen korvauksen sovittelu. Ruotsissa on ollut useita oikeustapauksia liittyen vastuun jakautumiseen yhtiön johdon ja tilintarkastajan välillä, mikä viittaa siihen, ettei vastuun jakautumista ole yksiselitteisesti määritelty ruotsalaisessa lainsäädännössä.

Vahingonkorvausvastuun jakautuminen Tanskassa

Tanskassa on Ruotsin tapaan ilmaistu tilintarkastajan ja johdon vahingonkorvausvelvollisuus yhtenäisellä tavalla, säädösten sisältyessä osakeyhtiölakiin. Osakeyhtiölain (Selskabsloven) 361.1 §:n mukaisesti johdon jäsenet ovat velvollisia korvaamaan yhtiölle,

osakkeenomistajalle tai kolmannelle vahingon, joka on aiheutunut tehtävää hoidettaessa joko tahallaan tai huolimattomuudesta. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu eri osapuolia kohtaan on ilmaistu samalla tavoin kuin johdon vastuu, osakeyhtiölain 361 §:n toisessa momentissa viittauksena ensimmäiseen momenttiin. Tilintarkastajan ja johtoon kuuluvan henkilön vahingonkorvausvelvollisuus on siten ilmaistu Tanskan lainsäädännössä identtisesti. Kuitenkin, myös Tanskassa tuottamusta arvioidaan jokaisen vahingonaiheuttajan kohdalla erikseen, huomioiden heille lainsäädännössä ja yhtiöjärjestyksessä määrätyt tehtävät. Jokainen oikeuteen viety tapaus on omanlaisensa, vaikka aiemmat oikeustapaukset antavatkin suuntaa vastuun jakautumiselle. Tanskan osakeyhtiölain mukaan vahingonkorvausta voidaan alentaa, mikäli korvauksen alentaminen katsotaan kohtuulliseksi, kun huomioidaan syyllisyyden määrä, vahingon suuruus sekä muut seikat (Selskabsloven 363.1 §). Toisaalta vahingonaiheuttajat ovat yhteisvastuussa vahingon korvaamisesta, mikäli useat henkilöt ovat korvausvelvollisia samaan vahinkoon, tosin, jos korvausta on soviteltu, vastaa vahingonaiheuttaja korvauksesta vain soviteltuun määrään saakka (Selskabsloven 363.2 §).

Erot vastuun jakautumisessa Suomen, Ruotsin ja Tanskan välillä

Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa johtoon kuuluvien henkilöiden vahingonkorvausvastuu yhtiötä kohtaan on ilmaistu lakitekstissä samanlaisesti: vahingonkorvausvastuu muodostuu tehtävää hoidettaessa tahallaan tai huolimattomuudesta aiheutetusta vahingosta. Suomen osakeyhtiölaissa viitataan samassa yhteydessä johdon huolellisuusvelvoitteen rikkomiseen. Lisäksi Suomen osakeyhtiölain mukaan johtoon kuuluva henkilö on korvausvastuussa yhtiölle myös vahingosta, joka on aiheutunut toimittaessa tehtävässä osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen vastaisesti.

Johtoon kuuluva henkilö on Suomessa ja Ruotsissa vahingonkorvausvastuussa osakkaalle tai muulle henkilölle vahingosta, joka on aiheutettu tehtävässä toimien osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen mukaisesti. Ruotsissa johdon korvausvastuu muita kuin yhtiötä kohtaan voi syntyä myös tilinpäätöslain vastaisesti toimimalla. Tanskassa johdon vastuu osakkaalle tai muulle syntyy samalla tavalla kuin yhtiötä kohtaan, eli johto on vastuussa tehtävää hoidettaessa tahallaan tai huolimattomuudesta aiheutetuista vahingoista.

Suomessa tilintarkastajan ja johdon vahingonkorvausvastuu on ilmaistu laissa hyvin samantapaisesti eri osapuolia kohtaan. Eroina tilintarkastajan ja johdon vastuun välillä ovat ainoastaan se, että yhtiötä kohtaan *johdon* vahingonkorvausvastuun on ilmaistu syntyvän tahallisuuden ja huolimattomuuden ohella myös *osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomisesta* sekä se, että osakkaita sekä muita henkilöitä kohtaan *tilintarkastajalle* voi syntyä vahingonkorvausvastuu osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen rikkomisen ohella *rikottaessa tilintarkastuslakia*. Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvaussäädös sisältyy tilintarkastuslakiin ja johtohenkilön osakeyhtiölakiin. Ruotsissa tilintarkastajan ja johdon vastuu on ilmaistu lainsäädännössä hyvin samantapaisesti kuin Suomen lainsäädännössä, lisäksi johdon ja tilintarkastajan vastuu on ilmaistu muodostuvan keskenään samalla tavalla. Sekä tilintarkastajaa että johtoa koskevat vahingonkorvaussäädökset sisältyvät osakeyhtiölakiin. Tanskassa sekä johtoon kuuluvan että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on ilmaistu eri tahoja (yhtiötä, osakkeenomistajia sekä kolmansia) kohtaan samalla tavoin. Korvausvastuu syntyy, jos tehtävässä toimittaessa tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttaa vahingon. Tilintarkastajan ja johdon vastuu yhtiötä kohtaan muistuttaa siten suomalaisia ja ruotsalaisia säädöksiä. Tanskassa tilintarkastajan ja johdon vastuu muuta kuin yhtiötä kohtaan muodostuu siis eri tavoin kuin Suomessa ja Ruotsissa, sillä vahingonkorvausvastuun muodostuminen ei Tanskassa edellytä lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomista.

Kaikkien kolmen tarkastelumaan lainsäädännöstä löytyvät säädökset koskien korvauksen jakamista ja sovittelua korvausvelvollisten kesken. Suomen lainsäädännössä nämä säädökset ovat vahingonkorvauslaissa, johon tilintarkastuslaissa ja osakeyhtiölaissa viitataan. Ruotsissa ja Tanskassa sovittelusäännökset ovat osakeyhtiölaeissa. Kaikissa näissä säädöksissä, joskin hieman eriävin sanamuodoin, korostetaan korvauksen jakamista tai alentamista kohtuullisesti, huomioiden syyllisyyden määrä, vahingon suuruus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Jokaisessa tarkastelumaassa vahingonaiheuttajat ovat lain mukaan yhteisvastuussa korvauksesta suhteessa vahingonkärsijään, huomioiden kuitenkin mahdollinen soviteltu vahingonaiheuttajakohtainen korvausmäärä. Tutkielman aineistosta kävi ilmi, ettei vahingonkorvausvastuun jakautuminen yhtiön johdon ja tilintarkastajan välillä ole yksiselitteistä. Monesti syy-yhteys tilintarkastajan toiminnan ja vahingon välillä on hankalammin osoitettavissa kuin vastaava yhteys johdon toiminnan ja vahingon välillä. Osakeyhtiön johto on yleensä vastuussa taloudellisen informaation tuottamisesta, kun taas tilintarkastajan tehtäväkenttää on tähän informaatioon tutustuminen ja tämän pe-

rusteella halutun lausunnon tai selvityksen antaminen tarkastuksen kohteesta. Yleensä varsinaisen vahinkoa aiheuttaneen, informaatioon sisältyvän virheen tai väärinkäytöksen on aiheuttanut joku muu kuin tilintarkastaja jo ennen kuin tilintarkastaja on perehtynyt aineistoon. Tilintarkastajan vastuu voi tulla arvioitavaksi, jos tilintarkastaja ei ole havainnut virhettä tai väärinkäytöstä tai on laiminlyönyt havainnosta raportoinnin oikealla tavalla, ja luottamus tilintarkastajan virheelliseen lausuntoon on aiheuttanut vahinkoa jollekulle.

4.3 Tilintarkastajan vastuuvakuutus, tilintarkastajan vastuuta koskevat julkisen tahon teettämät selvitykset ja EU-komission suositus

Suomessa tilintarkastajalla ei ole lainmukaista velvollisuutta suojautua vahingonkorvausten maksamiselta vastuuvakuutuksen avulla. Kuitenkin on oletettavaa, että Suomessa moni tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö on suojautunut vapaaehtoisella vastuuvakuutuksella. Ruotsissa tilintarkastajalla tulee olla lakisääteisiä tehtäviä koskeva vastuuvakuutus (Revisorslag 27 §). Vastuuvakuutukselle vaihtoehtona on asettaa vakuus Tilintarkastajalautakunnalle (Revisorsnämnden). Ruotsissa tilintarkastaja hyötyy vakuutusyhtiön vahingonselvittäjästä, joka pyrkii osapuolia kuunnellen löytämään ratkaisun ja oikeuteen edetään vain, mikäli osapuolet eivät pääse asiassa vahingonselvittäjän avulla yksimielisyyteen (Danielsson 2010b, 23–24). Myös Tanskassa tilintarkastajalla on oltava lakisääteisiä tehtäviä koskeva vastuuvakuutus, ja sille on asetettu vakuutuksen kattavuuden vähimmäismäärä, joka tilintarkastusyhteisöissä on riippuvainen yhteisön koosta (Revisorloven 3.1 § 6 k.; Gar.bek. 8 §). Lisäksi tilintarkastajilta edellytetään Tanskassa vakuutuksen kaltaista takuuvarausta, jolle on asetettu vakuutuksen tapaan vähimmäismäärä. Vastuuvakuutuksen ja takuuvarauksen yhteiskattavuus on huomattava, joten Tanskassa tilintarkastaja on näiden avulla paremmin suojattu suhteellisen suuriltakin vahingonkorvauskanteilta verrattuna suomalaisiin ja ruotsalaisiin kollegoihinsa. Tästä huolimatta on Suomen ja Ruotsin ohella myös Tanskassa käyty keskustelua tilintarkastajan vastuusta ja vakuutuksiin liittyvistä ongelmista.

Tarkastelumaista Suomessa ja Ruotsissa on tehty 2000-luvulla julkisen tahon teettämä selvitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Suomessa kauppa- ja teollisuusministeriö teetti ennen nykyisen tilintarkastuslain voimaantuloa vuonna 2006 selvityksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta (Timo Kaisanlahti ja Pekka Timonen: ”Tilintarkas-

tajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda”). Selvityksessä ongelmaksi nähtiin lakiin kirjattu vastuu muille henkilöille, joita ovat yleensä tilintarkastajan asiakkaan velkojat ja sopimuskumppanit. Vastuu osakkaille tulisi selvityksen mukaan erottaa vastuusta muille henkilöille. Muille henkilöille vahingonkorvausvelvollisuuden tulisi toteutua vain erittäin painavista syistä, ja vastuun osakkaille tulisi puolestaan olla toissijaista yhtiöön nähden. Toisaalta selvityksessä todettiin, ettei Suomessa olisi tarvetta asettaa vahingonkorvauksille rahamääräistä ylärajaa. Ruotsin hallitus julkaisi syyskuussa 2008 selvitystyöryhmän kokoaman loppuraportin (SOU 2008:79), johon kerättiin asiantuntijatahoilta vastineita. Selvityksessä ehdotettiin muutamia keinoja tilintarkastajan korvausvastuun rajoittamiseksi. Keinoiksi ehdotettiin muun muassa tilintarkastajan vastuun toissijaisuutta ja oikeasuhteisuutta yhtiön johdon vastuuseen nähden sekä rahamääräisen korvauskaton asettamista. Selvitykseen vastineen antaneet tahot suhtautuivat ehdotuksiin pääosin positiivisesti. Ruotsin hallituksen on odotettu tarttuvan selvityksessä nousseisiin kysymyksiin, mutta toistaiseksi tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa lainsäädäntöä ei ole muutettu. Tanskassa vastaavan kaltaista julkisen tahon teettämää selvitystä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta ei ole tehty, vaikka asiantuntijakirjoittelussa aihe on ollut esillä, etenkin EU-komission julkaiseman suosituksen jälkeen.

Euroopan komissio antoi kesällä 2008 jäsenvaltioilleen suosituksen rajoittaa tilintarkastajan vastuuta tilintarkastustehtävissä (Komission suositus lakisäätteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta, 2008/473/EY). Suositus on herättänyt keskustelua Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, mutta suositus ei ole kuitenkaan vielä johtanut näissä maissa lainsäädännön muutoksiin. Suositus koskee ainoastaan EU:n alueen pörssiyhtiöiden lakisäätteisiä tilintarkastuksia. Suosituksen tavoitteena on ensinnäkin vähentää riskiä siitä, ettei pääomamarkkinoille enää tulevaisuudessa löytyisi tilintarkastajia, toisaalta kannustaa tilintarkastajia ottamaan pörssiyhtiöitä asiakkaikseen sekä lieventää EU-valtioiden välisiä tilintarkastajan vastuuta koskevia sääntelyeroja. Suosituksessa todetaan tilintarkastajien vastuuriskien kasvaneen ja tilintarkastajien vastuuvakuutusten saannin heikentyneen, jonka vuoksi tarve vastuun rajoittamiselle on olemassa jäsenmaissa, joissa sitä ei ole aikaisemmin jäsenvaltiolähtöisesti ilmaistu lainsäädännössä. Suosituksessa esitettiin erilaisia keinoja rajoittaa vastuuta. Suosituksesta virinneessä keskustelussa on esitetty monenlaisia näkemyksiä, osa asiantuntijoista ei katso kotivaltiossaan olevan tarvetta suosituksen mukaiselle vastuunrajoitukselle. Myös suosituksessa esitetyt keinot rajoittaa vastuuta ovat herättäneet keskustelua puolesta ja vastaan,

myös muun kaltaisia keinoja rajoittaa vastuuta on nostettu esille. Osa asiantuntijoista puolestaan on esittänyt mielipiteensä siitä, että suositus olisi saanut koskea myös muita tilintarkastajan tehtäviä kuin lakisääteistä tilintarkastusta tai että se olisi saanut toisaalta päteä myös muihin tilintarkastajien asiakkaisiin pörssi-yhtiöiden ohella.

4.4 Johtopäätökset

Etenkin Tanskassa huomiota ovat herättäneet lukuisat oikeustapaukset, joissa tilintarkastajaa kohtaan on esitetty suuria korvausvaatimuksia. Myös Ruotsissa samankaltaista keskustelua on käyty julkisuutta saaneiden oikeustapausten myötä. Suomessa keskustelu on ollut Tanskaa ja Ruotsia teoreettisempaa, sillä vastaavan kokoluokan korvausvaatimuksia ei Suomessa ole ollut, tosin muutamat pienemmät kohut ovat herättäneet keskustelua tilintarkastusalan ammattilaisten kesken. Tanskassa ja Ruotsissa tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta käydyssä keskustelussa yksi esille nousseista teemoista koskee vastuuvakuutuksia. Vaikka tilintarkastaja voi saada niiden avulla kohtuullisen hyvän suojan huolimattomuudesta aiheutuneisiin vahinkoihin, vakuutus ei toisaalta suojaa tilintarkastajaa erittäin suurilta korvausvaatimuksilta, sillä vakuutuksilla on korvauskatto sekä muita korvaamisen lisärajoituksia. Lisäksi vakuutuksiin liittyvänä ongelmana on nähty se, että vastuuvakuutuksen ollessa pakollinen, vahingonkäräjien arvioidaan nostavan vahingonkorvausvaateita herkemmin nimenomaan tilintarkastajaa kohtaan, koska tilintarkastaja nähdään tällöin varmempana korvauksen maksajana, kuin mitä tilintarkastaja ilman vakuutusta olisi. Kuitenkin, kun tilannetta vertaa Suomeen, jossa tilintarkastajalla ei ole lakisääteistä velvoitetta ottaa vastuuvakuutusta, voi ruotsalaisen ja tanskalaisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön katsoa olevan hyvin suojattu kohtuullisen kokoisilta vahingonkorvausvaatimuksilta lakisääteisissä tehtävissään. Suomessa voisikin olla syytä selvittää yksityiskohtaisemmin ruotsalaisessa ja tanskalaisessa lainsäädännössä olevan vastuuvakuutusvaatimuksen mahdollisia hyötyjä ja haittoja: tulisiko tilintarkastajalta vaatia lainsäädännössä vastuuvakuutuksen tai muun kaltaisen takuun ottamista lakisääteisissä tehtävissä? Toisaalta on hyvä tiedostaa se tosiasia, että monet suurista vahingonkorvausvaatimuksista liittyvät tilintarkastajan neuvonta- ja konsultointitehtäviin, joissa vastuuvakuutuksen ottaminen on vapaaehtoista. Näissä tehtävissä vastuun rajoittaminen lailta ei ole tarkoituksenmukaista, eikä valtioiden tavoitteissakaan, sillä ne rinnastuvat tavalliseen liiketoimintaan, joissa asiantuntijoilla kuuluukin olla vastuu toimistaan. Asiantun-

tijoiden on mahdollista suojautua näissä tehtävissä vapaaehtoisella vastuuvakuutuksella niin halutessaan.

Tilintarkastajan lakisäätteisissä tehtävissä vastuunrajoittaminen jollain kyseiseen valtioon sopivalla keinolla olisi perusteltua, sillä tilintarkastus ja muut tilintarkastajalle laissa säädetty tehtävät ovat rinnastettavissa viranomaisten tehtäviin, yhden tilintarkastajan kieltäytyttyä tehtävästä, tehtävä siirtyy jonkun toisen tilintarkastajan hoidettavaksi (ks. esim. Blummé 2007). Tilintarkastajan vastuu tulisi suhteuttaa tilintarkastajan ja etenkin yhtiön johdon toimintaan vahinkotilanteissa. Lievän huolimattomuuden tilintarkastajan toiminnassa ei olisi syytä aiheuttaa rahallisesti rajoittamatonta korvausvastuuta määrittämättömälle vahingonkärsijäjoukolle. Jos kyseessä on kuitenkin törkeä huolimattomuus tai tahallisuus, ei vastuun rajoittaminen olisi kuitenkaan perusteltua. EU-komission suosituksessa esitetyistä vastuunrajoituskeinoista suhteellisen vastuun vaihtoehto, eli sellaisten periaatteiden määrittäminen, joiden mukaan tilintarkastajan vastuu ei ylittäisi hänen todellista osuuttaan vahingonkärsijän vahingosta, voisi olla pohjoismaisiin olosuhteisiin järkevä vastuunrajoituskeino. Tilintarkastaja ei olisi tällöin solidaarisessa vastuussa muiden vahingonaiheuttajien kanssa, kuten tilintarkastaja tällä hetkellä on Suomen, Ruotsin ja Tanskan lainsäädännön mukaan. Toisaalta myös komission suosituksessa mainittu kaava, jolla vahingonkorvausvastuun yläraja voitaisiin määrittää, voisi olla sopiva keino rajoittaa ylisuuria vahingonkorvauksia Pohjoismaissa. Komission suosituksessa keinot on tarkoitettu ainoastaan pörssiyhtiöissä tapahtuvaan lakisäätteiseen tilintarkastukseen sovellettaviksi. Vastuunrajoituskeinojen laajempi soveltaminen, esimerkiksi kaikissa osakeyhtiöissä, voisi olla järkevää. Kaisanlahden ja Timosen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevassa selvityksessä suositeltiin, että tilintarkastajan vastuun muille henkilöille (kuin yhtiölle tai osakkaille) tulisi toteutua vain erittäin painavista syistä. Tämä suositus vaikuttaa Suomessa unohtuneen, sen jälkeen kun ehdotusta ei sisällytetty nykyiseen tilintarkastuslakiin. Kuitenkin keinona tämä olisi edelleen toimiva rajoituskeino sille, ettei tilintarkastajan vastuu kohdistuisi ennalta tuntemattomaan vahingonkärsijöiden joukkoon. Myös ISA-standardien muuttaminen lailla tilintarkastajia velvoittaviksi saattaisi auttaa korvausvelvollisuuden määrittämisessä niin Pohjoismaissa kuin muuallakin maailmassa; mikäli tilintarkastaja voisi dokumentoinnillaan osoittaa toimineensa standardien mukaisesti, vapautuisi hän vahingonkorvausvastuusta. Käytännössä tätä hyödynnetään jo nyt osana tuottamusarviointia, toisaalta ongelmana on ISA-standardien soveltu-

vuus pienten yritysten tarkastuksissa, sillä raskaudessaan ne soveltuvat nyt parhaiten suurten yritysten tarkastuksiin.

Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa tilintarkastajan ja yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva säätely on hyvin samankaltaista, vaikka pieniä eroja maiden välillä on löydettävissä. Näistä suurimpana näen tilintarkastajan vastuuvakuutuksen ja toisen vakuusinstrumentin (Ruotsissa vakuutuksen vaihtoehtona on vakuus, Tanskassa vakuutuksen rinnalla on oltava takuuvaraus) pakollisuuden Ruotsissa ja Tanskassa, kun taas Suomessa tilintarkastajalta ei tämänkaltaisten keinojen käyttöä korvauksen maksamiselta suojautumiseen vaadita. Tilintarkastajan vahingonkorvaukseen liittyvät ongelmat, jotka ovat vahvasti yhteydessä lainsäädäntöön, vaikuttavat hyvin samankaltaisilta tarkastelun kohteena olleissa kolmessa Pohjoismaassa. Kokemusten jakaminen Pohjoismaiden kesken tilintarkastajan vastuuseen ja vastuun jakautumiseen liittyvistä ongelmista esimerkiksi Pohjoismaisessa Tilintarkastajaliitto NRF:ssä voisi olla hyödyllistä, etenkin siinä vaiheessa, jos jokin Pohjoismaista ensimmäisenä päättää implementoida EU-komission suosituksen lainsäädäntöönsä. Tällöin muut Pohjoismaat voisivat hyötyä kokemuksesta, ja harkita käyttöönotetun keinon implementointia myös omaan lainsäädäntöönsä.

Tutkielmassa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta tarkasteltiin kolmessa Pohjoismaassa, kaikkien viiden Pohjoismaan vertailu keskenään voisi tuoda syvempää tietämystä aiheesta ja olisi näin ollen mahdollinen jatkotutkimusaihe. Lisäksi aiheen tutkimusta voisi syventää tilintarkastajan ja johdon vastuun jakautumisen tutkiminen siten, että tarkasteltaisiin yksityiskohtaisesti useampia oikeustapauksia, joissa vahingonkorvausta on vaadittu samaan vahinkoon liittyen sekä tilintarkastajalta että johdon jäseniltä. Mikäli tilintarkastajan vastuuta tullaan tulevaisuudessa rajoittamaan jossain tai kaikissa Pohjoismaassa, luovat tällaisen uuden säätelyn vaikutukset myös uusia jatkotutkimusmahdollisuuksia tilintarkastajan vastuuta koskevalle tutkimukselle.

LÄHTEET

Kirjallisuus:

- Agélii, Helene & Paulsson, Annelie 2010. Är redovisningskonsulten medveten om sitt ansvar? *Balans* 11/2010, 33–35.
- Ahti, Ari & Reijonen, Kaarina 2010. CASE JIPPII. Tilintarkastajan näkemys tuomioon. *Tilintarkastus* 3/2010, 54–57.
- Airaksinen, Manne 2008. Tuottamusolettama. Käänteinen todistustaakka vahingonkorvausvastuun arvioinnissa. *Tilisanomat* 5/2008, 36–38.
- Alakare, Sanna, Koskinen, Hannu T., Reinikainen, Mikko, Sedig, Riitta & Simola, Anna-Maija 2008. *Uusi tilintarkastuslaki. Säännöksistä käytäntöön*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Andersen, Lone 2009. Millionkrav mod revisorer og rådgivere. <<http://www.epn.dk/samfund/article1902976.ece>>, julkaistu 30.11.2009, haettu 1.3.2012.
- Aspholm, Ingall 2002. *Rättsekonomisk analys af revisors skadeståndsansvar i Norden*. Svenska handelshögskolan. Ekonomi och samhälle Nr. 103.
- Björnäs, Peter 2010. Skatterådgivning ett riskexponerat område. *Balans* 5/2010, 43–44.
- Blummé, Nils 2005. Tilintarkastajan vastuu. *Tilintarkastus – Revision* 2/2005, 8–10.
- Blummé, Nils 2007. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kolmansille sekä kansainväliset tilintarkastusstandardit. *Tilintarkastus – Revision* 1/2007, 27–30.
- Brännström, Dan 2010. Blame game – spelet ingen kan vinna. *Balans* 10/2010, 55.
- Brännström, Dan 2011. Farligt att lagstifta för snabbt efter skandaler och kriser. *Balans* 2/2011, 45.
- Brännström, Dan & Agélii, Helene 2011. Revisionens kvalitet är det viktigaste. *Balans* 8–9/2011, 58–59.
- Carrington, Thomas 2011. Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler. *Balans* 1/2011, 42–43.
- Dagens Juridik 2010. Inget skadestånd till Prosolvias konkursbo. <<http://www.dagensjuridik.se/2010/10/inget-skadestand-till-prosolvias-konkursbo>> julkaistu 15.10.2010, haettu 23.1.2012.
- Dahl, Ottar 1971. *Historiantutkimuksen metodiopin peruspiirteitä*. Helsinki: Weilin + Göös.

- Danielsson, Charlotta 2010a. Friande dom i Prosolviamålet. *Balans* 11/2010, 13.
- Danielsson, Charlotta 2010b. Förebyggande arbete minskar skadeståndskraven. *Balans* 10/2010, 23–24.
- Danielsson, Charlotta 2010c. Kritik mot Skatteverkets utökade befolgenheter. *Balans* 5/2010, 9.
- Danielsson, Charlotta 2011. På jakt efter brottsliga pengar. Ruotsin finanssipoiliisin johtajan, Thomas Palmbergin haastattelu. *Balans* 4/2011, 14–17.
- Ekonomisverige 2011. Förvaltningsrätten avvisar HQ:s överklagan. <<http://www.ekonomisverige.se/snabba-hyheter/forvaltningsratten-avvisar-hqs-overklagan/>> julkaistu 30.10.2011, haettu 30.1.2012.
- Engerstedt, Urban 2011a. Far tur och retur. Rapport från Norra Bantorget, del III. *Balans* 4/2011, 22–24.
- Engerstedt, Urban 2011b. God sed, kris och stålbad. Rapport från Norra Bantorget, del II. *Balans* 3/2011, 22–24.
- Eskola, Antti 1975. *Sosiologian tutkimusmenetelmät II*. Helsinki: WSOY.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fernström, Björn & Forsgårdh, Lars-Erik 2011. Debatt: Revisorsnämnden går vilse i HQ-fallet. <<http://www.di.se/Artiklar/2011/12/6/252872/Debatt-Revisorsnamnden-gar-vilse/>> julkaistu 6.12.2011, haettu 30.1.2012.
- Gath, Peter 2011. *Grænser for ansvar – ret og rimeligt*. Esitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsitelleessä konferenssissa, Kööpenhaminassa 23.6.2011. <http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/4%20Peter%20Gath.ashx>, haettu 20.2.2012.
- Halling-Overgaard, Søren 2011. *Aktuelle erstatningsretlige problemstillinger i forbindelse med revisors påtegningsansvar*. Esitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsitelleessä konferenssissa, Kööpenhaminassa 23.6.2011. <http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/1%20Sren%20Halling-Overgaard.ashx>, haettu 20.2.2012.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul 1995. *Ethnography: Principles in Practice*. London: Routledge.
- Hemmo, Mika 2005. *Vahingonkorvausoikeus*. Helsinki: WSOY.

- Hentunen, Marko & Sailas, Olli 2010. Tilintarkastajan rikosoikeudellisesta vastuusta. *Tilintarkastus* 3/2010, 46–53.
- Holm, Claus & Warming-Rasmussen, Bent 2008. An account of accountants: Audit regulation and the audit profession in Denmark. Teoksessa Quick, Reiner, Turley, Stuart & Willekens, Marleen (toim.) *Auditing, Trust and Governance: Developing regulation in Europe*. Abingdon, Oxon, NY: Routledge, 42–77.
- Horsmanheimo, Pasi & Steiner, Maj-Lis 2002. *Tilintarkastus: Asiakkaan opas*. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Horsmanheimo, Pasi, Kaisanlahti, Timo & Steiner, Maj-Lis 2007. *Tilintarkastuslaki – kommentaari*. Helsinki: WSOYpro.
- Hult, Anders & Svernlöv, Carl 2011. Revisionsutskott i teori och praktik: uppgifter och ansvar. *Balans* 4/2011, 32–33.
- Husa, Jaakko, Mutanen, Anu & Pohjolainen, Teuvo 2008. *Kirjoitetaan juridiikkaa. 2., uudistettu painos*. Helsinki: Talentum.
- Høberg, Jesper 2009. Revisorer trukket rundt ved næsen. <<http://epn.dk/brancher/liberale/revisor/article1689802.ece>>, haettu 2.3.2012.
- Ilveskero, Mika & Laaksonen, Jussi 2009. Turvaako vastuuvakuutus hallituksen toiminnan? *Tilintarkastus – Revision* 3/2009, 28–31.
- Jerslev, Jens 2011. Bestyrelseansvar – er ansvaret blevet skærpet? *Danske Revisorer* 2/2011, 10–11.
- Kihn, Lili-Anne & Nurmela, Janne 2009. Tilintarkastajan vastuu ammattilehtikirjoittelun näkökulmasta vuosina 1998–2007. Teoksessa Heiskanen, Johanna, Kihn, Lili-Anne, ja Näsi, Salme (toim.) *Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere: Tampere University Press, 90–108.
- Kihn, Lili-Anne & Nurmela, Janne 2010. Vilkasta keskustelua tilintarkastajan vastuusta vuosina 1998–2010. *Tilintarkastus* 4/2010, 60–63.
- Koponen, Pekka 2008a. Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu. *Tilintarkastus – Revision* 4/2008, 18–21.
- Koponen, Pekka 2008b. Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu – OSAKASLAINAT. *Tilintarkastus – Revision* 5/2008, 54.
- Koponen, Pekka & Sahavirta, Ritva 2003. Kirjanpitorikokset. Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen Pekka (toim.) *Uudistuva talousrikosoikeus*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 51–79.
- Koskinen, Ilpo, Alasuutari, Pertti & Peltonen, Tuomo 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.

- Langsted, Lars Bo 2010. Mindre ansvar til revisorer. *Erhverv & økonomi* 28.5.2010, 15.
- Langsted, Lars Bo 2011. *Revisors Erstatningsansvar – Grænser for ansvar, ret & rimeligt*. Esitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsitelleessä konferenssissa, Kööpenhaminassa 23.6.2011. <http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/2%20Lars%20Bo%20Langsted.ashx>, haettu 18.2.2012.
- Lennartsson, Rakel 2010. Det nordiska undantaget. *Balans* 5/2010, 22–23.
- Lennartsson, Rakel 2011a. HQ – Finansinspektionen efterlyser nyordning. Ruotsin Rahoitustarkastuksen (Finansinspektionen) pääjohtajan, Martin Anderssonin haastattelu. *Balans* 12/2011, 9.
- Lennartsson, Rakel 2011b. HQ överklagar RN-beslut. *Balans* 12/2011, 8.
- Lennartsson, Rakel 2011c. »Någon måste ha rätt och någon måste ha fel« Ruotsin tilintarkastajärjestön, FAR:n pääsihteerin, Dan Brännströmin haastattelu. *Balans* 4/2011, 9.
- Malmqvist, Peter 2011. Bedrägerier på alla plan i HQ-affären. *Balans* 12/2011, 26–27.
- Mähönen, Jukka 2007. Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta. *Tilisanomat* 3/2007, 34–37.
- Mähönen, Jukka, Säiläkivi, Antti & Villa, Seppo 2006. *Osakeyhtiölaki käytännössä*. Helsinki: WSOYpro.
- Mäntysaari, Petri 1996. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kolmanteen nähden. *Defensor Legis* 2/1996, 175–195.
- Nevalainen, Rabbe 2007. Tilintarkastus muutosten keskellä. *Tilintarkastus – Revision* 1/2007, 5.
- Nevalainen, Rabbe 2008. Tervetullut suositus tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden rajoittamisesta. *Tilintarkastus – Revision* 4/2008, 4–5.
- Osser, John 2011. Penningtvättslagen ställer omfattande krav. *Balans* 10/2011, 38–39.
- Paakkonen, Anna. *Revisorers skadeståndsansvar*. Karlstads universitet. Fakulteten för ekonomi, kommunikation och IT. Examensarbete.
- Paul, Mikael 2007. Tilintarkastajan ammattinimikkeestä ja vastuun rajoittamisesta. *Tilintarkastus – Revision* 1/2007, 83.
- Paul, Mikael 2010. Pohjoismaista keskustelua tilintarkastuksesta. *Tilintarkastus* 3/2010, 62–65.

- Politiken.dk 2002. Revisorer frikend i Nordisk Fjer-sag. Julkaistu 21.10.2002. <<http://www.politiken.dk/erhverv/ECE44000/revisorer-frikendt-i-nordisk-fjer-sag/>>, haettu 1.3.2012.
- Prepula, Eero & Toiviainen, Heikki 1995. Tilintarkastajan vastuu ja sen suhde yhteisön tai säätöön johdon vastuuseen. *Tilintarkastus – Revision* 3/1995, 199–206.
- Ramberg, Christina 2011. Det stränga ansvaret vid rådgivning. *Balans* 4/2011, 31.
- Riistama, Veijo 1999. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. 2., uud. painos. Helsinki: WSOY.
- Riistama, Veijo 2007. Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? Osa IX Tilintarkastajan vastuu. *Tilintarkastus – Revision* 1/2007, 33–36.
- Rix, Jacob 2011. Den nye selskabslov god for erhvervslivet. *Danske Revisorer* 1/2011, 22–23.
- Routamo, Eero & Hoppu, Esko 1988. *Suomen vahingonkorvausoikeus*. 2. painos. Vammala.
- Rundfelt, Rolf 2011a. FI:s kritik mot HQ:s revisor övertygar inte. *Balans* 8–9/2011, 50–51.
- Rundfelt, Rolf 2011b. HQ – vad gick snett? *Balans* 5/2011, 24–25.
- Savela, Ari 2006. *Vahingonkorvaus osakeyhtiössä*. 2. uudistettu painos. Keuruu: Talentum Media Oy.
- Saxén, Hans 1975. *Skadeståndsrätt*. Ekenäs.
- Siedel, George J. 1991. Decision Three Modeling of Auditor Liability Litigation. *Accounting Horizons* June/1991, 81.
- Suomela, Eero 1994a. Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä. *Tilintarkastus – Revision* 1/1994, 21–26.
- Suomela, Eero 1994b. Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä osa 2. *Tilintarkastus – Revision* 3/1994, 175–180.
- Sviili, Tarja 2008a. Jukka Mähönen: ”Tilintarkastajien valvonnan haasteena ennustettavuus”. Jukka Mähösen haastattelu. *Tilintarkastus – Revision* 3/2008, 19–20.
- Sviili, Tarja 2008b. Miten EU:n suositus tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta sisällytetään Suomen lainsäädäntöön? Sanna Alakareen haastattelu. *Tilintarkastus – Revision* 6/2008, 31–32.
- Sviili, Tarja 2009. Mallioppilas-mentaliteettia kaivataan vastuunrajoittamisasiassa. *Tilintarkastus – Revision* 5/2009, 5.

- Sviili, Tarja 2010a. Going concern –keskustelu hakoteillä. *Tilintarkastus* 4/2010, 5.
- Sviili, Tarja 2010b. Uudet varmennuspalvelut haaste Euroopan tilintarkastajille. Euroopan tilintarkastajaliiton FEE:n puheenjohtajan, Hans van Dammen haastattelu. *Tilintarkastus* 1/2010, 16–19.
- Sviili, Tarja 2011a. Hannu Pellinen Pohjoismaisen Tilintarkastajaliiton puheenjohtajaksi. *Tilintarkastus* 4/2011, 42–43.
- Sviili, Tarja 2011b. NRF:n vuosikokous Tampereella 20.8.2011. Ammatilliseen rooliin kohdistuvat muutospaineet pohjoismaisten tilintarkastajien huolena. *Tilintarkastus* 4/2011, 40–41.
- Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008*. 2008. Helsinki: KHT- yhdistys – Föreningen CGR ry.
- Toiviainen, Heikki 1994. Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. *Lakimies* 8/1994, 1021–1056.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5., uud. laitos. Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, Matti 2008. Kenelle kuuluu vastuu listautumisesitteen virheistä? *Tilintarkastus – Revision* 6/2008, 26–29.
- Uusitalo, Hannu 1991. *Tiede, tutkimus ja tutkielma*. Helsinki: WSOY.
- Vase, Niels 2011. *Revisors ansvarsforsikring*. Esitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsitelleessä konferenssissa, Kööpenhaminassa 23.6.2011. <http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/5%20Niels%20Vase.ashx>, haettu 20.2.2012.
- Vento, Harri 2009. Asiantuntijavastuu korostuu ja riskit lisääntyvät. *Tilisanomat* 1/2009, 9.
- van der Weerd, John 2011. *Revisors erstatningsansvar: Grænser for ansvar – ret og rimeligt*. Esitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsitelleessä konferenssissa, Kööpenhaminassa 23.6.2011. <http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/~media/Files/FSR/Faglige_informationer/Om_revisor/Internationalt/EU/3%20John%20van%20der%20Weerd.ashx>, haettu 20.2.2012.

Lait ja asetukset:

Aktiebolagslag (SFS 1975:1385)

Aktiebolagslag (SFS 2005:551)

Bekendtgørelse om godkendte revisorerers garantistillelse og ansvarsforsikring. (BEK nr. 661 af 26/06/2008)

Brottsbalk (SFS 1962:700)

Kirjanpitolaki (30.12.1997/1336)

Lag om ändring i aktiebolagslagen (SFS 2009:76)

Lag om ändring i aktiebolagslagen (SFS 2010:834)

Lag om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (SFS 2009:62)

Laki Finanssivalvonnasta (19.12.2008/878)

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (rahanpesulaki) (18.7.2008/503)

Laki varallisoikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)

Laki välimiesmenettelystä (23.10.1992/967)

Lov om aktie- og anpartsselskaber (selskabsloven) (LOV nr. 470 af 12/06/2009)

Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven) (LOV nr. 468 af 17/06/2008)

Lov om statsautoriserede og regitrede revisorer (LOV nr. 302 af 30/04/2003)

Osaakeyhtiölaki (29.9.1978/734)

Osaakeyhtiölaki (21.7.2006/624)

Revisionslag (SFS 1999:1079)

Revisorslag (SFS 2001:883)

Rikoslaki (19.12.1889/39)

Skadeståndslag (SFS 1972:207)

Tilintarkastuslaki (28.10.1994/936)

Tilintarkastuslaki (13.4.2007/459)

Straffeloven (LOV nr. 1235 af 26/10/2010)

Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)

Årsredovisningslag (SFS 1995:1554)

Årsregnskabsloven (LOV nr. 395 af 25/05/2009)

Muut viralliset julkaisut:

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätisestä tilintarkastuksesta, 17.5.2006, 2006/43/EY, EUVL L 157, 9.6.2006, s. 87.

Kaisanlahti, Timo & Timonen, Pekka 2006. *Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda*. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 39/2006.

Komission suositus lakisäätöiden tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta, 5.6.2008, 2008/473/EY, EUVL L 162, 21.6.2008, s.39–40.

Revisionsutskott m.m.; Genomförande av 2006 års revisorsdirektiv. Komiteamietintö SOU 2007:56. Tukholma 2007: Justitiedepartementet.

Ruotsin talousrikosviranomaisen mietintö 2008. *Mietintö tilintarkastajan rikoksista*. <<http://www.ekobrottsmyndigheten.se/Documents/Revisorer/R%C3%A4ttsfallsamling%2020080529.pdf>>, haettu 9.3.2012.

Avskaffande av revisionsplikten för små företag. Komiteamietintö SOU 2008:32. Tukholma 2008: Justitiedepartementet.

Revisorers skadeståndsansvar. Komiteamietintö SOU 2008:79. Tukholma 2008: Justitiedepartementet.

Oikeustapaukset:

B-1147-06

B-3028-05

KKO 1981 II 48

KKO 1991:13

KKO 1992:98